



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**« Εθνοτικές διαφοροποιήσεις και Διεθνές Δίκαιο : Ο ρόλος της
αυτοδιάθεσης »**

Σταυρούλα Σπ. Γεωργουλέα

Επιβλέπων Καθηγητής: κ. Πέτρος Λιάκουρας

Πειραιάς, 2014

Η Σταυρούλα Γεωργουλέα βεβαιώνω ότι το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία είναι αποκλειστικά ατομικό δικό μου. Όποιες πληροφορίες και υλικό που περιέχονται έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, έχουν καταλλήλως αναφερθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρους μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή αμέσως ο τίτλος.

Η Υπογράφουσα

(Σταυρούλα Σπ. Γεωργουλέα)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	Σελ. 5
----------------	--------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η έννοια της αυτοδιάθεσης και ο κανόνας της εδαφικής ακεραιότητας ως περιορισμός της. Ποια η φύση της απόσχισης;

1. Η αυτοδιάθεση των λαών	Σελ. 7
2. Εσωτερική και Εξωτερική αυτοδιάθεση (ψήφισμα ΓΣ/ΗΕ 2625/1970).....	Σελ. 9
3. Ερωτήματα σχετικά με την απόσχιση	Σελ. 11
4. Οι υπό εξέταση περιπτώσεις απόσχισης	
4.1.Η περίπτωση του Bangladesh	Σελ. 17
4.2.Η περίπτωση της Katanga	Σελ. 19
4.3.Η περίπτωση της Biafra	Σελ. 19
4.4.Η περίπτωση της Chechnya	Σελ. 19
4.5.Η περίπτωση του Quebec	Σελ. 20
5. Συμπεράσματα	Σελ. 22

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Πρώην Γιουγκοσλαβία : Διάλυση ή Απόσχιση

1. Ανεξαρτητοποίηση Σλοβενίας, Κροατίας και Βοσνίας-Ερζεγοβίνης	Σελ. 27
2. Διάλυση ή απόσχιση στην πραγματικότητα; Μήπως η απόσχιση αποτελεί προάγγελο αποσχίσεων;.....	Σελ. 31

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η περίπτωση του Κοσόβου

1. Η μονομερής ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του Κοσόβου	Σελ. 34
2. Η γνωμοδότηση του ΔΔΧ για το Κόσοβο.....	Σελ. 36
3. Υπομνήματα κρατών για την περίπτωση του Κοσόβου	
3.1.Τα επιχειρήματα των χωρών που έκριναν παράνομη τη μονομερή ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του Κοσόβου	Σελ. 42
3.2.Συμπεράσματα των κρατών που στήριξαν ως νόμιμη την ανακήρυξη ανεξαρτησίας του Κοσόβου	Σελ. 47
4. Απόψεις των κρατών για τη Remedial Secession και την εφαρμογή της στην περίπτωση του Κοσόβου	Σελ. 49

5. Η Χωριστή Γνώμη του Δικαστή Yusuf	Σελ. 52
--	---------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Κριμαία και Αν. Ουκρανία : Οι πρόσφατες εξελίξεις. Γιατί η Κριμαία δεν αποτελεί περίπτωση *remedial secession*;

1. Πρόσφατα γεγονότα	Σελ. 55
2. Νομιμότητα ή μη του δημοψηφίσματος στη χερσόνησο της Κριμαίας.....	Σελ. 58
3. Πώς κρίνεται η απόσχιση της Κριμαίας; Συνιστά <i>remedial secession</i> ;	Σελ. 59
4. Ρωσικά Επιχειρήματα και στάση Η.Ε. απέναντι στα γεγονότα που εκτυλίχθηκαν στην Κριμαία	Σελ. 62
5. Συμπεράσματα από τα πρόσφατα γεγονότα σε Κριμαία και Ανατολική Ουκρανία	Σελ. 65
Επίλογος – Καταληκτικά Συμπεράσματα	Σελ. 67
Βιβλιογραφικές Αναφορές	Σελ. 70

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η συγκεκριμένη διπλωματική εργασία μελετά και κρίνει, υπό το πρίσμα κυρίως του διεθνούς δικαίου, αιτήματα αποσχίσεων που βασίστηκαν στο δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των λαών. Η σύνδεση αυτοδιάθεσης και απόσχισης προέκυψε από λαούς, που ενώ ζούσαν σε ανεξάρτητα κράτη, επιθυμούσαν να δημιουργήσουν τη δική τους πατρίδα, επικαλούμενοι την αρχή της αυτοδιάθεσης. Αν και τα παραδείγματα τέτοιων διεκδικήσεων, από την αποαποικιοποίηση, την περίοδο δηλαδή με την οποία ταυτίστηκε η αυτοδιάθεση, μέχρι και σήμερα, είναι πολλά, τα συμπεράσματα που εξάγονται, λαμβάνοντας υπόψη τις επιταγές του διεθνούς δικαίου αλλά και τη στάση της διεθνούς κοινότητας, είναι συχνά αντιφατικά.

Στην εργασία μνημονεύονται επιτυχημένες και αποτυχημένες προσπάθειες απόσχισης υπό το πρίσμα του διεθνούς δικαίου, όπως αυτό ερμηνεύεται από τα δικαστήρια (ΔΔΧ στην υπόθεση του Κοσόβου ή το Ομοσπονδιακό Δικαστήριο του Καναδά στην υπόθεση Κεμπέκ), τα πολιτικά όργανα των Ηνωμένων Εθνών (κυρίως ερμηνεία ψηφισμάτων του Συμβουλίου Ασφαλείας των Η.Ε.) ή υπερεθνικούς οργανισμούς (Ευρωπαϊκή Κοινότητα στην διάλυση της Γιουγκοσλαβίας). Κατά την εξέταση των αποσχίσεων, παρατίθεται ως σημαντική παράμετρος και ο τρόπος με τον οποίο ερμηνεύουν τα κράτη τις διεθνείς διατάξεις, καθώς αυτά είναι που με την πρακτική τους διαμορφώνουν το δίκαιο. Από τα υπομνήματα των κρατών στην υπόθεση του Κοσόβου για παράδειγμα, εξάγονται θεμελιώδη συμπεράσματα ως προς τη σχέση των εννοιών: αυτοδιάθεσης-εδαφικής ακεραιότητας και απόσχισης.

Σημαντικά σημεία της έρευνας που πραγματοποιήθηκε για την εν λόγω διπλωματική εργασία αποτελούν : η ερμηνεία του ψηφίσματος ΓΣ/ΕΕ 2625/1970, η διάκριση σε εσωτερική και εξωτερική αυτοδιάθεση, το κατά πόσο η τελευταία υφίσταται ως δικαίωμα με το πέρας της αποαποικιοποίησης και αν ταυτίζεται με την απόσχιση. Σε μία τέτοια ανάλυση, δεν μπορεί να απουσιάζει η έννοια της επανορθωτικής απόσχισης και τι έχει υποστηριχθεί γύρω από αυτήν σε θεωρητικό επίπεδο, κυρίως από τον καθηγητή Crawford, και σε δικαστικό επίπεδο, στις υποθέσεις Κεμπέκ και Κοσόβου, από τα δικαστήρια αλλά και τα υπομνήματα που κατατέθηκαν στη δεύτερη περίπτωση από τα κράτη.

Η αυτοδιάθεση είναι δικαίωμα που προστατεύεται-κατοχυρώνεται νομικά, όμως είναι και πολιτικοποιημένη αρχή. Αντίθετα, η απόσχιση είναι ένα καθαρά πολιτικό φαινόμενο, του οποίου οι συνέπειες ρυθμίζονται από το δίκαιο. Και οι δύο έννοιες έχουν διχάσει τόσο τη θεωρία, αλλά και τη διεθνή κοινότητα. Με την απόσχιση μάλιστα, η διεθνής κοινότητα έρχεται αντιμέτωπη με το μέγιστο φόβο της, δηλαδή τη μεταστροφή του σύγχρονου κόσμου σε μία χαστική κατάσταση, στην οποία το κράτος θα απολέσει το ρόλο που διαθέτει ήδη από τη βεσφαλική εποχή.

Εστιάζοντας στο δικαίωμα της αυτοδιάθεσης και κατά την προσπάθεια εξέτασης κάθε πτυχής του, εγείρονται πολλά ερωτήματα, τα οποία προσπαθεί να απαντήσει η συγκεκριμένη εργασία, με βασικότερο το αν η αυτοδιάθεση μπορεί όντως να ασκηθεί στην πραγματικότητα και αν έχει ασκηθεί μέσα στους αιώνες. Το ποιος είναι ο «λαός»-φορέας αυτού του δικαιώματος, είναι επίσης ένα κομβικό ερώτημα, ώστε να διαφανεί αν η αυτοδιάθεση συνιστά δικαίωμα μειονοτήτων ή εν γένει ανθρώπινο δικαίωμα, ή μία πολιτική αρχή που διατυπώνεται σε διεθνή κείμενα, όμως λόγω των περιορισμών που αυτά θέτουν, δεν μπορεί στην πραγματικότητα να ικανοποιηθεί στην εξωτερική της μορφή (εξωτερική αυτοδιάθεση). Κάτι τέτοιο θα σήμαινε πως οποιαδήποτε προσπάθεια απόσχισης, θα ήταν εξ αρχής παράνομη.

Μπορεί όμως να σχηματισθεί ένα τέτοιο συμπέρασμα, ακόμα και στις περιπτώσεις λαών που διεκδικούν την απόλαυση δικαιωμάτων τους, τα οποία στερούνται εντός του κράτους που διαβιούν; Μήπως η διεθνής πρακτική, στην περίπτωση του Μπανγκλαντές, απέδειξε πως σε περιπτώσεις που ο λαός πλήττεται και βιώνει ανθρωποθυσίες και εθνοκαθάρσεις κατά τη διεκδίκηση της απόλαυσης της εσωτερικής του αυτοδιάθεσης, η επανορθωτική απόσχιση, ως έκφανση άσκησης της εξωτερικής αυτοδιάθεσης, συνιστά μονόδρομο και έσχατη λύση;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η έννοια της αυτοδιάθεσης και ο κανόνας της εδαφικής ακεραιότητας ως περιορισμός της. Ποια η φύση της απόσχισης;

1. Η αυτοδιάθεση των λαών

Η αυτοδιάθεση των λαών αποτέλεσε βασική αναφορά στα «14 σημεία» του Προέδρου Woodrow Wilson. Η έννοια όμως που της δόθηκε από τον αμερικανό Πρόεδρο, δηλαδή της αυτοδιάθεσης για κάθε ξεχωριστή εθνότητα, δεν εφαρμόστηκε ποτέ στην πράξη, καθώς αυτό θα σήμαινε την πλήρη ανατροπή του κρατοκεντρικού συστήματος. Η αυτοδιάθεση ουσιαστικά, όπως θα φανεί και από την ανάλυση που θα ακολουθήσει, συνδέθηκε πρωτίστως με το έδαφος (το ήδη προσδιορισμένο εντός υπαρχόντων συνόρων), και έπειτα με το λαό που την ασκεί ως δικαίωμα.

Στην πραγματικότητα ταυτίστηκε ως έννοια με την περίοδο της αποαποικιοποίησης, ως συνάρτηση τριών στοιχείων : πολιτικής ανεξαρτησίας, σεβασμού της εδαφικής ακεραιότητας και της αρχής της *uti possidetis*. Συνδέθηκε δηλαδή με τα αιτήματα ανεξαρτησίας εδαφών που βρίσκονταν υπό τον αποικιακό ζυγό, αλλά επιθυμούσαν να αποτελέσουν νέα, ανεξάρτητα κράτη. Οι τέως αποικίες προσπαθούσαν να διαφύγουν του μητροπολιτικού ελέγχου και να μετατραπούν σε ανεξάρτητες κρατικές οντότητες, όμως μέσα σε ήδη διαμορφωμένα (από την αποικιοκρατική δύναμη) διοικητικά πλαίσια. Το αίτημα αυτό εκφραζόταν από την αριθμητική πλειοψηφία του πληθυσμού των αποικιών, που αν και πολυεθνικός, συνοικούσε σε διοικητικά ενιαίο έδαφος, ήτοι την αποικία και ήθελε να τη μετατρέψει σε πατρίδα του.¹

Κατά την αποαποικιοποίηση λοιπόν, ο έως τότε καταπιεσμένος λαός της αποικίας, που δεν απολάμβανε τις ελευθερίες και τα δικαιώματά του, διεκδικούσε την ανεξαρτησία του εντός των υπαρχόντων διοικητικών συνόρων, δίχως απαιτήσεις για περαιτέρω εδαφικές διαιρέσεις. Μέσω της αρχής διατήρησης των συνόρων, εξασφαλιζόταν η ενότητα του εδάφους, χωρίς να δίδεται περιθώριο για μεταβολές των συνόρων, μέσω διεκδικήσεων από τρίτα κράτη ή εθνικές ομάδες. Παρατηρείται άρα πως έμφαση, ακόμα και στην περίοδο κατά την οποία σημειώνεται το τέλος της αποικιοκρατίας, δίδεται στο έδαφος εντός του οποίου θα εκφρασθεί η βούληση του

¹ Βλ. Χ. Ροζάκης «Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΣΕ ΜΙΑ ΜΕΤΑΒΑΛΛΟΜΕΝΗ ΕΥΡΩΠΗ : Η αυτοδιάθεση των λαών και οι μειονότητες στην πολιτική της Ευρωπαϊκής Κοινότητας», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα-Αθήνα 1994, σελ. 36-37.

λαού, που διεκδικούσε τη δημιουργία δικής του πατρίδας, σε μία προσπάθεια διαφυγής από την αποικιοκρατική δύναμη.²

Η σύνδεση της αυτοδιάθεσης με την εδαφική ακεραιότητα και την *uti possidetis* είναι εμφανής και στο περιεχόμενο των ψηφισμάτων της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών 1514/1960 και 2625/1970.³ Το πρώτο χαρακτηρίζεται και ως αντιαποικιακός χάρτης, αφού καλεί τις αποικιοκρατικές δυνάμεις να αποδώσουν στους υποτελείς λαούς την ανεξαρτησία τους και τους τελευταίους να προβούν σε απόλαυση των δικαιωμάτων τους.⁴ Μόνος φραγμός στο όλο εγχείρημα είναι η εδαφική ακεραιότητα και η διατήρηση των συνόρων, εντός των οποίων διαβιούσαν. Αντίστοιχα το ψήφισμα ΓΣ/ΗΕ 2625/1970 είναι αυτό που επισφράγισε το τέλος της αποικιοκρατίας, θέτοντας όμως για ακόμα μία φορά την προστασία της εδαφικής ακεραιότητας ως άξονα για την εφαρμογή της αυτοδιάθεσης.⁵

Και στα δύο ψηφίσματα οριοθετείται το ποιος είναι ο φορέας του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης, δηλαδή λαοί που βρίσκονται υπό ξένη υποτέλεια, κατοχή και εκμετάλλευση, λαοί που ζουν υπό καθεστώς τα οποία προσβάλλουν τα θεμελιώδη δικαιώματά τους, παραβιάζοντας έτσι τις αρχές που διατυπώνονται στο Χάρτη Ηνωμένων Εθνών και που μπορούν εν συνεχεία, να αποτελέσουν απειλή για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια.

Η σημασία του σεβασμού στην εδαφική ακεραιότητα κατά την άσκηση της αυτοδιάθεσης, πέραν των ως άνω ψηφισμάτων, αποτυπώνεται και στον Καταστατικό Χάρτη (1960) του Οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας και σε σειρά ψηφισμάτων με παρόμοιο περιεχόμενο, αφού η αφρικανική ήπειρος είναι άμεσα ενδιαφερόμενη-

² Βλ. Π. Λιάκουρας «Η διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας και η ανάδυση νέων κρατών στο διεθνές δίκαιο, στο Κυριάκος Κεντρωτής (επιμ.), *Μετά το «Τέλος» της Ιστορίας*, Αθήνα, Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, 2012, σελ. 126-128.

³ U.N. General Assembly, *Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples* (1960), (UN. G.A. Resol. 1514 (XV), 1960) and U.N. General Assembly, *Declaration on the Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States* (Resolution 2625, XXV, 1970).

⁴ Το ψήφισμα ΓΣ/ΗΕ 1514/1960 αναφέρει συγκεκριμένα :

“1. *The subjection of peoples to alien subjugation, domination and exploitation, constitutes a denial of fundamental human rights is contrary to the Charter of the United Nations and is an impediment to the promotion of world peace and co-operation.*

2. *All peoples have the right to self-determination; by virtue of that right they freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development”.*

⁵ Στο ψήφισμα ΓΣ/ΗΕ 2625 αναφέρεται “(b) *To bring a speedy end to colonialism, having due regard to the freely expressed will of the peoples concerned; and bearing in mind that subjection of peoples to alien subjugation, domination and exploitation constitutes a violation of the principle, as well as a denial of fundamental human rights, and is contrary to the Charter. The establishment of a sovereign and independent State, the free association or integration with an independent State or the emergence into any other political status freely determined by a people constitutive modes of implementing the right of self-determination by that people.”*

θιγόμενη σε ό,τι αφορά την πρακτική εφαρμογή της αυτοδιάθεσης και το φόβο ενδεχόμενου εδαφικού κατακερματισμού.⁶ Μόνη εξαίρεση στην Αφρική, ως προς την εφαρμογή της αρχής της εδαφικής ακεραιότητας, αποτελεί η περίπτωση της Ερυθραίας, η οποία και διακήρυξε την ανεξαρτησία της στις 24/5/1991, μετά από ένοπλο αγώνα που διεξήγαγε κατά της Αιθιοπίας. Το 1993 έγινε αποδεκτή και από τα Ηνωμένα Έθνη, όταν δηλαδή το σύνταγμά της κατοχύρωνε τα δικαιώματα όλων των ομάδων του πληθυσμού της, ως εκδήλωση σεβασμού και κατανόησης της εθνοτικής πολυμορφίας που διέκρινε το νεοσύστατο κράτος.⁷

2. Εσωτερική και Εξωτερική Αυτοδιάθεση (ψήφισμα ΓΣ/ΗΕ 2625/1970)

Το ψήφισμα ΓΣ/ΗΕ 2625/1970, πέραν του ότι ταυτίστηκε με την ολοκλήρωση της αποαποικιοποίησης, είναι ιδιαίτερης σημασίας, αφού δίνει στην αυτοδιάθεση εσωτερική και εξωτερική διάσταση. Η **εσωτερική αυτοδιάθεση** αφορά στο δικαίωμα εθνοτικών ομάδων του πληθυσμού να αντιπροσωπεύονται εντός του κράτους που διαβιούν, να διατηρούν και να προστατεύουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πολιτισμικής τους ταυτότητας.

Πρόκειται δηλαδή για τη σύνδεση της εσωτερικής αυτοδιάθεσης με την απόλαυση μειονοτικών δικαιωμάτων και τη συμφωνία της με το περιεχόμενο του Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (άρθρα 1 και 27)⁸ και του διάδοχου αυτού κειμένου, του Συμφώνου για τα Κοινωνικά, Οικονομικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα. Παρατηρείται έτσι μία στροφή της διεθνούς έννομης τάξης προς το ανθρωπιστικό δίκαιο και τη νομική κατοχύρωση τόσο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά και των δικαιωμάτων διακριτών (λόγω πολιτισμικών, γλωσσικών, θρησκευτικών χαρακτηριστικών) ομάδων του πληθυσμού ενός κράτους, ώστε να διασφαλισθεί ο σεβασμός στην ανθρωπινή αξιοπρέπεια και η κατοχύρωση ελευθεριών υπεράνω φυλής, καταγωγής και προελεύσεως των ομάδων αυτών. Σχηματίζεται με αυτόν τον τρόπο εννοιολογικά το ακόλουθο τρίπτυχο : εσωτερική αυτοδιάθεση - σεβασμός σε ανθρωπίνια δικαιώματα - σεβασμός σε μειονοτικά δικαιώματα.⁹

Εγείρεται όμως το ερώτημα, στην περίπτωση που το υπάρχον κράτος δεν σέβεται το δικαίωμα της εσωτερικής αυτοδιάθεσης μέρους του πληθυσμού του, καταπατώντας την υποχρέωσή του για αντιπροσωπευτική διακυβέρνηση και

⁶ Βλ. *Conflict Resolution in Africa* (Washington: The Brookings Institution, 1991)

⁷ Βλ. Π. Λιάκουρας, «*Το Κυπριακό από τη Λουκέρνη στη Ζυρίχη : Σε Αναζήτηση Ομοσπονδιακής Επίλυσης*», Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, 2007,σελ. 141-143.

⁸ Το άρθρο 27 σημειώνει ως προς τα δικαιώματα των μειονοτήτων “*to enjoy their own culture, to profess and practice their own religion, or to use their own language*”.

⁹ Βλ. Χ. Ροζάκης, ό.π. σημ. 1, σελ. 39.

προβαίνοντας σε διωγμούς, εθνοκαθάρσεις και κακομεταχείριση εθνοτικής μειονότητας, αν η εδαφική ακεραιότητα θα αποτελέσει φραγμό στην άσκηση της αυτοδιάθεσης. Το ερώτημα αυτό έγκειται στο κατά πόσο ακολουθείται και είναι σωστή η συσταλτική ή η διασταλτική ερμηνεία της κατωτέρω διάταξης του ψηφίσματος 2625/1970, λαμβάνοντας για παράδειγμα υπόψη (ως προς τη διασταλτική ερμηνεία) το περιεχόμενο διατάξεων των Συμφώνων για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (1966).¹⁰

Ειδικότερα, το άρθρο 7 του ψηφίσματος ΓΣ/ΗΕ 2625/1970 ορίζει τα ακόλουθα: *«Τίποτε στις προηγούμενες παραγράφους θα ερμηνευθεί ότι επιτρέπει ή ενθαρρύνει οποιαδήποτε δράση η οποία θα μπορούσε να διαμελήσει ή να βλάψει, ολικώς ή μερικώς, την εδαφική ακεραιότητα ή την πολιτική ανεξαρτησία κυρίαρχων και ανεξάρτητων κρατών που συμπεριφέρονται σε συμμόρφωση με την αρχή των ίσων δικαιωμάτων και της αυτοδιάθεσης των λαών όπως περιγράφεται παραπάνω και, κατά συνέπεια, που διαθέτει μία κυβέρνηση η οποία εκπροσωπεί το σύνολο του λαού που ανήκει στο έδαφος, χωρίς διάκριση ως προς τη φυλή, την πίστη, ή το χρώμα.»*¹¹

Αυτό που μπορεί να διατυπωθεί με βεβαιότητα, σχετικά με το ερώτημα που τέθηκε πιο πάνω, είναι πως η αντιπροσώπευση μειονοτήτων στη διακυβέρνηση ενός κράτους, που απολαμβάνουν ταυτόχρονα τις ελευθερίες και τα δικαιώματά τους όπως ο λοιπός πληθυσμός, δεν τους αφήνει το περιθώριο να έχουν επιπρόσθετες φιλοδοξίες που θα έβλαπταν την εδαφική κυριαρχία, ακεραιότητα και ενότητα του κράτους. Η άσκηση της εσωτερικής αυτοδιάθεσης κατ' αυτόν τον τρόπο, εμποδίζει τις μειονότητες να προστρέξουν σε άσκηση της **εξωτερικής αυτοδιάθεσης**, δηλαδή να έλθουν σε ρήξη με την υπάρχουσα εξουσία του κράτους και να διατυπώσουν αποσχιστικά αιτήματα, που θα προσέβαλαν το αδιάθετο του εδάφους και θα προκαλούσαν έναν ακόμα κατακερματισμό του.

Ο καθηγητής Crawford προβαίνει σε ανάλυση της εσωτερικής αυτοδιάθεσης, σύμφωνα με την οποία, αυτή (η αυτοδιάθεση) δεν αναιρεί την εδαφική ακεραιότητα του κράτους, εφόσον όμως πρόκειται για κράτος που είναι δημοκρατικό, σέβεται τα ανθρώπινα δικαιώματα και παρέχει τη δυνατότητα στον πληθυσμό του συμμετοχής στα θεσμικά του όργανα, δίχως πολιτισμικές και άλλου είδους διακρίσεις. Ένα τέτοιο κράτος που προστατεύει τις μειονότητες, έχει δικαίωμα να προστατεύσει και την εδαφική του ακεραιότητα.¹² Η τέως Πρόεδρος του ΔΔΧ, Rosalyn Higgins έχει

¹⁰ Βλ. Π. Λιάκουρας, ό.π. σημ. 7, σελ. 123-124.

¹¹ Βλ. Χ. Ροζάκης, ό.π. σημ. 1 σελ. 35.

¹² Βλ. James Crawford, *"The Creation of States in International Law"*, Clarendon Press-Oxford, New York 2007, σελ.417-418.

υποστηρίζει κάτι αντίστοιχο, σημειώνοντας πως « [...] η αρχή της *uti possidetis* προνοεί ώστε τα κράτη να αποδέχονται τα κληρονομημένα αποικιακά σύνορα. Δεν θέτει υποχρέωση στις μειονοτικές ομάδες να παραμείνουν τμήμα μίας ενότητας που τους κακομεταχειρίζεται ή στην οποία αισθάνονται μη εκπροσωπούμενοι».

Από τα προαναφερθέντα προκύπτει πως η αντιπροσωπευτικότητα, ο σεβασμός και η προστασία των δικαιωμάτων μειονοτήτων του πληθυσμού, διασφαλίζουν το ενιαίο του εδάφους και δεν επιτρέπουν στις μειονότητες να προστρέξουν στην άσκηση της εξωτερικής αυτοδιάθεσης. Αντίθετα, όταν οι εθνοτικές ομάδες περιθωριοποιούνται και στιγματίζονται, αντιμετωπίζοντας έντονη παραβίαση των ελευθεριών τους, διωγμούς και εθνοκαθάρσεις κατά την προσπάθεια διεκδίκησης των δικαιωμάτων τους, εκδηλώνουν αιτήματα απόσχισης, για να δώσουν ένα τέλος στην ανθρωπιστική κρίση που βιώνουν. Άρα στο σύγχρονο κόσμο μόνο μία τέτοιου είδους απόσχιση μπορεί να γίνει αποδεκτή, αυτή που έχει τη μορφή της *remedial secession*.¹³

3. Ερωτήματα σχετικά με την απόσχιση

Στην προσπάθεια μελέτης της αυτοδιάθεσης δεν μπορεί να μην εξετασθεί και το φαινόμενο της απόσχισης, αλλά και το αντίστροφο. Στο συγκεκριμένο σημείο γίνεται προσπάθεια απάντησης ερωτημάτων που εγείρονται σχετικά με τη σύνδεση των δύο εννοιών :

- Ποια η νομιμότητα της απόσχισης βάσει του σύγχρονου διεθνούς δικαίου; Υπάρχει ρητή ρύθμιση στις διατάξεις του σχετικά με την απόσχιση, ώστε να μπορεί να ειπωθεί ξεκάθαρα πως η απόσχιση είναι ένα δικαίωμα, ή στον αντίποδα αυτής της άποψης, πως κάθε προσπάθεια απόσχισης είναι παράνομη;

Στην πραγματικότητα, το διεθνές δίκαιο σιωπά επί του θέματος της απόσχισης, καθώς ούτε την επιτρέπει ούτε την απαγορεύει, αντίθετα την αντιμετωπίζει ως γεγονός που επιφέρει έννομες συνέπειες, ρυθμιζόμενες όμως σε διεθνές επίπεδο. Ο Cassesse το διατύπωσε και ως εξής: « Το διεθνές δίκαιο δεν απαγορεύει την απόσχιση. Η διάσπαση ενός έθνους ή μίας εθνικής ομάδας ούτε επιτρέπεται ούτε απαγορεύεται από τους νομικούς κανόνες. Θεωρείται απλά ως ένα πραγματικό γεγονός εκτός του «βασιλείου» του δικαίου, και στο οποίο το δίκαιο μπορεί να προσδώσει έννομες συνέπειες που εξαρτώνται από τις περιστάσεις κάθε

¹³ Βλ. Π. Λιάκουρας, «Η προβληματική της απόσχισης υπό το φως των εξελίξεων στο Κόσσοβο», στο Στέλιος Περράκης (επιμ.), *Ματιές στο σύγχρονο τοπίο των Δυτικών Βαλκανίων*, Αθήνα, Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, 2009, σελ. 97.

περίπτωσης.»¹⁴ Κάτι αντίστοιχο έχει υποστηρίξει και ο Lauterpacht : “Το διεθνές δίκαιο δεν καταδικάζει την επανάσταση ή την απόσχιση που στοχεύει στην κατάκτηση της ανεξαρτησίας».¹⁵

- Η απόσχιση αποτελούσε για αιώνες τρόπο δημιουργίας των ανεξάρτητων κρατών ή όχι;

Υποστηρίζεται από συγγραφείς όπως ο Crawford, πως έως το 1914 η απόσχιση ήταν ουσιαστικά η πιο κοινότερη μέθοδος δημιουργίας νέων κρατών. Από τον 18^ο αιώνα έως και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα πραγματοποιήθηκαν πολλές επαναστάσεις που οδήγησαν στη δημιουργία νέων κρατικών οντοτήτων και που από κάποιους θεωρητικούς αντιμετωπίζονται ως αποσχίσεις, όπως για παράδειγμα : η Αμερικανική Επανάσταση, η επανάσταση των πρώην ισπανικών αποικιών σε Κεντρική και Νότια Αμερική, η επανάσταση και ανασύνταξη του Ελληνικού κράτους από την Οθωμανική Αυτοκρατορία και του Βελγίου από την Ολλανδία (με συμμετοχή των Μεγάλων Δυνάμεων στις τελευταίες δύο αναφερόμενες περιπτώσεις). Η νέα οντότητα που προέκυπτε, εφόσον αναγνωριζόταν από το παλιό καθεστώς η κυριαρχία της επί συγκεκριμένου εδάφους, αποτελούσε πλέον *prima facie* κράτος.¹⁶ Έπειτα ακολουθούσε η αναγνώρισή της από τρίτα κράτη, η οποία όμως είχε καθαρά δηλωτικό χαρακτήρα.

Υπήρχαν όμως και οι περιπτώσεις (εδώ ανήκει και η Ελλάδα) που το νέο κράτος προέκυπτε κατόπιν μακροχρόνιας εμπόλεμης σύρραξης. Σε αυτή την περίπτωση, όταν τα αποσχιστικά κινήματα κατάφεραν να ασκούν πλήρη έλεγχο επί του εδάφους, με κυβερνητική και στρατιωτική οργάνωση, ακολουθούσε η αναγνώριση του νέου κράτους. Έως εκείνη τη στιγμή όμως, δηλαδή ενώ η σύγκρουση διαρκούσε, τα τρίτα κράτη όφειλαν να κρατήσουν στάση ουδετερότητας, υποχρέωση που μετατράπηκε σε επιλογή κατά το 19^ο αιώνα.¹⁷

Στον αντίποδα της ως άνω άποψης που νομιμοποιεί την απόσχιση κατά την περίοδο της αποαποικιοποίησης, αναπτύχθηκε η θεωρία “salt-water”¹⁸, σύμφωνα με την οποία οι αποικίες οι οποίες εν τέλει ανεξαρτητοποιήθηκαν και αποτέλεσαν νεοσύστατα κράτη, ήταν εδάφη που διακρίνονταν γεωγραφικά από τα κράτη των

¹⁴ Βλ. A. Cassese, “*Self-Determination of Peoples : a Legal Reappraisal*”, Cambridge University Press, 1995, σελ. 340.

¹⁵ Βλ. James Crawford, ό.π. σημ. 12, σελ.390, υποσημ. 63.

¹⁶ Βλ. James Crawford, ό.π. σημ. 12, σελ. 376 : “*Pufendorf arguing from the notion of allegiance to the former sovereign, regarded metropolitan recognition as necessary to statehood : Vattel, on the other hand, took the view that at least in some situations metropolitan recognition was unnecessary*”.

¹⁷ Βλ. James Crawford, ό.π. σημ. 12, σελ. 375-382.

¹⁸ Βλ. Theodore Christakis, “*Les conflicts de secession en Crimee et dans l’est de l’ Ukraine et le droit international*”, Journal du Droit International 2014 (3), σελ. 6.

οποίων την κυριαρχία ανήκαν. Πιο συγκεκριμένα, τα διαχώριζε η θάλασσα. Με αυτή τη θεωρία υποστηρίζεται πως ακόμα και κατά το τέλος της αποικιοκρατίας, αυτό που ασκήθηκε ήταν το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης από υποτελείς λαούς και δεν πραγματοποιήθηκαν αποσχίσεις, μέσα από τις οποίες δημιουργήθηκαν νέα κράτη.

- Αποτελεί η απόσχιση εκδοχή της (εξωτερικής) αυτοδιάθεσης ή πρόκειται για «παραπροϊόν» αυτής και «ακραία εκδήλωσή» της;¹⁹ Υπάρχει απόσχιση που να γίνεται αποδεκτή από τη διεθνή κοινότητα στο σύγχρονο κόσμο και η οντότητα που προκύπτει από αυτήν να αναγνωρίζεται;

Η αυτοδιάθεση είναι η αρχή που χρησιμοποιείται, είτε επιτυχημένα είτε αποτυχημένα, ως νομική βάση για τη θεμελίωση και νομιμοποίηση σύγχρονων αποσχιστικών τάσεων. Ένας τέτοιος όμως ισχυρισμός, που συγχέει τις δύο έννοιες, έρχεται σε αντίθεση με τα όσα ορίζουν τα διεθνή κείμενα, καθώς αυτά θέτουν την εδαφική ακεραιότητα, ως βασικό περιορισμό και επιφύλαξη στην άσκηση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης. Αυτό αποτυπώνεται στα ψηφίσματα ΓΣ/ΗΕ 1514(1960) και 2625(1970), στην Τελική Πράξη του Ελσίνκι (1975), στο κείμενο της Κοπεγχάγης (1990), στη Χάρτα των Παρισίων (1990).²⁰ Το αμετάβλητο των συνόρων και το ενιαίο του εδάφους, προστατεύονται και στην πράξη από τη διεθνή κοινότητα και χρησιμοποιούνται ως αντίβαρα στην αντιμετώπιση των αποσχιστικών αιτημάτων, παράλληλα με την προσπάθεια ικανοποίησής των εν λόγω αιτημάτων, μέσω εσωτερικών μεταβολών.

Εξαίρεση στην ως άνω διεθνή πρακτική αποτελεί μόνο η επανορθωτική απόσχιση, που τυγχάνει εφαρμογής στην περίπτωση της μαζικής και συστηματικής παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όταν δηλαδή η επέμβαση της διεθνούς κοινότητας κρίνεται επιτακτική και αναγκαία για να μην εξοντωθεί ο πληθυσμός που βάλλεται από βιαιότητες (περίπτωση Bangladesh), εφόσον βέβαια έχει εξαντληθεί και κάθε άλλο μέσο για τη διευθέτηση και επίλυση της κρίσης. Η απόσχιση άρα, εμφανίζεται ως μη εντελώς απαγορευμένη μέθοδος δημιουργίας νέων κρατών στη βάση της αυτοδιάθεσης (εκτός αποαποικιακού πλαισίου), σε περιπτώσεις συνεχούς και μαζικής καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από κυβερνήσεις που δρουν καταχρηστικά. Έτσι το Μπανγκλαντές ως υπόθεση, οδήγησε στη διατύπωση νέων δεδομένων για την προστασία των δικαιωμάτων λαών που πλήττονται

¹⁹ Βλ. Π. Λιάκουρας, ό.π. σημ. 7, σελ. 122.

²⁰ Βλ. Αντ. Μπρεδήμας, «Το μελλοντικό καθεστώς του Κοσόβου», στο Στ. Περράκης «ΚΟΣΟΒΟ, Ανατρέποντας τη διεθνή δικαιοταξία : αυτοδιάθεση και απόσχιση εθνοτήτων στον 21^ο αιώνα», Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, 2008, σελ. 23.

βάναυσα, οδηγούμενοι σε ανθρωπιστική κρίση, η οποία μπορεί να αντιμετωπισθεί μόνο αν το φαινόμενο της απόσχισης λάβει χώρα.

Από τα ως άνω προκύπτει επαναδιατύπωση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης στις περιπτώσεις παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κάτι στο οποίο αναφέρθηκε και ο Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Wildhaber, στην υπόθεση Λοϊζίδου κατά Τουρκίας. Ο Δικαστής Wildhaber δεν αναφέρθηκε ξεκάθαρα σε απόσχισή, όμως τόνισε το ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει η αυτοδιάθεση στο σύγχρονο δίκαιο, προασπιζόμενος ταυτόχρονα μία μεταστροφή του διεθνούς δικαίου προς την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Πιο συγκεκριμένα, υποστήριξε το έτος 1996 : *“Until recently in international practice the right to self-determination was in practical terms identical to and indeed restricted to, a right to decolonization. In recent years a consensus has seemed to emerge that peoples may also exercise a right to self-determination if their human rights are consistently and flagrantly violated or if they are without representation at all or are massively underrepresented in an undemocratic and discriminatory way. If this description is correct, then the right to self-determination is a tool which may be used to re-establish international standards of human right and democracy”*.²¹

- Ποια η στάση της διεθνούς κοινότητας εν τέλει απέναντι στο ενδεχόμενο αποσχίσεων;

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, σε κάθε προσπάθεια ανάλυσης του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης παρατίθενται και οι αντίστοιχοι περιορισμοί που έχουν ως στόχο την προστασία της εδαφικής ακεραιότητας. Η διεθνής κοινότητα έχει αποδείξει πως επιθυμεί οι διαφορές που βασίζονται στην αυτοδιάθεση, να επιλύονται ειρηνικά και κυρίως με εσωτερικές διεργασίες που έχουν ως στόχο την παροχή δικαιωμάτων σε μειονότητες του πληθυσμού και αντίστοιχων ελευθεριών, στο πλαίσιο σεβασμού των ιδιαίτερων πολιτισμικών χαρακτηριστικών τους, ώστε να αποφεύγεται το ενδεχόμενο αποσχίσεων.

Η επιθυμία περί ειρηνικών και εσωτερικών μεθόδων επιλύσεως τέτοιων διαφορών, αποδεικνύεται ήδη από την περίπτωση των Aaland Islands, με την οποία ήρθε αντιμέτωπη η διεθνής κοινότητα το 1921 και προσπάθησε με κάθε τρόπο να μη μεταβάλει το εδαφικό καθεστώς που επικρατούσε έως τότε στα νησιά. Το καθεστώς τελικά που κυριάρχησε σε αυτή την ιδιάζουσα περίπτωση, ήταν η παραχώρηση αυτονομίας στα νησιά που ανήκαν στην κυριαρχία της Φινλανδίας, όμως

²¹ Βλ. Loizidou V. Turkey, European Court of Human Rights, 18 Dec. 1996, (1997), 18 Human Rights Law Journal 50 at 59 (Concurring opinion of Judge Wildhaber, joined by Judge Rysdøl).

χαρακτηρίζονταν από την ιδιαιτερότητα πως οι κάτοικοί τους μιλούσαν τη σουηδική γλώσσα.

Όπως αποδείχθηκε, η διεθνής κοινότητα επιθυμούσε την ιδιαίτερη μεταχείριση των κατοίκων των νησιών Ώλαντ από τη Φινλανδία, η οποία θα δήλωνε έτσι έμπρακτα το σεβασμό στην καταγωγή και κουλτούρα της συγκεκριμένης μειονότητας. Τα ως άνω διαφαίνονται έντονα στην αναφορά της Commission of Rapporteurs σχετικά με τα νησιά, όπου εξετάζεται το κατά πόσο θα εξακολουθούσαν αυτά να βρίσκονται υπό την κυριαρχία της Φινλανδίας ή θα ήταν προτιμότερο να συνδεθούν με τη Σουηδία. Το περιεχόμενο της αναφοράς ήταν το εξής : *“the Aaland population, by reason of its insular position and its strong tradition, forms a group apart in Finland, not only distinct from the Finnish population, but also in certain aspects distinct from the Swedish-speaking population. They deserve all the more protection and support in that they are, because of their great remoteness from the Finnish mainland, left to themselves, so to speak, in their struggle for the preservation of their ethnical heritage. [...] If it were true that incorporation with Sweden was the only means of preserving its Swedish language for Aaland, we should not have hesitated to consider this solution. But such is not the case. There is no need for separation. The Finnish state is ready to grant the inhabitants satisfactory guarantees and faithfully to observe the engagement which it will enter into with them : of this we have no doubt.”*²²

Και η αναφορά της Επιτροπής τόνιζε ότι το ενδεχόμενο της απόσχισης (πιο συγκεκριμένα χρησιμοποίησε το χαρακτηρισμό “separation”) και προσάρτησης των νησιών στη Σουηδία, ήταν το τελευταίο που θα επιθυμούσε να επιτευχθεί, εφόσον δηλαδή το κράτος της Φινλανδίας δεν θα διασφάλιζε τα δικαιώματα της συγκεκριμένης μειονότητας και την πολιτισμική κληρονομιά που διέθετε ως εθνοτική ομάδα. Πιο συγκεκριμένα, η Επιτροπή ανέφερε : *“However, in the event that Finland, contrary to our expectations and to what we have been given to understand, refused to grant the Aaland population the guarantees which we have just detailed, there would be another possible solution, and it is exactly the one which we wish to eliminate. The interest of the Aalanders, the interests of a durable peace in the Baltic, would then force us to advise the separation of the islands from Finland, based on the wishes of the inhabitants which would be freely expressed by means of a plebiscite.”*²³

Πέραν όμως των επιταγών του διεθνούς δικαίου και των περιορισμών που αυτό θέτει στην προσπάθεια προστασίας της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών,

²² Βλ. Report of the Commission of Rapporteurs, σελ. 28-29.

²³ Βλ. ό.π. σημ. 22, σελ. 34.

κριτήριο που υπολογίζεται από τα κράτη για να αναγνωρισθεί μία νέα κατάσταση, δηλαδή ο σχηματισμός ενός ανεξάρτητου κράτους, είναι τα πολιτικά συμφέροντα που διακυβεύονται. Εξ' ου και ο χαρακτηρισμός αυτοδιάθεσης και απόσχισης ως πολιτικοποιημένων εννοιών. Εξίσου σημαντική βέβαια για τα κράτη είναι και η προστασία της έννοιας του κράτους, ώστε να μην ακολουθήσει ένας φαύλος κύκλος αποσχιστικών προσπαθειών που θα ανέτρεπαν το κρατοκεντρικό σύστημα, που κυριαρχεί από τη βεστφαλική εποχή.

Όπως προαναφέρθηκε, η μόνη περίπτωση απόσχισης για την οποία μπορεί να γίνεται μνεία είναι αυτή της remedial secession, η οποία ανέκυψε από την περίπτωση της περιοχής του Μπανγκλαντές, που θα αναλυθεί λεπτομερώς στην επόμενη υποενότητα. Κατά τα λοιπά, διαπιστώνεται πως η διεθνής κοινότητα αρνείται σε πολλά γεγονότα να προσδώσει το χαρακτηρισμό της απόσχισης, ή όταν αυτό συμβαίνει, έχει αρνητικά επακόλουθα, καθώς οι ενέργειες αυτές καταδικάζονται ως παράνομες και αντίθετες στα διεθνή κείμενα που δεσμεύουν τα κράτη, με αποτέλεσμα οι νέες οντότητες να μην αναγνωρίζονται ως κράτη.

Προς επιβεβαίωση του συγκεκριμένου επιχειρήματος, αρκεί να παρατεθούν τα ακόλουθα ²⁴:

α) Στην αποαποικιοποίηση δεν κυριάρχησε η άποψη περί αποσχίσεων που συντελέστηκαν, αλλά η άποψη για κράτη που προέκυψαν βασιζόμενα στην αρχή της αυτοδιάθεσης, ως δικαιώματος που ασκήθηκε από τους λαούς τους. Αντικειμενικά όμως, στην όλη διαδικασία προστατεύθηκε το έδαφος και το αμετάβλητο των ήδη χαραχθέντων συνόρων, έναντι κάθε άλλης έννοιας και δικαιώματος.

β) Στη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, υποστηρίχθηκε από Ευρωπαϊκή Κοινότητα και Ηνωμένα Έθνη η δημιουργία κρατών στη βάση της αυτοδιάθεσης. Για ακόμα μία φορά, νομιμοποιήθηκε μία πραγματικότητα που είχε συντελεσθεί και δεν μπορούσε να ανατραπεί, με ταυτόχρονη αποφυγή του όρου της απόσχισης για τα νεοσυσταθέντα κράτη, δηλαδή τη Σλοβενία, την Κροατία και τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη.

γ) Η ανεξαρτητοποίηση του Κοσόβου συντελέστηκε μετά τη μονομερή ανακήρυξη από μέρους των Κοσοβάρων, δίχως να ακολουθήσει καμία καταδίκη από τα όργανα των Ηνωμένων Εθνών, όπως συνήθως συμβαίνει σε αντίστοιχες συνθήκες που αντιμετωπίζονται ως αποσχίσεις. Και σε αυτή την περίπτωση Ηνωμένα Έθνη αλλά και Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης απέφυγαν κάθε χαρακτηρισμό περί απόσχισης (όμως, όπως θα φανεί στη συνέχεια, τα κράτη δεν δίστασαν να μιλήσουν για την έννοια της απόσχισης παραθέτοντας τις απόψεις τους,

²⁴ Βλ. Π. Λιάκουρας, ό.π. σημ. 7, σελ. 173-175.

μέσω των υπομνημάτων που κατέθεσαν στο Δικαστήριο, στα πλαίσια της γνωμοδότησής του επί της συγκεκριμένης υπόθεσης).

δ) Στην Κριμαία, που είναι το τελευταίο γεγονός που απασχόλησε τόσο έντονα το διεθνή χώρο, τα Ηνωμένα Έθνη μίλησαν ξεκάθαρα για απόσχιση που συνιστούσε αυτοσκοπό για τον συγκεκριμένο πληθυσμό. (Πολύ συχνά οι αποσχίσεις καταδικάζονται ως παράνομες λόγω του ότι δεν συντρέχουν συνθήκες για να τις νομιμοποιήσουν, παρά αποτελούν αυτοσκοπό στα πλαίσια επιθυμίας λαών να κυριαρχήσουν επί του εδάφους τους, όπως για παράδειγμα συνέβη στις περιπτώσεις Biafra και Chechnya)

4. Οι υπό εξέταση περιπτώσεις απόσχισης

4.1. Η περίπτωση του Bangladesh

Για να κατανοηθεί καλύτερα η έννοια της απόσχισης είναι αναγκαία η διάκριση και ερμηνεία αντίστοιχων επιτυχημένων και αποτυχημένων περιπτώσεων. Το Μπανγκλαντές είναι η μόνη επιτυχημένη περίπτωση απόσχισης που έχει καταγραφεί μετά το 1945. Ιστορικά, αξίζει να αναφερθεί ότι ήδη από το 1947 το Πακιστάν ήταν διαιρεμένο σε Ανατολικό και Δυτικό Πακιστάν, με το λαό του πρώτου να δέχεται συστηματικές εις βάρος του διακρίσεις από την κεντρική κυβέρνηση. Το 1970 διενεργήθηκαν εκλογές σε όλη την επικράτεια του Πακιστάν με σκοπό τη σύγκληση μίας Συνέλευσης. Το αποτέλεσμα των εκλογών αυτών ευνόησε το Ανατολικό Πακιστάν, δίδοντάς του μεγαλύτερο ποσοστό εδρών, κάτι που δημιούργησε και την επιθυμία για αναζήτηση της περιφερειακής του αυτονομίας. Το 1971 η Συνέλευση καταργήθηκε και έκτοτε ξεκίνησαν έντονες θηριωδίες εις βάρος των Bengalis του Ανατολικού Πακιστάν, από την κεντρική κυβέρνηση.

Ένα εκατομμύριο θύματα προέκυψαν, ενώ μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού εξαναγκάστηκε σε μετανάστευση προς την Ινδία, η οποία είχε ήδη επέμβει ώστε να εκδιώξει τα στρατεύματα από το Ανατολικό Πακιστάν. Το 1971 η Ινδία αναγνώρισε το Μπανγκλαντές (το οποίο είχε αποκτήσει τον έλεγχο της περιοχής), τον επόμενο χρόνο και άλλα κράτη προέβησαν στην αναγνώρισή του ως ανεξάρτητου κράτους και το 1974 εισήχθη στα Ηνωμένα Έθνη. Αξίζει να σημειωθεί, πως παρά το γεγονός ότι η επέμβαση της Ινδίας στα εσωτερικά του Πακιστάν κατακρίθηκε από πληθώρα κρατών ότι παραβιάζει τις αντίστοιχες διατάξεις του Χάρτη Ηνωμένων Εθνών, το Μπανγκλαντές αναγνωρίστηκε ως ανεξάρτητο κράτος.²⁵

²⁵ Βλ. James Crawford, ό.π. σημ. 12, σελ. 140-142.

Από την ανάλυση που προηγήθηκε, είναι φανερό πως πέντε κομβικής σημασίας δεδομένα συνέτρεξαν στην περίπτωση του Μπανγκλαντές, που οδήγησαν στην επιτυχημένη ανεξαρτητοποίησή του και αυτά είναι :

- i) η κατάφωρη και μαζική παραβίαση των δικαιωμάτων των Bengalis,
- ii) οι τεράστιες ανθρώπινες απώλειες που άγγιξαν το 1.000.000,
- iii) η γεωγραφική απόσταση Ανατολικού και Δυτικού Πακιστάν,
- iv) η ανυπαρξία μειονοτήτων στην περιοχή του Αν. Πακιστάν που σήμαινε την ανυπαρξία περαιτέρω διεκδικήσεων και
- v) η επίτευξη αποτελεσματικού ελέγχου της περιοχής από το λαό που διεκδίκησε την ανεξαρτησία του.

Ουσιαστικά, τα 1.000.000 θύματα ήταν αυτά που κινητοποίησαν τη διεθνή κοινότητα και την κοινή γνώμη, ώστε να δοθεί ένα τέλος στα βασανιστήρια που υπέστησαν οι Bengalis από το δικτατορικό καθεστώς που είχε επιβάλει ο Butto και οδήγησαν στο να δοθεί ανθρωπιστική βοήθεια στον πληθυσμό-θύμα. Η τεράστια ανθρωπιστική κρίση που έλαβε χώρα στο Μπανγκλαντές, ήταν εκείνη που μετέτρεψε την απόσχιση στη μοναδική και ύστατη λύση που είχε ο πληθυσμός, ώστε να διαφύγει από την κατάσταση αυτή (remedial secession).²⁶

Υπό μία άλλη οπτική, η περίπτωση του Μπανγκλαντές μεταξύ άλλων (στοιχείων), συνδύαζε ποιοτικά και ποσοτικά στοιχεία, εξ' ου και θεωρείται ως επιτυχημένη απόσχιση. Πιο αναλυτικά, ποιοτικό στοιχείο αποτελεί η συναισθηματική κατάσταση του λαού που υπέφερε την εξόντωση, η οποία καθιστά στο μέλλον ανέφικτη την επιστροφή στην πρότερη κυριαρχική κατάσταση. Ποσοτικό στοιχείο, ήτοι μετρήσιμο με αριθμητικά δεδομένα, είναι ο υπολογισμός, όσο κάτι τέτοιο μπορεί να πραγματοποιηθεί, της ανθρωποθυσίας σε ανθρώπινα θύματα. Για παράδειγμα, η ανθρωπιστική κρίση που συνέβη στο Μπανγκλαντές και το ένα εκατομμύριο θύματα αποδεικνύουν περίτρανα την καταπάτηση του δικαιώματος στη ζωή. Όμως, η ίδια επίκληση μπορεί να γίνει και όταν πρόκειται για κάποιες χιλιάδες θύματα, όπως στην περίπτωση του Κοσόβου και την πολιτική που ακολούθησε ο Μιλόσεβιτς; Πότε εν τέλει μπορεί να γίνει επίκληση της επανορθωτικής απόσχισης και ποια τα κριτήρια που τη θεμελιώνουν και νομιμοποίησαν την περίπτωση του Μπανγκλαντές;²⁷

Οι περισσότερες αποσχίσεις, σε αντίθεση με την ως άνω εξεταζόμενη, δεν είχαν την ίδια τύχη με αυτήν. Συγκεκριμένα παραδείγματα τα οποία θα εξετασθούν είναι αυτά της Μπιάφρα, της Κατάνγκα, των Τσετσένων και του Κεμπέκ, τα οποία

²⁶ Βλ. Π. Λιάκουρας, ό.π. σημ. 13, σελ. 85.

²⁷ Βλ. Αντ. Μπρεδήμας, «Το μελλοντικό καθεστώς του Κοσόβου», στο Στ. Περράκης (επιμ.), «ΚΟΣΟΒΟ, Ανατρέποντας τη διεθνή δικαιοταξία : αυτοδιάθεση και απόσχιση εθνοτήτων στον 21ο αιώνα», Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, 2008, σελ. 30-31.

διαφέρουν μεταξύ τους ως περιπτώσεις, όμως μπορούν να οδηγήσουν σε ασφαλή συμπεράσματα γύρω από τη φύση της απόσχισης, δεδομένης της στάσης της διεθνούς κοινότητας και των αποφάσεων Ανωτάτων Δικαστηρίων επί του θέματος.

4.2 Η περίπτωση της Katanga

Η Κατάνγκα αποσχίστηκε από το Κονγκό έντεκα μόλις ημέρες από την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του. Στις 21 Ιανουαρίου 1963 η προσπάθεια για την απόσχισή της έλαβε τέλος, καθώς κανένα κράτος δεν την είχε αναγνωρίσει ως νέο ανεξάρτητο κράτος. Παρόλο που η κυβέρνηση που είχε σχηματισθεί στην Κατάνγκα ήταν πιο σταθερή από την αντίστοιχη του Κονγκό, τα Ηνωμένα Έθνη επιθυμούσαν, όπως αποδείχθηκε εκ των υστέρων από τη στάση τους, να προστατεύσουν την ενότητα του εδάφους του νεοσύστατου Κονγκό και να μην επιτρέψουν την πραγματοποίηση εκ νέου εδαφικών αλλαγών. Η μόνη χώρα που υποβοήθησε την απόσχισή ήταν το Βέλγιο, που ήταν και η πρώτη αποικιοκρατική δύναμη, η οποία είχε επιβάλει την κυριαρχία της στην περιοχή. Σε αντίθεση με το Βέλγιο, η διεθνής κοινότητα στο σύνολό της καταδίκασε αυτή την αποσχιστική προσπάθεια, εφαρμόζοντας το περιεχόμενο της ΓΣ/ΕΕ 1514/1960, δηλαδή το σεβασμό στην εδαφική ακεραιότητα. Επίσης, σημαντικό σημείο της θέσης που υιοθετήθηκε σε διεθνές επίπεδο ήταν η αποτροπή διεκδίκησης εδαφικού τμήματος τόσο από τμήμα του πληθυσμού, αλλά και από τρίτα κράτη, συμπεριλαμβανομένων και των πρώην αποικιοκρατικών δυνάμεων.²⁸

4.3 Η περίπτωση της Biafra

Το 1967 υπήρξε προσπάθεια απόσχισής της Μπιάφρα από τη Νιγηρία. Σε αντίθεση με την Κατάνγκα, υπήρξαν πέντε κράτη που την αναγνώρισαν, κάτι που εν τέλει δεν μετέβαλε την κατάσταση, καθώς κανένα από αυτά δεν προχώρησε και σε σύναψη διπλωματικών σχέσεων μαζί της. Η απόσχισή που σημειώθηκε στο συγκεκριμένο έδαφος καταδικάστηκε για τους παρακάτω λόγους : παραβίαζε κανόνες του διεθνούς δικαίου περί σεβασμού στην εδαφική ακεραιότητα και εντασσόταν στην προσπάθεια των Ibo να αποκτήσουν την ανεξαρτησία τους, η οποία συνιστούσε γι' αυτούς αυτοσκοπό. Το ότι ήταν αυτοσκοπός αποδεικνύεται από το ότι δεν επρόκειτο από μέρους των Ibo για μία προσπάθεια αποκατάστασης μίας πρότερης σε βάρος τους αδικίας. Τέλος, χρησιμοποιήθηκε και έντονα ρητορική γύρω

²⁸ Βλ. James Crawford ,ό.π. σημ. 12 σελ. 404 επ.

από το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης, για να καλυφθούν οι πολιτικές σκοπιμότητες που τους είχαν οδηγήσει στην αναζήτηση της ανεξαρτησίας.²⁹

4.4 Η περίπτωση της Chechnya

Ως μία άλλη περίπτωση, στην οποία η απόσχιση συνιστά αυτοσκοπό, παρατίθεται και αυτή των Τσετσένων, που απασχόλησε στο τέλος της δεκαετίας του '90 τη διεθνή πραγματικότητα, καθώς αυτοί προσπάθησαν να αποσχισθούν εκμεταλλευόμενοι την κατάρρευση της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, κάτι το οποίο δεν επετεύχθη λόγω της ένοπλης επέμβασης της Ρωσίας (1994-1996). Μία τέτοιου είδους ανεξαρτησία της Chechnya, εθεωρείτο από την πλειοψηφία των διεθνολόγων παράνομη και απαγορευμένη καθώς δεν επρόκειτο για αποικιακό λαό που επιθυμούσε την ανεξαρτησία του, ούτε για λαό που ζούσε υπό ξένο ή ρατσιστικό καθεστώς, ούτε υπήρχαν τέλος αποδείξεις για συστηματική και βίαιη παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των Τσετσένων από τη Ρωσική Ομοσπονδία, κατά συνέπεια δεν μπορούσαν να επικαλεσθούν το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης.

Οι Τσετσένοι είχαν ως αυτοσκοπό την ανεξαρτησία τους και δεν κατόρθωσαν να κερδίσουν την εύνοια των διεθνών δρώντων, παρά τις βιαιοπραγίες που δέχθηκαν από τις ρωσικές δυνάμεις, καθώς επρόκειτο για «σκληροπυρηνικούς» μουσουλμάνους, οι οποίοι στηρίχθηκαν μόνο από τους Ταλιμπάν του Αφγανιστάν. Το γεγονός ότι δεν είχαν υποστεί βασανιστήρια, ούτε βρίσκονταν υπό δικτατορικό καθεστώς ώστε να παραβιάζονται καθ' οιονδήποτε τρόπο δικαιώματά τους, δεν τους παρείχε το νομικό έρεισμα, ώστε η όποια κίνησή τους προς ικανοποίηση αιτημάτων αυτοδιάθεσης μέσω απόσχισης, να μπορεί να θεωρηθεί νόμιμη. Επιπλέον, βρίσκονταν αντιμέτωποι με τη Ρωσική Ομοσπονδία, η οποία διέθετε άλλου είδους ισχύ και περιβαλλόταν από έναν δημοκρατικό μανδύα, σε αντίθεση με τη σκληρότητα που χαρακτήριζε τους Τσετσένους αντάρτες και το καθεστώς που ήθελαν να επιβάλλουν στην περιοχή.³⁰

4.5 Η περίπτωση του Quebec

Η τελευταία περίπτωση, δίδει πληροφορίες για το πώς αντιμετωπίζεται δικαστικά η απόσχιση και συγκεκριμένα, ότι υπό αυστηρές συνθήκες μπορεί να θεμελιωθεί η επανορθωτική απόσχιση. Στην υπόθεση του Κεμπέκ, το Ανώτατο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο γνωμοδότησε επί περιπτώσεως μονομερούς απόσχισης, κατόπιν ερωτήματος που του τέθηκε από την Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση το 1966. Το

²⁹ Βλ. James Crawford, ό.π. σημ. 12, σελ. 406.

³⁰ Βλ. Π. Λιάκουρας, ό.π. σημ. 7, σελ. 168-172.

ερώτημα αφορούσε στο κατά πόσον δίδεται από το Διεθνές Δίκαιο στην εθνική συνέλευση, τη βουλή ή την κυβέρνηση του Κεμπέκ το δικαίωμα ανακήρυξης μονομερούς απόσχισής του από τον Καναδά και αν το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης υπό το πρίσμα του Διεθνούς Δικαίου, θα τροφοδοτούσε τα ως άνω όργανα με τρόπο ώστε να προβούν σε μονομερή απόσχιση.³¹ Όπως φαίνεται κατωτέρω, το Δικαστήριο ανέλυσε τις συνθήκες υπό τις οποίες μπορεί να πραγματοποιηθεί μονομερής απόσχιση.

Συγκεκριμένα, το δικαστήριο ανέπτυξε τα ακόλουθα, εστιάζοντας στην έννοια της αυτοδιάθεσης και στο στοιχείο του λαού, που έχει το δικαίωμα άσκησης της: *«αν και μεγάλο μέρος του πληθυσμού του Κεμπέκ σίγουρα διαθέτει κάποια από τα χαρακτηριστικά του λαού, δεν είναι απαραίτητο να αποφασισθεί το θέμα του «λαού» γιατί, όποιος και αν είναι ο σωστός προσδιορισμός του στην περίπτωση του Κεμπέκ, το δικαίωμα της απόσχισης εμφανίζεται μόνο κάτω από την αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών στο διεθνές δίκαιο όπου ο «λαός» κυβερνάται ως μέρος μιας αποικιακής αυτοκρατορίας, όπου ο «λαός» γίνεται αντικείμενο υπό ξένη υποταγή, κυριαρχία, ή εκμετάλλευση, και πιθανότατα όπου ο «λαός» στερείται την ουσιαστική άσκηση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης μέσα στο κράτος του οποίου αποτελεί κομμάτι... Ένα κράτος του οποίου η κυβέρνηση αντιπροσωπεύει το σύνολο του λαού του εδάφους, σε βάση ισότητας και χωρίς διάκριση, και σέβεται τις αρχές της αυτοδιάθεσης στις εσωτερικές του υποθέσεις, δικαιούται να διασφαλίζει την εδαφική του ακεραιότητα κάτω από το διεθνές δίκαιο και αυτή να του αναγνωρίζεται και από τα άλλα κράτη. Οι κάτοικοι του Κεμπέκ δεν αποτελούν ούτε λαό αποικίας, ούτε λαό καταπιεσμένο, ούτε μπορεί να προταθεί ότι ο λαός του Κεμπέκ έχει στερηθεί πρόσβαση στη διακυβέρνηση ώστε να επιδιώξει την πολιτική, οικονομική, πολιτισμική και κοινωνική του ανάπτυξη. Υπό αυτές τις συνθήκες, η Εθνική Συνέλευση, η βουλή ή η κυβέρνηση του Κεμπέκ δεν απολαύουν δικαιώματος από το διεθνές δίκαιο επιδίωξης μονομερούς απόσχισης του Κεμπέκ από τον Καναδά».*³²

Σύμφωνα με τα όσα υποστήριξε το Ανώτατο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο του Καναδά, κάθε κράτος στο οποίο οι πολίτες, ανεξάρτητα με τη φυλή, το χρώμα, τη θρησκεία, τον πολιτισμό τους, συμμετέχουν ισότιμα στη διακυβέρνησή του, αντιπροσωπεύονται στις δομές του και δεν γίνονται θύματα διωγμών ή βασανιστηρίων, τους επιτρέπεται δηλαδή η άσκηση της αυτοδιάθεσης εντός των συνόρων του (δεν συντρέχουν οι προϋποθέσεις για εφαρμογή της επανορθωτικής απόσχισης), δικαιούται να διασφαλίζει την εδαφική του ακεραιότητα. Η απόσχιση προτείνεται μόνο ως μέσο θεραπείας, ως έσχατη λύση για την αποκατάσταση ενός

³¹ Βλ. James Crawford, ό.π. σημ. 12, σελ. 411.

³² Βλ. Reference re Secession of Quebec, 1998 SCJ No61, para 154, 115 ILR 537, 594-5.

πληθυσμού-θύματος που εξηγείται κατά μίας κυβέρνησης, η οποία χρησιμοποιεί ως πρόσχημα την εδαφική της ακεραιότητα σε βάρος του.

Προβάλλεται λοιπόν μέσα από τη διατύπωση του Δικαστηρίου, αλλά και της πιο πάνω ανάλυσης της περίπτωσης του Bangladesh, η άποψη περί ύπαρξης **remedial secession**, ως εξαιρετικής εφαρμογής, σε περιπτώσεις που δεν ευδοκιμεί καμία άλλη λύση. Η «επανορθωτική απόσχιση» αποτελεί έσχατη λύση για τη διάσωση ενός εξεγερμένου λαού που βρίσκεται αντιμέτωπος με τη χρήση δυσανάλογης βίας από τη μεριά της κυβέρνησης και οδηγείται σε εξόντωση.³³

Η Brilmayer επιχείρησε επίσης τη θεμελίωση της *remedial secession* ως μέσου θεραπείας, με νομική βάση (πέραν αυτής που διέτυπωσε το Δικαστήριο), την ιστορία του εδάφους και όχι το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης που καταπατείται. Η απόσχιση μπορεί να αποτελέσει «θεραπεία για παλαιότερες αδικίες», όμως υπό το πρίσμα του εδάφους (*territorial view*) αυτή τη φορά. Η “*territorial analysis*” είναι μία θεωρητική προσέγγιση της απόσχισης, που θεμελιώνεται σε δικαίωμα επί του εδάφους. Οι όποιες προσπάθειες απόσχισης βασίζονται σε πρότερη χρονικά κυριαρχία του λαού επί του συγκεκριμένου εδάφους, η οποία όμως χάθηκε, για λόγους που είναι ιστορικά καταγεγραμμένοι και επαληθεύσιμοι. Ο λαός όμως που προβαίνει στην απόσχιση επιθυμεί ουσιαστικά, την επιστροφή στο *status quo ante*. Κατ’ αυτόν τον τρόπο υποστηρίζεται, πως είναι πιο εύκολη η θεμελίωση και νομιμοποίηση μιας απόσχισης, έναντι της χρήσης της αυτοδιάθεσης, θεωρητικών δηλαδή ιδεών που προέκυψαν από τη Γαλλική και Αμερικανική Επανάσταση.³⁴

5. Συμπεράσματα

1. Σε όλη τη μελέτη που προηγήθηκε παρατηρείται μία σειρά αντιφάσεων και συγκρούσεων, οι οποίες έχουν ως εξής :

A. Η αυτοδιάθεση διαθέτει εξισορροπητικό αλλά και συγκρουσιακό χαρακτήρα ως έννοια. Αυτό συμβαίνει καθώς, όταν ασκείται στην εσωτερική της μορφή από τον πληθυσμό ενός κράτους, προστατεύει το ενιαίο και αδιαίρετο του εδάφους και δεν επιτρέπει την έγερση αποσχιστικών αιτημάτων. Συγκρουσιακό ρόλο κατέχει όταν δεν ασκείται στην εσωτερική, αλλά στην εξωτερική της μορφή και οδηγεί σε μονομερείς αποσχίσεις.³⁵ Σημειωτέον ότι το 2008 λάμβαναν χώρα 26 ένοπλες συγκρούσεις που είχαν ως κεντρικό τους άξονα την αυτοδιάθεση.³⁶

³³ Βλ. Π. Λιάκουρας, ό.π. σημ. 2σελ. 135.

³⁴ Βλ. Brilmayer Lee, “*Secession and Self-Determination: A Territorial Separation*”, Yale Law School, 1991, σελ. 199.

³⁵ Βλ. Marc Weller, “*Settling Self-determination Conflicts: Recent Developments*”, σελ. 112.

³⁶ Βλ. Quinn, “*Self-determination Movements and their Outcomes*”, in J.J.Hewitt, J. Wilkenfeld and T.R. Gurr (eds), *Peace and Conflict 2008 (2007)*, at 33.

B. Η έγερση αποσχιστικών αιτημάτων στον 21^ο αιώνα υποδηλώνει ακόμα μία αντίφαση, την οποία έχουν σημειώσει μελετητές όπως η Lee Brilmayer και ο Thomas Franck, το ότι το διεθνές σύστημα κινείται ανάμεσα στα άκρα, την παγκοσμιοποίηση και την αναβίωση των εθνών-κρατών. Η συγκεκριμένη σύγκρουση πραγματοποιείται ανάμεσα στην κρατική κυριαρχία και στις βολές που αυτή δέχεται στο σύγχρονο κόσμο λόγω της οικονομικής, πολιτικής και στρατιωτικής αλληλεξάρτησης που έχει αναπτυχθεί ανάμεσα στα κράτη, χωρίς όμως ακόμα να θίγεται ο πυρήνας της κρατικής κυριαρχίας.³⁷

Το σύγχρονο διεθνές σύστημα αποκτά έτσι μία διπλή φυσιογνωμία. Στη μία πλευρά αυτής βρίσκεται η αλληλεξάρτηση των κρατών σε τομείς όπως το εμπόριο, η προστασία του περιβάλλοντος, η οικονομία και στον αντίποδα αυτών, η διάθεση επιστροφής σε παλαιότερες αξίες που ένωναν τον πληθυσμό, όπως η γλώσσα, η θρησκεία, η κοινή καταγωγή και η έννοια της φυλής.

Το διεθνές σύστημα λοιπόν, βιώνει μία σύγχρονη πρόκληση. Ενώ στα κεκτημένα της προόδου που έχει πραγματοποιηθεί ανήκουν : η ύπαρξη διπλής ιθαγένειας, η υπέρβαση σε πολλά ζητήματα των στενών ορίων του έθνους-κράτους, η παγκοσμιοποίηση ιδεών αλλά και το ότι ο πολίτης βρίσκεται στο επίκεντρο και τα ανθρώπινα δικαιώματα καταλαμβάνουν μία σημαντική θέση στο παγκοσμιοποιημένο νομικό πλαίσιο, οι σύγχρονες προκλήσεις αποσχίσεων υποδαυλίζουν εν μέρει το άτομο και επαναφέρουν στο προσκήνιο (πολιτικό και δικαιοϊκό) παλαιότερες αξίες. Έτσι, η καταγωγή βρίσκεται στον αντίποδα της ελευθερίας της βούλησης, η εδαφική ακεραιότητα υπερισχύει των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης και οι σύγχρονες κοινωνίες κινδυνεύουν να αποσταθεροποιηθούν.³⁸

Όμως, ακόμα και αν γίνει δεκτό πως το έθνος-κράτος ποτέ δεν έπαψε να υπάρχει και να διεκδικεί τον κυρίαρχο ρόλο στο διεθνές σύστημα και πως η παγκοσμιοποίηση αποτελεί μόνο εν μέρει πραγματικότητα, η επιστροφή σε μονοεθνοτικά κράτη είναι ουτοπική. Στη σύγχρονη κοινωνία, όλα τα κράτη παραμένουν πολυεθνοτικά, χωρίς απαραίτητα να διακυβεύεται το ενιαίο του εδάφους τους. Ακόμα και αν υπάρξει προσπάθεια επιστροφής στα έθνη-κράτη που θα βασίζονται σε παλαιά ιδεώδη και συνδετικούς κρίκους, πάντα θα προκύπτουν εκ νέου μειονότητες, οι οποίες θα διεκδικούν την απόσχισή τους στη βάση της αυτοδιάθεσης κάτι που ως γεγονός, μόνο φαυλότητα μπορεί να προκαλέσει. Όμως το ερώτημα (που εξάγεται από τα συμπεράσματα αυτά) περί πίστης στο κράτος ή πίστης στην ανθρωπότητα, παραμένει αναλλοίωτο τόσο στην πράξη αλλά και σε

³⁷ Βλ. Brilmayer Lee, "The Logic of Secession", Yale L.J., 1979-1980, σελ. 808-811.

³⁸ Βλ. Thomas M. Franck, "Clan and Superclan : Loyalty, Identity and Community in Law and Practice", 90 Am. J. Int'l L. 359 1996, σελ. 382-383.

θεωρητικό επίπεδο, στους κύκλους του διεθνούς δικαίου αλλά και σε άλλα επιστημονικά πεδία.³⁹

Γ. Τελευταία αντίφαση που θα αναφερθεί σε αυτό το σημείο, είναι αυτή που παρατηρείται στο δίκαιο. Έντονη είναι η μεταστροφή του χαρακτήρα του από τον κρατοκεντρισμό στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Βέβαια, το ανθρωπιστικό δίκαιο δεν έχει ακόμα υποδαυλίσει την προστασία που προσφέρεται νομικά στα κράτη, όμως διαρκώς καταλαμβάνει έδαφος σε θεωρητικό και δικαστικό επίπεδο, ώστε να δοθεί επιτέλους προτεραιότητα και στο ανθρωπινό στοιχείο που συνθέτει την έννοια του λαού.

2. Κατά τα λοιπά, αυτοδιάθεση και απόσχιση έχουν ένα κοινό στοιχείο, ότι συνιστούν προκλήσεις, η πρώτη για τις υπάρχουσες παραδοσιακές δομές και η δεύτερη για τα εδαφικά σύνορα. Όμως ταυτόχρονα συνιστούν και το αποτέλεσμα της μετεξέλιξης που έχουν υποστεί τα σύγχρονα κράτη μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

3. Η αυτοδιάθεση, αν και αναφέρεται ρητά στο Χάρτη Ηνωμένων Εθνών και σε ψηφίσματα της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών, δεν έχει ασκηθεί ποτέ στην πραγματικότητα, λόγω των περιορισμών που της θέτουν τα διεθνή κείμενα. Παρά την προσπάθεια που έγινε κατά την αποαποικιοποίηση, η αυτοδιάθεση χρησιμοποιήθηκε κυρίως ως μανδύας για τη δημιουργία των κρατών από τις τέως αποικίες. Οι πατρίδες που σχηματίστηκαν βασίστηκαν στο στοιχείο του εδάφους, επί του οποίου εκφράστηκε η βούληση του λαού.

4. Αν όμως δεν ασκήθηκε ποτέ η αυτοδιάθεση, τότε πώς είναι δυνατόν να εξαχθούν συμπεράσματα και ως προς την απόσχιση; Για τη μόνη απόσχιση για την οποία έχει μιλήσει έστω και διστακτικά η διεθνής κοινότητα, αλλά και αρκετοί θεωρητικοί με βασικό τον καθηγητή Crawford, είναι αυτή που έχει τη μορφή της επανορθωτικής απόσχισης. Πιο συγκεκριμένα, όταν σε έναν λαό δεν αναγνωρίζεται η αυτοδιάθεση και αυτός με τη σειρά του οδηγείται σε θυματοποίηση ερχόμενος αντιμέτωπος με διωγμούς, ανθρωποθυσίες, θηριωδίες (όπως στην περίπτωση του Μπανγκλαντές), τότε η διεθνής κοινότητα αποδεικνύει πως δεν προασπίζεται τα

³⁹ Βλ. Thomas M. Franck, ό.π. σημ. 38, σελ. 375-376. Ο συγγραφέας θέτει το συγκεκριμένο ερώτημα ως εξής : *“Exclusive/Inclusive loyalty compacts. What does this latest transformation of loyalty patterns portend? Are we on the verge of a new stage of human evolution in which loyalty to the state is transformed into a higher loyalty to humanity, symbolized by global (or regional) institutions of government, commerce, education and communications?”*

...
Whatever its prospects now, the current development of transnational cultures, politics and loyalties has long been foreseen by prescient observers of social evolution.

...
Truly remarkable is only the costly and prolonged delay in giving the idea any political impetus.”

κράτη που χρησιμοποιούν, καταχρηστικά, ως ασπίδα, την εδαφική τους ακεραιότητα. Εκεί δικαιολογείται η *remedial secession*, ως έσχατη λύση, όταν καμία άλλη δεν έχει ευδοκιμήσει και δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί-τερματισθεί μία ανθρωπιστική κρίση. Εφαρμόζεται η επανορθωτική απόσχιση στην περίπτωση που, το οποιοδήποτε πλάνο για μελλοντική συνύπαρξη ανάμεσα στο κράτος που διώκει έναν εξεγερόμενο λαό και στο λαό αυτό που στερείται την εσωτερική αυτοδιάθεση, καθίσταται αδύνατο.

Σε αυτή την περίπτωση (της *remedial secession*) η απόσχιση διασφαλίζει τη διεθνή σταθερότητα και ειρήνη, τερματίζοντας μία κρίση που προσβάλλει τα δικαιώματα του συγκεκριμένου πληθυσμού, εν γένει τις διατάξεις του ανθρωπιστικού δικαίου και μπορεί να επιφέρει διευρυμένες, σε περιφερειακό-γεωστρατηγικό επίπεδο, συνέπειες. Η μονομερής απόσχιση γίνεται αποδεκτή όταν πρόκειται για ένα αποτέλεσμα το οποίο δεν μπορεί πλέον να ανατραπεί, δεν προέκυψε από επέμβαση τρίτου κράτους (χρήση ή απειλή χρήσης βίας, που συνιστά παραβίαση κανόνα *jus cogens*) και συνιστά μοναδική λύση για την επιβίωση του πληθυσμού, καθώς οποιοσδήποτε άλλες ενέργειες έχουν στην πράξη αποδειχθεί μη βιώσιμες.⁴⁰

Σε κάθε περίπτωση όμως που η απόσχιση : συνιστά αυτοσκοπό, ή πρόκειται για απόσχιση σε νεοσυσταθέν κράτος ή για απόσχιση που θα δημιουργήσει εκ νέου μειονότητες με αντίστοιχα αιτήματα και διεκδικήσεις, ή πρόκειται για αποτέλεσμα παραβίασης κανόνα *jus cogens*, αυτή θα καταδικασθεί από τη διεθνή κοινότητα με κάθε τρόπο και δεν θα αναγνωρισθεί ως μία νέα πραγματικότητα που αναδύθηκε μέσα από διεθνή γεγονότα.

5. Στο σημείο αυτό που ολοκληρώνεται το πρώτο κεφάλαιο, κρίνεται σκόπιμο να παρατεθούν και άλλα στοιχεία γύρω από την απόσχιση, ώστε να κατανοηθεί ως έννοια, αφού το διεθνές δίκαιο ούτε την επιτρέπει, ούτε την απαγορεύει με ρητή διάταξή του. Ο Christopher Borgen προσδίδει στην απόσχιση τέσσερις διαστάσεις σε μία προσπάθεια ερμηνείας της. Πιο αναλυτικά ⁴¹: Η πρώτη διάσταση της απόσχισης αφορά στη γεωγραφία. Ποτάμια, λίμνες, έρημος, βουνά και η μορφολογία ευρύτερα της κάθε περιοχής μπορούν να τεθούν ως φυσικά σύνορα και να χρησιμοποιηθούν ως επιχείρημα πως το αποσχισθέν κράτος αποτελεί και γεωμορφολογικά μία ξεχωριστή οντότητα, από το κράτος από το οποίο αποσπάστηκε και ανήκε έως τότε γεωγραφικά αλλά και πολιτικά.

Η δεύτερη διάσταση αφορά στην πολιτική γεωγραφία. Η απόσχιση για να είναι επιτυχής πρέπει η νέα εξουσία που οδήγησε σε αυτήν, να μπορεί να επιβάλλει την κυριαρχία της επί του ανεξάρτητου πλέον εδάφους. Η τρίτη διάσταση αφορά στη

⁴⁰ Βλ. James Crawford, ό.π. σημ. 12, σελ. 417.

⁴¹ Βλ. Christopher J. Borgen, "Imagining sovereignty, Managing Secession : The legal Geography of Euroasia's Frozen Conflicts", 9 Or. Rev. Int'l L. 477 2007, σελ. 518-520.

στρατηγική σημασία του εδάφους. Το έδαφος παρέχει σε αυτόν που το εξουσιάζει στρατηγική ισχύ σε τέτοιο βαθμό, ώστε να επηρεάζει τις εξελίξεις στην ευρύτερη περιοχή σε οικονομικό, στρατιωτικό και πολιτικό πλαίσιο.

Η τελευταία διάσταση της απόσχισης ώστε να είναι επιτυχής αφορά στο νομικό πλαίσιο, καθώς μία εξουσία μπορεί μιν να έχει επιβληθεί στο εδαφικό τμήμα που αποσχίστηκε, όμως να κρίνεται από το διεθνές δίκαιο ως παράνομη και ως εκ τούτου να μην μπορεί να νομιμοποιηθεί, απλά γιατί συνιστά μία νέα πραγματικότητα. Αρκετές είναι οι φορές που οι ως άνω αναφερόμενες διαστάσεις της απόσχισης συγκρούονται μεταξύ τους (άλλη μία σύγκρουση-αντίφαση στην όλη προσέγγιση), κυρίως η πολιτική με τη νομική διάσταση. Αυτό είναι που καθιστά και την απόσχισή ένα δύσκολο αλλά και μείζον θέμα στο διεθνές σκηνικό, το οποίο δεν έχει οριοθετηθεί ούτε από το διεθνές δίκαιο αλλά ούτε και από τη στάση της διεθνούς κοινότητας.

6. Μία τελευταία οπτική ως προς τη σχέση αυτοδιάθεσης και απόσχισης που είναι ανατρεπτική και ενδιαφέρουσα έχει εκφρασθεί από τον Allen Buchanan, σύμφωνα με την οποία, η απόσχισή δεν προσβάλλει, όπως αντιμετωπίζεται από πληθώρα διεθνολόγων, την κρατική κυριαρχία (*“the nature of state authority”*), αλλά την αναπαράγει, αφού πολλαπλασιάζει τον αριθμό των κρατών. Η εσωτερική αυτοδιάθεση αντίθετα, είναι ικανή να οδηγήσει στη δημιουργία θεσμών που αμφισβητούν τη φύση και τη δομή της κρατικής εξουσίας.⁴²

Από τα παραπάνω γίνεται κατανοητό το πόσο δύσκολο εγχείρημα είναι να αποτυπωθεί η σχέση των δύο εννοιών, μέσα κυρίως από τα τόσα διαφορετικά και αντιφατικά συμπεράσματα που προκύπτουν ως προς αυτές κατά την ανάλυση διατάξεων του διεθνούς δικαίου, αλλά και της στάσης που κρατούν τα κράτη. Στα επόμενα κεφάλαια η ανάλυση θα γίνει πάνω σε γεγονότα που βασίστηκαν σε αυτές τις έννοιες και ανάγκασαν τη διεθνή κοινότητα να πάρει συγκεκριμένη θέση γύρω από τη φύση τους και τις έννομες συνέπειες που επιφέρουν.

⁴² Βλ. Buchanan Allen, *“Federalism, Secession, and the Morality of Inclusion”*, 1995, σελ. 54-55.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Πρώην Γιουγκοσλαβία : Διάλυση ή Απόσχιση

1.Ανεξαρτητοποίηση Σλοβενίας, Κροατίας και Βοσνίας-Ερζεγοβίνης

Στο παρόν κεφάλαιο εξετάζεται η περίπτωση της πρώην Γιουγκοσλαβίας, δηλαδή το τέλος της ομοσπονδίας και η ταυτόχρονη ανάδυση νέων κρατών, όπως και οι προϋποθέσεις υπό τις οποίες αυτά αναγνωρίστηκαν από τη διεθνή κοινότητα ως νέες πολιτικές πραγματικότητες. Πέραν της αυτοδιάθεσης και το πώς χρησιμοποιήθηκε το δικαίωμα αυτό στη ρητορική των διεθνών δρώντων, μελετάται αν αυτό που συνέβη στην πρώην Γιουγκοσλαβία συνιστά διάλυση ή απόσχιση.

Κομβικό χρονικό σημείο από το οποίο ξεκινά η εν λόγω μελέτη αποτελεί το έτος 1989, αφού τότε πραγματοποιήθηκε η πτώση του τείχους του Βερολίνου, η επανένωση της Γερμανίας (με τις πολιτικές και οικονομικές συνέπειες που αυτή επέφερε) και επήλθε το τέλος ομοσπονδιακών κρατών έντονα συγκεντρωτικού χαρακτήρα, όπως της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Η πρώην Γιουγκοσλαβία ως ομοσπονδιακό κράτος αποτελείτο από republics, η καθεμία εκ των οποίων, διέθετε ως έθνος, το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης και το αντίστοιχο της απόσχισης, κάτι που καταγραφόταν στο Ομοσπονδιακό Σύνταγμα ως εξής : *“The nations of Yugoslavia, proceeding from the right of every nation to self-determination, including the right to secession, on the basis of their will freely expressed in the common struggle of all nationalities in the National Liberation War and Socialist Revolution, and in conformity with their historic aspirations, aware that further consolidation of their brotherhood and unity is in the common interest, have, together with the nationalities and founded a socialist federal community of working people-the Socialist Federal Republic of Yugoslavia...”*⁴³.

Το καθεστώς Μιλόσεβιτς που επικράτησε όμως στις αρχές της δεκαετίας του '90, περιόρισε δικαιώματα και ελευθερίες που απολάμβαναν έως εκείνη τη στιγμή οι republics, με αποτέλεσμα οι τελευταίες να αναζητήσουν μονομερώς την ανεξαρτησία τους. Η διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας ήταν λοιπόν αποτέλεσμα σύγκρουσης ανάμεσα στις ομόσπονδες οντότητες και τη Σερβία. Η ανάδυσή τους ως αυτόνομα κράτη και η αδυναμία της Σερβίας να επιβάλει την κυριαρχία της σε όλη της την επικράτεια, σε συμφωνία πάντα με τις επιταγές του διεθνούς δικαίου και του

⁴³ Basic Principles, Section I of the Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia.

Ομοσπονδιακού Συντάγματος, συνιστούσαν τη νέα πραγματικότητα, η οποία δεν μπορούσε να ανατραπεί. Παρά το ότι η διεθνής κοινότητα κρατούσε αρχικά ευνοϊκή στάση υπέρ της προστασίας της εδαφικής ακεραιότητας της ομοσπονδίας (που είχε όμως καταρρεύσει) και προσπαθούσε να αποτρέψει Κροατία και Σλοβενία από το να προβούν σε μονομερείς ανακηρύξεις ανεξαρτησίας, οι διεθνείς δρώντες (με βασικό οδηγό την τότε Ευρωπαϊκή Κοινότητα) αναγκάστηκαν στη συνέχεια, να αποδεχθούν τη διάλυση ως γεγονός, αναγνωρίζοντας τα κράτη που προέκυψαν και ταυτόχρονα καταδικάζοντας τη χρήση βίας από πλευράς Βελιγραδίου. Η αυτοδιάθεση ήταν η έννοια εκείνη που χρησιμοποιήθηκε ως η νομική βάση για τα κράτη που προέκυψαν ταυτόχρονα με τη διάλυση, η οποία ως όρος προτιμήθηκε έναντι της απόσχισης, αποδεικνύοντας για ακόμα μία φορά πως η τελευταία αντιμετωπιζόταν ως «δαιμονοποιημένη» έννοια.

Η Σλοβενία, ήταν η πρώτη ομόσπονδη οντότητα που κήρυξε την ανεξαρτησία της μονομερώς, πραγματοποιώντας συνταγματική αναθεώρηση η οποία στηριζόταν στην άσκηση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης και της απόκτησης κυριαρχίας. Εν συνεχεία, η πρόταση για ανεξαρτησία επικυρώθηκε από το λαό της, μέσω της διεξαγωγής δημοψηφίσματος. Το Συνταγματικό Δικαστήριο της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας όμως, κήρυξε τη συγκεκριμένη ενέργεια ως αντιβαίνουσα στο ομοσπονδιακό σύνταγμα, χαρακτηρίζοντας τέτοιου είδους μονομερείς ενέργειες ως αποσχίσεις. Η Σλοβενία επέτυχε τελικά την ανεξαρτητοποίησή της με τη συναίνεση του Βελιγραδίου το 1991 και την αναγνώρισή της από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, κατόπιν συμμορφώσεώς της με τις ευρωπαϊκές οδηγίες.⁴⁴

Οι επόμενες δύο περιπτώσεις είναι ιδιαίτερα σύνθετες, καθώς στα νέα κράτη που προέκυψαν σχηματίστηκαν μειονότητες Σέρβων, που προσπάθησαν να αποσχισθούν μη αποδεχόμενες το γεγονός της μετατροπής τους, από πλειοψηφούσα, σε μειοψηφούσα εθνοτική ομάδα του πληθυσμού. Ως αντίδραση στα νέα δεδομένα, οι Σέρβοι κάτοικοι του κροατικού εδάφους ενώθηκαν και ανακήρυξαν την ανεξαρτησία τους ως «Δημοκρατία των Σέρβων της Κράινα». Το αποσχιστικό τους αίτημα αντιμετωπίστηκε με την παραχώρηση καθεστώτος αυτονομίας στις περιοχές που κατοικούσαν οι σερβικές μειονότητες και με την ταυτόχρονη προστασία των μειονοτικών τους δικαιωμάτων σε συνταγματικό άρα και θεσμικό επίπεδο. Κατ' αυτόν τον τρόπο η Κροατία κατόρθωσε να αναγνωρισθεί το 1992 από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα ως ανεξάρτητο κράτος και να διασφαλίσει την ενότητα του

⁴⁴ Βλ. Π. Λιάκουρας, ό.π. σημ. 2, σελ. 114-115.

εδάφους της, αποτρέποντας την εκ νέου έγερση αποσχιστικών αιτημάτων από τη μειονότητα.⁴⁵

Η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, αποτέλεσε μία ακόμα πιο δύσκολη σε χειρισμό, υπόθεση ανεξαρτητοποίησης, λόγω της ύπαρξης τριών διαφορετικών εθνοτήτων στα όρια του εδάφους της. Μουσουλμάνοι και Κροάτες, ψήφισαν σε δημοψήφισμα που πραγματοποιήθηκε, υπέρ της μονομερούς ανακήρυξης της ανεξαρτησίας της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης. Όμως, όπως είναι αναμενόμενο σε ένα πολυεθνικό κράτος, υπήρξε η έντονη αντίδραση του σερβικού πληθυσμού, ο οποίος επιθυμούσε την απόσχισή του και προέβαινε σε αντίστοιχες προς τούτο ενέργειες, δηλαδή στο σχηματισμό δικής του δημοκρατίας, εντός εδάφους που θα βρισκόταν υπό την κυριαρχία του, με τη βοήθεια του σερβικού στρατού. Τελικά, η ανεξάρτητη δημοκρατία των Σέρβων της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, η Δημοκρατία Srpska, δεν πραγματοποιήθηκε, αντίθετα δέχθηκε έντονο πλήγμα ως εγχείρημα, από βομβαρδισμούς στους οποίους προχώρησαν δυνάμεις του ΝΑΤΟ. Αυτό που εν τέλει επετεύχθη, ήταν οι τρεις εθνότητες (Μουσουλμάνοι, Σέρβοι, Κροάτες), με τη συμφωνία του Dayton το 1995, να συνυπάρξουν υπό τη μορφή χαλαρής ένωσης, αλλά με σημαντικό βαθμό αυτονομίας εκάστη στο έδαφός της.⁴⁶

Η διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας άρα, ήταν ένα πολιτικό γεγονός με πολλές νομικές, πολιτικοοικονομικές και γεωστρατηγικές συνέπειες, το οποίο δεν μπορούσε η διεθνής κοινότητα να ανατρέψει, παρά μόνο να το αποδεχθεί και να το περιβάλει με έναν νομιμοποιητικό μανδύα. Οι πρώην ομόσπονδες οντότητες, έπρεπε πλέον να αναγνωρισθούν και να προστατευθούν βάσει των όσων ορίζει το διεθνές δίκαιο, ως ανεξάρτητα κράτη που προέκυψαν από τη μη αναστρέψιμη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας. Μετακινήθηκε λοιπόν η στάση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας από την προστασία της εδαφικής ακεραιότητας και κυριαρχίας, στην αποδοχή των νέων κρατών, που προέκυψαν μέσα από την εκφραζόμενη βούληση του λαού για ανεξαρτησία, αλλά υπό συγκεκριμένες εγγυήσεις, ήτοι :

- Τα νεοσυσταθέντα κράτη δεσμεύονταν να τηρούν τις διατάξεις του Χάρτη Ηνωμένων Εθνών, της Τελικής Πράξης του Ελσίνκι και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

⁴⁵Βλ. EC Declaration on Yugoslavia, 27 Aug. 1991, EPC Press Release, P.82/91. Το περιεχόμενο είχε ως εξής : *“The European Community and its member States are dismayed at the increasing violence in Croatia. They remind those responsible for the violence of their determination never to recognize changes of frontiers which have not been brought about by peaceful means and by agreement. [...] The Community and its member States call on the Federal Presidency to put an immediate end to this illegal use of the forces on its command.”*

⁴⁶ Βλ. Π. Λιάκουρας , ό.π. σημ. 2, σελ. 118-9.

- Τα συντάγματά τους έπρεπε να περιλαμβάνουν ειδική μνεία περί προστασίας των δικαιωμάτων και της πολιτισμικής ταυτότητας των μειονοτήτων, ώστε να μην μπορούν με τη σειρά τους οι μειονότητες να επικαλεσθούν την απόσχιση ως θεραπευτικό μέτρο, σε περίπτωση που δεν μπορούν να ασκήσουν την αυτοδιάθεση εντός των συνόρων των νέων κρατών.

- Τα κράτη είχαν ως υποχρέωση να σέβονται το αμετάβλητο των συνόρων. Πέραν αυτού, οποιαδήποτε νέα μεταβολή στα σύνορα, θα μπορούσε να επέλθει μόνο ως αποτέλεσμα συμφωνίας των μερών και όχι παράνομης χρήσης βίας.

Οι ως άνω εγγυήσεις αποτυπώνονται αντίστοιχα και στις γνωμοδοτήσεις που εξέδιδε η Επιτροπή Badinter⁴⁷, μία επιτροπή που συστάθηκε με απόφαση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Συνεργασίας και με τις γνωμοδοτήσεις της συνεπικουρούσε το έργο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, ώστε τα νεοσυσταθέντα πολυεθνικά κράτη να λειτουργούν σύμφωνα με τις επιταγές του διεθνούς δικαίου και να μην αφήσουν τα περιθώρια στις σερβικές μειονότητες που σχηματίστηκαν στο έδαφός τους, να εκφράσουν αποσχιστικά αιτήματα στη βάση της αυτοδιάθεσης.

Το περιεχόμενο των γνωμοδοτήσεων, από το οποίο απορρέουν οι ανωτέρω αναφερόμενες εγγυήσεις είναι το ακόλουθο :

- Οι νέες δημοκρατίες που προέκυψαν, δεν κρίνονταν ως οντότητες-αποτελέσματα μιας απόσχισης, ούτε καμία εξ' αυτών αποτελούσε τον αποκλειστικό διάδοχο της Σοσιαλιστικής Ομοσπονδίας. Επρόκειτο για διάδοχα αυτής κράτη, που προήλθαν από τη βούληση του λαού τους για ανεξαρτησία, εκφραζόμενη μέσα από δημοψηφίσματα.⁴⁸

- Η Γνωμοδότηση υπ' αριθμ. 2, με θέμα τον πληθυσμό των Σέρβων στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη αναφέρει: «Α) Το διεθνές δίκαιο, στη σημερινή κατάστασή του, δεν ρυθμίζει όλες τις παραμέτρους του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης. Β) Πάντως είναι δεδομένο ότι, ανεξαρτήτως των συνθηκών, το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης δεν μπορεί να συνεπάγεται αλλαγές στα υπάρχοντα σύνορα τη στιγμή της ανεξαρτητοποίησης, εκτός των περιπτώσεων εκείνων που τα ενδιαφερόμενα κράτη συμφωνούν σε τέτοιες αλλαγές... Δ) Αναγκαστικοί κανόνες του διεθνούς δικαίου απαιτούν από τα κράτη να εξασφαλίσουν το σεβασμό των δικαιωμάτων των

⁴⁷ Η εν λόγω Επιτροπή αποτελείται από Προέδρους Συνταγματικών Δικαστηρίων και είχε ως έργο την εναρμόνιση των νέων κρατών με τις οδηγίες που έθετε η Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Η Επιτροπή είχε την ονομασία "Arbitration Committee", όμως έμεινε στην ιστορία ως Επιτροπή Badinter λόγω του Προέδρου της που ήταν και πρόεδρος του Γαλλικού Συνταγματικού Συμβουλίου. Ενώ μάλιστα είχε αρχικά συσταθεί για να εκδίδει αποφάσεις υποχρεωτικού χαρακτήρα, εν τέλει εξέδιδε γνωμοδοτήσεις.

⁴⁸ Βλ. Conference of Yugoslavia, Arbitration Committee, στο 31 International Legal Materials (1992), σελ. 1494.

μειονοτήτων. Αυτή η επιταγή αφορά όλες τις δημοκρατίες σε σχέση με τις μειονότητες στο έδαφός τους...»⁴⁹

- Η Γνωμοδότηση υπ' αριθμ. 3, με θέμα τα σύνορα αναφέρει : « ... Σύμφωνα με μια γενικά αποδεκτή αρχή του διεθνούς δικαίου η μεταβολή των υπαρχόντων συνόρων με χρήση βίας δεν μπορεί να παράγει οποιοδήποτε νομικό αποτέλεσμα». ⁵⁰ Και τέλος

- Η Γνωμοδότηση υπ' αριθμ. 8, με θέμα τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας σημειώνει : «... Παράλληλα αν και η αναγνώριση κράτους από άλλα κράτη έχει μόνο διαπιστωτικό χαρακτήρα, ωστόσο οι αναγνωρίσεις, όσο και οι συμμετοχές σε διεθνείς οργανισμούς, φανερώνουν ότι τα κράτη της διεθνούς κοινότητας έχουν σχηματίσει την πεποίθηση πως το νέο κράτος είναι μια πραγματικότητα που συνεπάγεται ορισμένα δικαιώματα και υποχρεώσεις για το διεθνές δίκαιο...». ⁵¹

2. Διάλυση ή απόσχιση στην πραγματικότητα ; Μήπως η ομοσπονδιοποίηση αποτελεί προάγγελο αποσχίσεων;

1^η Άποψη : Όπως είναι φανερό η Ευρωπαϊκή Κοινότητα δεν αντιμετώπισε την όλη διαδικασία ως απόσχιση και υιοθέτησε το χαρακτηρισμό περί διάλυσης, καθώς το Βελιγράδι δεν ήταν πλέον ικανό να έχει τον πλήρη έλεγχο της επικράτειάς του, ως όφειλε να πράττει και όπως γινόταν μέχρι να πραγματοποιηθεί η διάλυση. Οι νέες πραγματικότητες, δηλαδή τα νέα κράτη, απέκτησαν νόμιμη υπόσταση θεμελιωμένη στο δικαίωμα της αυτοδιάθεσης. ⁵²

2^η Άποψη : Οι υποστηρικτές της άποψης πως η ανάδυση των νέων κρατών συντελέστηκε μέσω σειράς αποσχίσεων, αναιρούν αρχικά τον ισχυρισμό περί ασκήσεως του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης, σημειώνοντας πως το δικαίωμα στην εξωτερική αυτοδιάθεση εφαρμοζόταν μόνον κατά την περίοδο της αποαποικιοποίησης και όχι έκτοτε. Άλλα επιχειρήματα που υποστηρίχθηκαν στην προσπάθεια απόδειξης πως επρόκειτο για αποσχίσεις (που δεν κατονομάστηκαν

⁴⁹ Βλ. ό.π. σημ. 48, σελ. 1498.

⁵⁰ Βλ. Γ. Κυριακόπουλος, «Από το Ελσίνκι στο Κόσσοβο : Επιβίωση και μεταλλάξεις της αρχής της εδαφικής ακεραιότητας του Κράτους στον 21^ο αιώνα», σελ. 16 που αναφέρει : «[...] η αρχή της αυτοδιάθεσης ποτέ δεν υπερκέρασε πραγματικά το πλέγμα «ακεραιότητα-απαραβίαστο» : Είδαμε ήδη ότι, στα πλαίσια των προσπαθειών ειρήνευσης στην πρώην Γιουγκοσλαβία, η Επιτροπή Badinter υπογράμμισε ότι, “whatever the circumstances”, το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση δεν πρέπει να επιφέρει συνοριακές αλλαγές, πλην αντίθετης συμφωνίας των ενδιαφερόμενων κρατών. Είναι, επίσης, χαρακτηριστικό, ότι, προκειμένου να μν θιγεί το απαραβίαστο των συνόρων, η Επιτροπή «ερμήνευσε», στη συγκεκριμένη περίπτωση, το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης ως δικαίωμα προστασίας των μειονοτήτων και, εν γένει, προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων-εντός, όμως, κοινών συνόρων...».

⁵¹ Βλ. Χ. Ροζάκης, ό.π. σημ. 1, σελ. 66.

⁵² Βλ. Π. Λιάκουρας, ό.π. σημ. 2, σελ. 125.

όμως ως τέτοιες), ήταν κυρίως πολιτικού χαρακτήρα. Πιο αναλυτικά, τα νέα κράτη προέκυψαν μεν από αποσχίσεις, αλλά χρησιμοποιήθηκε ο όρος διάλυση, ώστε : α) να μη διαφανεί η Σερβία ως η απόλυτη και καθολική διάδοχος της SFRY, αλλά και β) να μην αφεθούν τα περιθώρια για περαιτέρω αποσχίσεις. Υπήρχε δηλαδή έντονη ανησυχία να μην επαναληφθεί κάτι αντίστοιχο και στο μέλλον και βρεθεί για ακόμα μία φορά η διεθνής κοινότητα στη θέση να νομιμοποιήσει εκ των υστέρων καταστάσεις, αναγκαστικά καθώς δεν μπορούν πλέον να ανατραπούν (οι νέες πραγματικότητες υπερεισχύουν έτσι του δικαιοῦ συστήματος).

Πέραν όμως του διλήμματος κατά πόσο τα γεγονότα στη Γιουγκοσλαβία αποτελούν διάλυση του συγκεκριμένου ομοσπονδιακού κράτους ή αποσχίσεις που νομιμοποιήθηκαν (*dissolution Vs secession*) και οδήγησαν στην αναγνώριση των νέων κρατών που σχηματίσθηκαν, πρέπει σε αυτό το σημείο να τονισθεί πως Ευρωπαϊκή Κοινότητα και Ηνωμένα Έθνη, δέχθηκαν έντονη κριτική για τον τρόπο με τον οποίο αντιμετώπισαν το ως άνω φαινόμενο. Μελετητές υποστηρίζουν πως αντί να προασπισθούν τα συγκεκριμένα υπερεθνικά όργανα την αναβίωση της ομοσπονδίας, αλλά σε μία πιο βιώσιμη και ευέλικτη μορφή, αντίθετα χρησιμοποίησαν ρητορική περί εθνοκαθάρσεων, καθιστώντας πιο ευχερή την αποδοχή των νέων δεδομένων, την πτώση της Γιουγκοσλαβίας, τη νομιμοποίηση των νέων κρατών και τη σύναψη διπλωματικών σχέσεων γι' αυτά σε διεθνές επίπεδο.⁵³

Με αφορμή τις ως άνω σκέψεις και αντιρρήσεις στον τρόπο χειρισμού της τέως Γιουγκοσλαβίας από Ηνωμένα Έθνη και Ευρωπαϊκή Κοινότητα, τίθεται ο προβληματισμός κατά πόσον η σύσταση μίας ομοσπονδίας μπορεί να αποτελέσει στην πράξη όντως μία εναλλακτική λύση απέναντι στην απόσχιση ή απλά ένα πρότερο αυτής στάδιο, καθυστερώντας την απλά ως έκβαση. Εμφαίνεται από τους θεωρητικούς που διατυπώνουν αυτή την άποψη, αλλά και εμμένουν πως δεν πρόκειται για διάλυση αλλά για αποσχίσεις που συνέβαλαν στο τέλος της SFRY, πως η ομοσπονδιοποίηση οδηγεί στην απόσχιση, η οποία εν συνεχεία νομιμοποιείται μέσα από τη διεξαγωγή δημοψηφισμάτων, που επικυρώνουν πως το εν λόγω αποτέλεσμα εκφράζει τη βούληση του λαού του συγκεκριμένου εδάφους (όπως προαναφέρθηκε ότι συνέβη στην περίπτωση της Σλοβενίας).⁵⁴

Και ο Weller έχει αναφερθεί στη δυνατότητα που έχει η ομοσπονδιοποίηση⁵⁵ να καλύπτει αποσχιστικά αιτήματα που βασίζονται στην αυτοδιάθεση, τονίζοντας

⁵³ Βλ. Buchanan Allen, ό.π. σημ. 42, p. 57.

⁵⁴ Βλ. Buchanan Allen, ό.π. σημ. 42, p. 56.

⁵⁵ Πρόταση για δημιουργία ομοσπονδίας είχε τεθεί και στην Κύπρο το 2004. Η Κύπρος θα παρέμενε ένα κράτος με ομοσπονδιακή κυβέρνηση, θα είχε μία νομική προσωπικότητα σε διεθνές επίπεδο, όμως στο εσωτερικό της θα εξακολουθούσε ο διχασμός σε δύο κράτη. Πιο συγκεκριμένα, το σχέδιο που προτάθηκε για την Κύπρο όριζε : “*The United Cyprus Republic is an independent state in the form*

όμως πως ως λύση δεν διαρκεί στο χρόνο, κάτι που αποδείχθηκε στις περιπτώσεις Σοβιετικής Ένωσης και Γιουγκοσλαβίας. Η ομοσπονδιοποίηση είναι μία λύση ασταθής και παροδική, ενώ συχνά συνιστά μονόδρομο για αποσχίσεις, καθώς βρίσκεται αντιμέτωπη με πληθώρα δυσκολιών όπως : τη δυσχέρεια να εκπροσωπείται εν συνόλω ο λαός, να ασκείται εξουσία επί του εδάφους, να μη δημιουργηθούν εκ νέου μειονότητες που θα αναζητήσουν με τη σειρά τους περαιτέρω αυτονομία βασιζόμενες στην αρχή της αυτοδιάθεσης.⁵⁶

of an indissoluble partnership, with a federal government and two equal constituent states, the Greek Cypriot State and the Turkish Cypriot State. Cyprus is a member of the United Nations and has a single international legal personality and sovereignty”.

⁵⁶ Βλ. Marc Weller, ό.π. σημ. 35, σελ. 160-161.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η περίπτωση του Κοσόβου

1. Η μονομερής ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του Κοσόβου

Η περίπτωση του Κοσόβου είναι ακόμα μία σημαντική παράμετρος που εξετάζει η εν λόγω διπλωματική εργασία, για την εξαγωγή συμπερασμάτων ως προς τη φύση της απόσχισης. Κομβικό σημείο είναι όπως θα φανεί και πιο κάτω, πως παρόλο που τα Ηνωμένα Έθνη δεν καταδίκασαν την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του Κοσόβου ως παράνομη παρά το μονομερή χαρακτήρα της, δεν της προσέδωσαν ποτέ το χαρακτήρα της απόσχισης (είτε ως *secession*, είτε ως *remedial secession*). Κάτι αντίστοιχο απέφυγε να κάνει και το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης κατά τη γνωμοδότησή του, όμως διαφορετική ήταν η στάση των κρατών, όπως αυτή αποτυπώθηκε στα υπομνήματά τους ενώπιον του Δικαστηρίου.

Αιτία των γεγονότων που εκτυλίχθηκαν στην περιοχή αποτελεί η εθνοτική διαφοροποίηση που συντελέστηκε στο Κόσοβο, καθώς από κέντρο του σερβικού πληθυσμού, σταδιακά οδηγήθηκε στο σημείο το μεγαλύτερο μέρος του να το αποτελούν αλβανόφωνοι, που στη συνέχεια επιδίωξαν την ανεξαρτητοποίησή τους. Από το 1974 έως το 1989 το Κόσοβο διέθετε καθεστώς αυτονομίας, μέχρι τη στιγμή όμως που ανέλαβε την εξουσία της Σερβικής Ομοσπονδίας ο Μιλόσεβιτς. Ο ίδιος κατήργησε την αυτονομία αυτή, χωρίς να παραχωρήσει στους Κοσοβάρους μειονοτικά δικαιώματα. Προέβη δηλαδή σε καταπίεση του πληθυσμού, καταπάτηση των ελευθεριών και δικαιωμάτων του και σε κακομεταχείριση των Κοσοβάρων, με αποτέλεσμα οι τελευταίοι να στερούνται το δικαίωμα της εσωτερικής αυτοδιάθεσης.⁵⁷

Χώρες-μέλη του NATO, ακόμα και χωρίς εξουσιοδότηση, στράφηκαν κατά της Σερβίας, ώστε να λήξει η ανθρωποθυσία σε βάρος των Κοσοβάρων. Αποτέλεσμα αυτής της κίνησής τους, ήταν η έκδοση της 1244 (1999) απόφασης του Συμβουλίου Ασφαλείας, που έθεσε την περιοχή υπό διεθνή διοίκηση (UNMIK). Σύμφωνα με την ανωτέρω απόφαση, η περιοχή του Κοσόβου εξακολουθούσε να βρίσκεται υπό σερβική κυριαρχία, όμως τη διοίκησή της είχαν αναλάβει τα Ηνωμένα Έθνη. Αντί της σερβικής εξουσίας, στην περιοχή επικρατούσε προσωρινή μεταβατική αυτοκυβέρνηση που πραγματοποιείτο από την UNMIK και την ηγεσία των

⁵⁷ Βλ. Π. Λιάκουρας, ό.π. σημ. 13, σελ. 79-80.

αλβανόφωνων του Κοσόβου. Αυτό ήταν ένα προσωρινό πλάνο για τη ρύθμιση του καθεστώτος της περιοχής, έως τη στιγμή που θα υπήρχε μία κοινώς αποδεκτή λύση ανάμεσα στα δύο ενδιαφερόμενα μέρη, στους Κοσοβάρους και τη Σερβία. Η 1244 (1999) αναφερόταν σε τέσσερις πυλώνες (“*four pillars*”⁵⁸), οι οποίοι θα συνέβαλαν στη σταθεροποίηση της κατάστασης στην περιοχή του Κοσόβου, με τη συμμετοχή πάντα διεθνών δρώντων. Επρόκειτο ουσιαστικά για μία προσπάθεια, που υποκινήθηκε από τα Ηνωμένα Έθνη, ώστε να προστατευθεί ο αλβανόφωνος πληθυσμός από τις αγριότητες του Μιλόσεβιτς⁵⁹, μέσω μίας «οιονεί ανεξαρτησίας» που παραχωρήθηκε στους Κοσοβάρους, ώστε να αποφευχθεί οποιοδήποτε αίτημα απόσχισης.⁶⁰

Είναι βέβαια εξίσου ισχυρή και η εκ διαμέτρου αντίθετη άποψη, αυτή δηλαδή που υποστηρίζει πως η 1244 (1999) αποδεικνύει ξεκάθαρα τη στάση των Ηνωμένων Εθνών υπέρ της ανεξαρτητοποίησης του Κοσόβου (και όχι υπέρ «οιονεί ανεξαρτησίας»), αφού την καθιστά μονόδρομο. Το περιεχόμενο της 1244(1999) έρχεται, σύμφωνα με αυτή την αντίληψη, σε πλήρη αντίθεση με όσα προτάσσουν οι αρχές του διεθνούς δικαίου περί πολιτικής ανεξαρτησίας, εδαφικής ακεραιότητας και του ενιαίου του εδάφους. Η επιλογή της ανεξαρτητοποίησης δημιουργεί ένα προηγούμενο στη διεθνή πραγματικότητα, αφού τα Ηνωμένα Έθνη επέλεξαν έτσι να ενισχύσουν τη ρευστότητα που χαρακτηρίζει αυτά τα θέματα του διεθνούς δικαίου.⁶¹

Το 2008 η ηγεσία του αλβανόφωνου πληθυσμού προέβη, λόγω των αποτυχημένων έως τότε διαβουλεύσεων-διαπραγματεύσεων της με τη Σερβία και παρά τις προσπάθειες των Ηνωμένων Εθνών αλλά και της Τρόικας για συναινετική επίλυση ως προς το καθεστώς της περιοχής, στην ανακήρυξη της ανεξαρτησίας με την ταυτόχρονη δέσμευση τήρησης των όρων που έθετε η απόφαση 1244 (1999) του Συμβουλίου Ασφαλείας. Το Κόσοβο οδηγήθηκε έτσι σε ανεξαρτητοποίηση και στην αναγνώρισή του από κάποια κράτη, ως μίας *sui generis* περίπτωσης. Ακολούθησε ερώτηση της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών προς γνωμοδότηση από το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, με περιεχόμενο τη συμφωνία ή όχι της μονομερούς ανακήρυξης της ανεξαρτησίας της περιοχής, με τα όσα ορίζει το Διεθνές Δίκαιο.⁶²

⁵⁸ Οι τέσσερις πυλώνες, όπως αναφέρονται στην απόφαση 1244/1999 είναι οι : interim civil administration, humanitarian affairs, institution building και reconstruction.

⁵⁹ Το ίδιο το Συμβούλιο Ασφαλείας το εξέφρασε ως “grave concern at the humanitarian crisis in and around Kosovo”.

⁶⁰ Βλ. Π. Λιάκουρας, ό.π. σημ. 13, σελ 91.

⁶¹ Βλ. Στ. Περράκης , «Το Κόσοβο στον δρόμο της ανεξαρτησίας... και μερικά μαθήματα για το μέλλον», στο Στ. Περράκης (επιμ.), «ΚΟΣΟΒΟ, Ανατρέποντας τη διεθνή δικαιοταξία : αυτοδιάθεση και απόσχιση εθνοτήτων στον 21^ο αιώνα», Εκδόσεις Ι. Σιδέρη 2008, σελ. 49.

⁶² Βλ. Π. Λιάκουρας, ό.π. σημ. 13, σελ. 81.

Αυτό που είχε ήδη επισφραγίσει την αδυναμία συνεννόησης των δύο μερών ήταν η αναφορά του Ειδικού Απεσταλμένου των Ηνωμένων Εθνών Marti Ahtisaari, αλλά και η πρόταση επίλυσης που ο ίδιος εκπόνησε και είναι γνωστή ως «σχέδιο Ahtisaari». Η ανεξαρτησία του Κοσόβου προτείνεται από τον Ειδικό Απεσταλμένο ως η μόνη βιώσιμη λύση για την περιοχή. Το ήδη υπάρχον καθεστώς μετεξελίσσεται σύμφωνα με την πρόταση, αλλά η διεθνής και ευρωπαϊκή παρουσία παραμένει έντονη σε τομείς που αγγίζουν τον πυρήνα της κρατικής κυριαρχίας, δηλαδή σε νομοθετικό, εκτελεστικό και δικαστικό επίπεδο, αφού θα υπάρχουν έντονες παρεμβάσεις από θεσμούς μη κρατικούς.⁶³

Η διαχείριση του θέματος του Κοσόβου από τα Ηνωμένα Έθνη δέχθηκε έντονες και αρνητικές κριτικές, με βασικό επιχείρημα πως τα Η.Ε. επέλεξαν τις πολιτικές σκοπιμότητες και την εξυπηρέτηση συμφερόντων, έναντι των νομικών θεμελίων που διαθέτει το διεθνές δίκαιο για την επίλυση τέτοιων κρίσεων. Οι ΗΠΑ, το ΝΑΤΟ, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα επέλεξαν να προσδώσουν στην υπόθεση του Κοσόβου το χαρακτήρα του “*state building*”. Επρόκειτο όμως για ένα στοίχημα ιδιαίτερα δύσκολο, το να μετατραπεί δηλαδή η συγκεκριμένη περιοχή σε έναν έμπιστο εταίρο τους που θα διασφάλιζε τη σταθερότητα και την ευημερία του ευρύτερου γεωγραφικού χώρου.⁶⁴

Επίσης, η ιδιάζουσα εξέλιξη στην περιοχή του Κοσόβου αντιμετωπίστηκε προτάσσοντας ανθρωπιστικά επιχειρήματα, σε μία περίοδο όμως που ο Μιλόσεβιτς είχε αποδεχθεί τα αιτήματα της Δύσης που αφορούσαν στην προάσπιση των δικαιωμάτων των Κοσοβάρων. Οδήγησε εν τέλει και στο διχασμό των ευρωπαϊκών κρατών, αφού κάποια προέβησαν στην αναγνώριση της περιοχής μετά τη μονομερή ανακήρυξη της ανεξαρτησίας της, ενώ άλλα, φοβούμενα αναταραχές σε δικές τους περιοχές, καταδίκασαν το γεγονός, κάτι το οποίο είναι φανερό και στη μελέτη των υπομνημάτων που κατατέθηκαν από ευρωπαϊκά κράτη⁶⁵. Η στάση τους και τα επιχειρήματά τους αποτελούν εκδήλωση και γεωπολιτικής στρατηγικής για την αντιμετώπιση αντίστοιχων φαινομένων που θα τάραζαν την ενότητα και την κυριαρχία τους.

⁶³ Βλ. Λ. Σισιαλιάνος, «Η διεθνής επιτήρηση του Κοσόβου», στο Στ. Περράκης (επιμ.), «ΚΟΣΟΒΟ, Ανατρέποντας τη διεθνή δικαιοταξία : αυτοδιάθεση και απόσχιση εθνοτήτων στον 21ο αιώνα», Εκδόσεις Ι. Σιδέρη 2008, σελ. 75-76.

⁶⁴ Βλ. Κ. Χατζηκωνσταντίου, «Κόσοβο και Δυτικά Βαλκάνια, μερικές σκέψεις», στο Στ. Περράκης (επιμ.), «ΚΟΣΟΒΟ, Ανατρέποντας τη διεθνή δικαιοταξία : αυτοδιάθεση και απόσχιση εθνοτήτων στον 21ο αιώνα», Εκδόσεις Ι. Σιδέρη 2008, σελ. 128-131.

⁶⁵ Βλ. Γ. Σέκερης, «Κόσοβο και διεθνές περιβάλλον», στο Στ. Περράκης (επιμ.), «ΚΟΣΟΒΟ, Ανατρέποντας τη διεθνή δικαιοταξία : αυτοδιάθεση και απόσχιση εθνοτήτων στον 21ο αιώνα», Εκδόσεις Ι. Σιδέρη 2008, σελ. 133-136.

2. Η γνωμοδότηση του ΔΔΧ για το Κόσοβο

Όπως προαναφέρθηκε, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών απευθύνθηκε προς το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, καθώς η γνωμοδότησή του θα αποτελούσε έναν κατευθυντήριο οδηγό για την αντιμετώπιση και μελλοντικών μονομερών ανακηρύξεων ανεξαρτησίας, αφού χαρακτηρίζεται από «πολιτική ουδετερότητα», αλλά ταυτόχρονα αποτελεί και «δικαστικά έγκυρη καθοδήγηση».⁶⁶ Το ερώτημα που τέθηκε από τη Γενική Συνέλευση ήταν αν «η μονομερής ανακήρυξη της ανεξαρτησίας από τους Προσωρινούς Θεσμούς της Αυτοκυβέρνησης του Κοσόβου είναι συμβατή με το διεθνές δίκαιο».⁶⁷

Όπως το ίδιο το Δικαστήριο έκρινε, το περιεχόμενο του ερωτήματος ήταν πολύ διακριτό και αφορούσε στο αν η ανακήρυξη της ανεξαρτησίας ήταν σύμφωνη με το διεθνές δίκαιο και όχι σε εξέταση περαιτέρω ζητημάτων, όπως : αν το Κόσοβο πληροί τις προϋποθέσεις για να θεωρηθεί κράτος, ποιες έννομες συνέπειες επιφέρει η ανακήρυξη της ανεξαρτησίας αλλά και η αναγνώρισή του (ως ανεξάρτητου κράτους) από άλλα κράτη.⁶⁸ Οπότε, λόγω του περιοριστικού τρόπου με τον οποίο τέθηκε το ερώτημα, το Δικαστήριο δεν προέβη σε εξέταση θεμάτων με τα οποία βρίσκεται αντιμέτωπη η σύγχρονη διεθνής κοινότητα και επί των οποίων έχουν διατυπωθεί αντικρουόμενες απόψεις, όπως της σχέσης που ενώνει αυτοδιάθεση, εδαφική ακεραιότητα και απόσχιση. Για να ενισχύσει τον τρόπο με τον οποίο προέβη στη γνωμοδότηση, αυτόν δηλαδή που του επέδειξε η ερώτηση όπως ήταν διατυπωμένη, αντιπαραβάλλει την τελευταία με το πώς αντίστοιχη είχε τεθεί στο Ανώτατο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο του Καναδά, για την υπόθεση Κεμπέκ.⁶⁹ Το Δικαστήριο εξέτασε ελεύθερα όμως το κατά πόσο η μονομερής ανακήρυξη έγινε όντως από τους Προσωρινούς Θεσμούς της Αυτοκυβέρνησης, ή από κάποιο άλλο όργανο που εκπροσωπούσε τη δεδομένη χρονική στιγμή το λαό του Κοσόβου.⁷⁰

Αναλυτικά, προτού το Δικαστήριο απαντήσει στο κατά πόσο η μονομερής ανακήρυξη της ανεξαρτησίας ήταν σύμφωνη ή παραβίαζε το διεθνές δίκαιο, προβαίνει σε σύντομη αποτίμηση της ιστορίας του Κοσόβου, μέχρι τη στιγμή της ανακήρυξης, δηλαδή τη 17^η Φεβρουαρίου 2008, με βασικά σημεία την απόφαση

⁶⁶ Βλ. *Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo*, Advisory Opinion, ICJ, Rep. [2010], παρ. 32.

⁶⁷ Βλ. ό.π. σημ. 66, παρ. 49 : *“Is the unilateral declaration of independence by the Provisional Institutions of Self-Government of Kosovo in accordance with international law?”*

⁶⁸ Βλ. ό.π. σημ. 66, παρ. 51.

⁶⁹ Βλ. ό.π. σημ. 66, παρ. 55 : *“Does international law give the National Assembly, legislature or government of Quebec the right to effect the secession of Quebec from Canada unilaterally? In this regard, is there a right to self-determination under international law that would give the National Assembly, legislature or government of Quebec the right to effect the secession of Quebec from Canada unilaterally?”*

⁷⁰ Βλ. ό.π. σημ. 66, παρ. 51.

1244 (1999) του Συμβουλίου Ασφαλείας, την αποστολή των Ηνωμένων Εθνών στην περιοχή και τη διαδικασία για τον καθορισμό ενός τελικού και οριστικού καθεστώτος για το έδαφος του Κοσόβου.⁷¹ Το Δικαστήριο δεν αναφέρθηκε καθόλου σε πρότερες αποφάσεις των Ηνωμένων Εθνών που αφορούσαν το Κόσοβο, ήτοι την 1160 (1998), την 1199 (1998), την 1203 (1998) και 1239 (1999), αλλά μόνο στην τελευταία που όριζε διεθνή διοίκηση επί του εδάφους του, ώστε να αποκατασταθεί η δημόσια τάξη, η σταθερότητα, να τερματισθεί η ανθρωπιστική κρίση και το Κόσοβο να ανοικοδομηθεί.⁷²

Η απόφαση 1244 (1999), όπως αναφέρει και το Δικαστήριο, υιοθετήθηκε από το Συμβούλιο Ασφαλείας στις 10 Ιουνίου 1999, σύμφωνα με το Κεφάλαιο VII του Χάρτη Ηνωμένων Εθνών, ως «επίλυση της ανθρωπιστικής κρίσης», αλλά και ως προσπάθεια της διεθνούς κοινότητας να επέμβει και να δοθεί ένα τέλος στην ένοπλη σύρραξη που πραγματοποιείτο στο Κόσοβο. Η 1244/1999 έθετε μία προσωρινή διοίκηση για το Κόσοβο και ζητούσε τον άμεσο τερματισμό των συγκρούσεων και από τις δύο μεριές.⁷³ Η παράγραφος 11 της απόφασης, όριζε τις υποχρεώσεις της διεθνούς παρουσίας στο Κόσοβο, με κύρια την εποπτεία για τη σταδιακή μεταφορά εξουσίας, από την προσωρινή διοίκηση στους θεσμούς που θα δημιουργηθούν, κατόπιν συναίνεσης των ενδιαφερόμενων κρατών, για οριστική επίλυση.⁷⁴

Το Δικαστήριο κάνει επίσης ιδιαίτερη μνεία τόσο στη δημιουργία της προσωρινής διοικήσεως των Ηνωμένων Εθνών, της UNMIK (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo), αλλά και στο ρόλο του Ειδικού Απεσταλμένου από τα Ηνωμένα Έθνη στο Κόσοβο. Συνεχίζει με αναφορές στις προτάσεις Ειδικών Απεσταλμένων για το καθεστώς του Κοσόβου και στην αποτυχία των διαπραγματεύσεων, οι οποίες δεν σημείωναν καμία πρόοδο καθώς τα μέρη κρατούσαν αδιάλλακτη στάση. Παρατίθεται για παράδειγμα, η από 26 Μαρτίου 2007 άποψη του Ειδικού Απεσταλμένου, που σημείωνε πως «μετά από ένα χρόνο άμεσου διαλόγου, διμερών διαπραγματεύσεων και διαβουλεύσεων από εμπειρογνώμονες, είχε γίνει ξεκάθαρο στον ίδιο πως τα μέρη δεν ήταν ικανά να φτάσουν σε συμφωνία για το μελλοντικό καθεστώς του Κοσόβου⁷⁵». Ο ίδιος ο απεσταλμένος κατέληξε στην

⁷¹ Βλ. ό.π. σημ. 66, παρ. 57.

⁷² Βλ. ό.π. σημ. 66, παρ. 95-100.

⁷³ Βλ. ό.π. σημ. 66, παρ. 58.

⁷⁴ Βλ. ό.π. σημ. 66, παρ. 59, “ (f) In a final stage, overseeing the transfer of authority from Kosovo’s provisional institutions to institutions established under a political settlement...”

⁷⁵ Βλ. ό.π. σημ. 66, παρ. 69, “The Special Envoy stated that “after more than one year of direct talks, bilateral negotiations and expert consultations, it [had] become clear to [him] that the parties [were] not able to reach an agreement on Kosovo’s future status” (Letter dated 26 March 2007 from the Secretary –General addressed to the President of the Security Council attaching the Report of the Special Envoy of the Secretary General on Kosovo’s future status, S/2007/168, 26 March 2007)”.

αναφορά του στο ότι, οποιαδήποτε πιθανή πρόοδος για συναίνεση είχε εξαντληθεί, όπως φαινόταν από την εξέλιξη, έως εκείνη της στιγμή, των διαπραγματεύσεων και πως «η μόνη βιώσιμη επιλογή για το Κόσοβο είναι η ανεξαρτησία, υπό την επίβλεψη της διεθνούς κοινότητας κατά το αρχικό στάδιο⁷⁶».

Το Δικαστήριο αναφέρθηκε στη γνωμοδότησή του και στις διαπραγματεύσεις που έγιναν ανάμεσα σε Σερβία και Κοσοβάρους υπό την επίβλεψη της Τρόικας, για το χρονικό διάστημα από 9 Αυγούστου έως 3 Δεκεμβρίου 2008. Και η Τρόικα στην αναφορά της προς το Γενικό Γραμματέα τόνιζε πως παρά τις έντονες διαπραγματεύσεις, τα μέρη δεν ήταν ικανά να συμφωνήσουν για οριστική επίλυση του θέματος, αφού κανένα εξ' αυτών δεν υποχωρούσε ως προς την κυριαρχία του επί του εδάφους. Και καθώς οι διαπραγματεύσεις είχαν αποτύχει, το Κόσοβο οδηγήθηκε στη μονομερή ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του το Φεβρουάριο του 2008, στην Πρίστινα. Σε αυτή την κίνηση προέβησαν οι δημοκρατικά εκλεγμένοι αρχηγοί του λαού, όπως αναφέρεται στην ανακήρυξη, δηλώνοντας πως η αυτή ήταν προϊόν της βούλησης του λαού και σε συμφωνία με την πρόταση του Ειδικού Απεσταλμένου Martii Ahtisaari. Η ανακήρυξη ακόμα περιλάμβανε την ύπαρξη πλέον του Κοσόβου ως δημοκρατικής και πολυεθνικής δημοκρατίας, που θα στηρίζεται σε αρχές όπως η ισότητα απέναντι στο νόμο και ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ζητώντας ταυτόχρονα την υποστήριξη της διεθνούς κοινότητας σε αυτό το εγχείρημα.⁷⁷

Σημεία τα οποία ξεχωρίζουν στη γνωμοδότηση του ΔΔΧ και τα οποία θα επισημανθούν στο παρόν σημείο, είναι : οι διατυπώσεις του Δικαστηρίου σχετικά με την αρχή της εδαφικής ακεραιότητας και το αν η δήλωση ανεξαρτησίας των Κοσοβάρων παραβίασε το διεθνές δίκαιο αλλά και τη 1244/1999, που βρισκόταν σε ισχύ, ως *lex specialis*. Το Δικαστήριο κατέληξε στο ότι το διεθνές δίκαιο δεν

⁷⁶ Βλ. ό.π. σημ. 66, παρ. 69, “...I have come to the conclusion that the only viable option for Kosovo is independence, to be supervised for an initial period by the international community.”

⁷⁷ Βλ. ό.π. σημ. 66, παρ. 72-75,

“1. We, the democratically-elected leaders of our people, hereby declare Kosovo to be an independent and sovereign state. This declaration reflects the will of our people and it is in full accordance with the recommendations of UN Special Envoy Martti Ahtisaari and his Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement.

2. We declare Kosovo to be a democratic, secular and multi-ethnic republic, guided by the principles of non-discrimination and equal protection under the law. We shall protect and promote the rights of all communities in Kosovo and create the conditions necessary for their effective participation in political and decision-making processes.

5. We welcome the international community’s continued support of our democratic development through international presences established in Kosovo on the basis of UN Security Council resolution 1244 (1999). We invite and welcome an international civilian presence to supervise our implementation of the Ahtisaari Plan, and a European Union-led rule of law mission.

9. We hereby undertake the international obligations of Kosovo including those concluded on our behalf by the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK),...”

περιλαμβάνει ρητή απαγόρευση των ανακηρύξεων ανεξαρτησίας και πως η διακήρυξη αυτή στην οποία προέβησαν οι Κοσοβάρηοι τη 17^η Φεβρουαρίου 2008, δεν παραβίαζε το διεθνές δίκαιο.

Το συμπέρασμα αυτό προέκυψε μέσω ανασκόπησης του τρόπου με τον οποίο κατά τους προηγούμενους αιώνες προέκυπταν νέα κράτη στη διεθνή πραγματικότητα. Από το 18ο αιώνα έως και το πρώτο μισό του 20ου, πολλά κράτη ήταν αποτέλεσμα μονομερών ανακηρύξεων ανεξαρτησίας και γίνονταν αποδεκτά από τη διεθνή κοινότητα, κάτι που καταδεικνύει πως δεν παραβίαζαν κατ' αυτόν τον τρόπο το διεθνές δίκαιο. Το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα όμως, αναπτύχθηκε το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των λαών με τέτοιο τρόπο, ώστε να οδηγήσει στην ανεξαρτητοποίηση λαών που βρίσκονταν υπό ξένη κατοχή, κυριαρχία και εκμετάλλευση, ή που κατοικούσαν σε εδάφη τα οποία χαρακτηρίζονταν ως "non-self-governing territories".

Παρόλο λοιπόν που το διεθνές δίκαιο δεν απαγορεύει ρητώς τις ανακηρύξεις ανεξαρτησίας, το Συμβούλιο Ασφαλείας έχει πολλές φορές καταδικάσει με ψηφίσματά του τέτοιου είδους ενέργειες, κάτι αντίστοιχο όμως δεν συνέβη και στην περίπτωση του Κοσόβου. Το Δικαστήριο συμπέρανε λοιπόν πως *"the illegality attached to the declarations of independence thus stemmed not from the unilateral character of these declarations as such, but from the fact that they were, or would have been, connected with the unlawful use of force or other egregious violations of norms of general international law, in particular those of a peremptory character (jus cogens)"*. Κατά συνέπεια, ο μονομερής χαρακτήρας μιας ανακήρυξης, δεν την καθιστά αυτομάτως παράνομη, αλλά κάτι τέτοιο συμβαίνει μόνο στην περίπτωση που αυτή παραβιάζει κανόνα αναγκαστικού δικαίου.⁷⁸

Όπως έκρινε το ΔΔΧ, ούτε η 1244 (1999) απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας παραβιάσθηκε με τη μονομερή ανακήρυξη, αφού επρόκειτο για ένα κείμενο που καθόριζε το μεταβατικό στάδιο, ενώ η ανακήρυξη είχε άλλο περιεχόμενο, αυτό του καθορισμού του οριστικού *status* του Κοσόβου. Αυτοί που προέβησαν στην ανακήρυξη, δηλαδή οι αυτοαποκαλούμενοι ως «*δημοκρατικά εκλεγμένοι ηγέτες του λαού*» κήρυξαν ένα ανεξάρτητο και κυρίαρχο κράτος του Κοσόβου, επιθυμώντας να κινηθούν εκτός του υπάρχοντος νομικού πλαισίου. Στο ότι δεν παραβιάσθηκε το Διεθνές Δίκαιο αλλά ούτε και η απόφαση 1244 (1999) συναινούνη η ανυπαρξία αντίδρασης από τον Ειδικό Απεσταλμένο των Ηνωμένων Εθνών Ahtisaari, αλλά και η ανυπαρξία καταδίκης του φαινομένου από όργανα των Ηνωμένων Εθνών.⁷⁹

⁷⁸ Βλ. ό.π. σημ. 66, παρ. 79-84.

⁷⁹ Βλ. ό.π. σημ. 66, παρ. 106-112.

Σημείον ζήτημα είναι και η θέση του Δικαστηρίου πως η αρχή της εδαφικής ακεραιότητας⁸⁰ αφορά μόνο στις σχέσεις μεταξύ κρατών και δεν δεσμεύει ομάδες του πληθυσμού που διαβιούν στο εσωτερικό ενός κράτους, ώστε με μονομερείς ανακηρύξεις ανεξαρτησίας τους να την παραβιάζουν (ενώ το ακριβώς αντίθετο υποστηρίχθηκε από πολλά κράτη, όπως θα φανεί πιο κάτω).⁸¹ Το Δικαστήριο καταλήγει σε αυτό το συμπέρασμα παραθέτοντας :

- Το περιεχόμενο του άρθρου 2(4) του Χάρτη Ηνωμένων Εθνών που ορίζει “*All Members shall refrain in their international relations from the threat or use of force against the territorial integrity or political independence of any State, or in any other manner inconsistent with the Purposes of the United Nations.*”

- Το ψήφισμα 2625/1970 της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών, στο οποίο ορίζεται πως τα κράτη οφείλουν να απέχουν στις διεθνείς σχέσεις από τη χρήση ή την απειλή χρήσης βίας σε βάρος της εδαφικής ακεραιότητας ή της πολιτικής ανεξαρτησίας οποιουδήποτε άλλου κράτους και

- Την Τελική Πράξη του Ελσίνκι (1975), της οποίας το άρθρο IV αναφέρει “[t]he participating States will respect the territorial integrity of each of the participating States”.

Συμπερασματικά, η γνωμοδότηση του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης για την υπόθεση της μονομερούς ανακήρυξης ανεξαρτησίας του Κοσόβου, δεν υπεισήλθε στη σχέση αυτοδιάθεσης και απόσχισης, παρόλο που ήταν μία μοναδική ευκαιρία να δοθούν απαντήσεις επί θεμάτων που απασχολούν και θα εξακολουθήσουν να βρίσκονται στο επίκεντρο των συζητήσεων της διεθνούς κοινότητας, ενώ απέφυγε επίσης να σχολιάσει και το θέμα της επανορθωτικής απόσχισης, που τέθηκε στην πρότερη απόφαση του Ανώτατου Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου του Καναδά, κατά την εξέταση της υπόθεσης του Κεμπέκ.

Στα δε θέματα, τα οποία όντως εξέτασε το Δικαστήριο με τη γνωμοδότησή του, δηλαδή την ταυτότητα των οργάνων που προέβησαν στην ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του Κοσόβου, αλλά και στο ότι η αρχή της εδαφικής ακεραιότητας τυγχάνει εφαρμογής μόνο στις διακρατικές σχέσεις, δέχθηκε έντονη κριτική και αμφισβήτηση. Πέραν αυτών όμως, εξακολουθεί να υφίσταται η απορία γύρω από την

⁸⁰ Επικρατεί διχογνωμία στη θεωρία ως προς το αν ο σεβασμός στην εδαφική ακεραιότητα αποτελεί κανόνα αναγκαστικού ή ενδοτικού δικαίου. Οι υπέρμαχοι της δεύτερης θέσης (στους οποίους ανήκει και ο καθηγητής Crawford μιλώντας για remedial secession) υποστηρίζουν πως ο συγκεκριμένος κανόνας είναι ενδοτικού δικαίου και όχι jus cogens, καθώς υπάρχουν περιπτώσεις στη διεθνή πραγματικότητα, που αποτελούν απόκλιση από τον κανόνα αυτό και έγιναν δεκτές από τη διεθνή κοινότητα, όπως π.χ. η εκχώρηση εδάφους μέσω σύμβασης ή η ύπαρξη συναίνεσης για απόσχισή.

⁸¹ Βλ. Summary of the Advisory Opinion, (<http://www.icj-cij.org/docket/files/141/16010.pdf>), σελ. 7, “[...]the Court notes, “the scope of the principle of territorial integrity is confined to the sphere of relations between States”.”

αιτία που οδήγησε τη Γενική Συνέλευση να διατυπώσει με τόσο στενά εννοιολογικά τρόπο το ερώτημά της προς γνωμοδότηση στο Δικαστήριο.

3. Υπομνήματα κρατών για την περίπτωση του Κοσόβου

Τα υπομνήματα που υπέβαλαν τα κράτη προς το Δικαστήριο, προτού προβεί στη γνωμοδότησή του, είναι άξια σχολιασμού, καθώς μέσα από αυτά διαφαίνεται η στάση των κρατών απέναντι σε ενδεχόμενες αποσχίσεις, αλλά και ο τρόπος με τον οποίο ερμηνεύουν τις διεθνείς διατάξεις γύρω από την αυτοδιάθεση και την προστασία της εδαφικής ακεραιότητας. Κράτη όπως η Ισπανία, η Κύπρος, η Ρωσία, η Κίνα, η Βενεζουέλα και η Ρουμανία θεώρησαν τη μονομερή ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του Κοσόβου ως αντίθετη στις επιταγές του διεθνούς δικαίου, αλλά και των διατάξεων της 1244 (1999) απόφασης του Συμβουλίου Ασφαλείας. Στον αντίποδα αυτών βρίσκονται οι ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο, Γερμανία, Γαλλία και συνολικά 57 χώρες που προέβησαν στην αναγνώριση του Κοσόβου ως ανεξάρτητου κράτους.

3.1. Τα επιχειρήματα των χωρών που έκριναν παράνομη τη μονομερή ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του Κοσόβου, περιείχαν τις ακόλουθες παρατηρήσεις :

1. Η μονομερής ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του Κοσόβου παραβίαζε την αρχή της εδαφικής ακεραιότητας, η οποία προστατεύεται ρητά σε διεθνείς διατάξεις, αλλά και στη 1244 (1999) απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών. Κύπρος και Ρουμανία μίλησαν για *erga omnes* υποχρέωση, ενώ η Ισπανία τόνισε πως ακόμα και οι ενέργειες εγχώριων δρώντων (όπως μειονοτήτων που αναζητούν την ανεξαρτητοποίησή τους) θα επηρεάσουν μελλοντικά την εξέλιξη και διαμόρφωση της διεθνούς πραγματικότητας, ως εκ τούτου η εφαρμογή της αρχής αυτής δεν περιορίζεται στις διακρατικές σχέσεις. Και η Αργεντινή ανήκει στα κράτη που διαφώνησαν με το ΔΔΧ, ως προς την εφαρμογή της αρχής της εδαφικής ακεραιότητας, υποστηρίζοντας πως αφορά όλους τους διεθνείς παίκτες και δεν πρόκειται μόνο για υποχρέωση των κρατών.

Η Σερβία επικαλέστηκε στο υπόμνημά της πληθώρα διατάξεων που αναφέρονται στην προστασία της εδαφικής ακεραιότητας, όπως : το άρθρο 2 παρ. 1 και 4 του Χάρτη Ηνωμένων Εθνών, με την τελευταία παράγραφο να ορίζει πως «*όλα τα κράτη – μέλη πρέπει να απέχουν στις διεθνείς σχέσεις από την απειλή ή τη χρήση βίας ενάντια στην εδαφική ακεραιότητα και την πολιτική ανεξαρτησία οποιουδήποτε κράτους...*», το ψήφισμα ΓΣ/ΕΕ 1514/1960, το ψήφισμα ΓΣ/ΕΕ 2625/1970, αλλά και σειρά ακόμα διακηρύξεων –ψηφισμάτων των Ηνωμένων Εθνών. Σε αυτά περιλαμβάνονται το ψήφισμα ΓΣ 41/128 του 1986, στο άρθρο 5 του οποίου καλούνται τα κράτη να περιορίσουν «*τους κινδύνους απέναντι στην εθνική κυριαρχία,*

ενότητα και εδαφική ακεραιότητα», το ψήφισμα ΓΣ 48/182 του 1991 (παρ. 3), το ψήφισμα ΓΣ 52/112 του 1997, η United Nations Millennium Declaration, που υιοθετήθηκε το 2000 από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, με περιεχόμενο «την *inter alia* προσπάθεια των κρατών για πολιτική ισότητα ανάμεσα τους και σεβασμό στην εδαφική τους κυριαρχία», το άρθρο 46 της Διακήρυξης για τα Δικαιώματα των Αυτοχθόνων Λαών του 2007, που καταγράφει το σεβασμό σε όλες τις αρχές που πηγάζουν από το Χάρτη Ηνωμένων Εθνών και την αποφυγή οιασδήποτε βλαπτικής πράξης για την πολιτική κυριαρχία και εδαφική ακεραιότητα των ανεξάρτητων κρατών.⁸²

Εκτός των ως άνω ψηφισμάτων, των οποίων γίνεται επίκληση στο σερβικό υπόμνημα για την προστασία της εδαφικής ακεραιότητας ανάμεσα σε ανεξάρτητα κράτη, η Σερβία υποστηρίζει την εφαρμογή αυτής της αρχής και σε περιπτώσεις εμφυλίων πολέμων ή αποσχίσεων που πραγματοποιούνται στο εσωτερικό των ήδη υπαρχόντων κρατών, από μέρος του πληθυσμού τους.⁸³ Στο πλαίσιο απόδειξης πως η στάση της διεθνούς κοινότητας παραμένει αμετακίνητη στη διασφάλιση της εδαφικής ακεραιότητας, της ενότητας του εδάφους και του απαραβίαστου των συνόρων, ακόμα και όταν διεξάγονται εμφύλιοι πόλεμοι ή αποσχιστικές κινήσεις, που θέτουν σε κίνδυνο τόσο τα ως άνω, αλλά και ευρύτερα τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, γίνεται αναφορά και σε αντίστοιχα ψηφίσματα των Ηνωμένων Εθνών για τις περιπτώσεις της Σομαλίας, της Δημοκρατίας του Κονγκό και του Σουδάν,.

Ακόμα δύο παραδείγματα που χρησιμοποιήθηκαν από τη Σερβία ως απόδειξη για την προστασία της εδαφικής ακεραιότητας ως βασικής μέριμνας των Ηνωμένων Εθνών, είτε σε συγκρούσεις ανάμεσα σε κράτη είτε σε αυτές που διεξάγονται εντός των συνόρων του κράτους, είναι οι περιπτώσεις Ιράκ και Λίβανου. Συγκεκριμένα ως προς το Ιράκ, σειρά ψηφισμάτων των Ηνωμένων Εθνών από το 2003 έως το 2008, περιελάμβαναν ιδιαίτερη μνεία ότι όλες οι εθνοτικές κοινότητες εντός των συνόρων του Ιράκ έπρεπε να συμμετέχουν στον πολιτικό διάλογο για τη διασφάλιση της πολιτικής σταθερότητας στη χώρα αλλά και της ενότητάς της.⁸⁴ Αντίστοιχα το ίδιο συνέβη και για το Λίβανο, για την οποία περιοχή, το Συμβούλιο Ασφαλείας με το 1701/2006 ψήφισμά του, καλούσε σε άμεσο τερματισμό των συγκρούσεων ανάμεσα σε Ισραήλ και Χεζμπολάχ και στην εξεύρεση συναινετικής λύσης, η οποία θα είχε και διάρκεια σε βάθος χρόνου.⁸⁵

⁸² Βλ. Written Statement of the Government of the Republic of Serbia, 15 April 2009, παρ. 429-437.

⁸³ Βλ. ό.π. σημ. 82, παρ. 440.

⁸⁴ Βλ. ό.π. σημ. 82, παρ. 473.

⁸⁵ Βλ. ό.π. σημ. 82, παρ. 475.

2. Οι αποσχίσεις είναι παράνομες και σε πολλά υπομνήματα, η ως άνω άποψη θεμελιώνεται με την παράθεση αποτυχημένων αποσχίσεων που δεν έγιναν ποτέ αποδεκτές από τη διεθνή κοινότητα και δεν αναγνωρίστηκαν τα κράτη που προέκυψαν από αυτές. Αντίθετα, στο γαλλικό και αμερικανικό υπόμνημα υποστηρίχθηκε πως το διεθνές δίκαιο ούτε επιτρέπει ούτε απαγορεύει τη μεταβολή της κατάστασης μέρους του εδάφους που προκύπτει από απόσχιση.

3. Σερβία και Ρωσία δεν αποδέχθηκαν ότι οι Κοσοβάροι ήταν φορείς του δικαιώματος της εξωτερικής αυτοδιάθεσης. Σύμφωνα με το σερβικό υπόμνημα, οι Κοσοβάροι δεν αποτελούν «λαό» ώστε να διαθέτουν το δικαίωμα της εξωτερικής αυτοδιάθεσης, αφού το δικαίωμα αυτό φέρουν περιοριστικά μόνο όσοι βρίσκονται υπό αποικιακό ζυγό ή ρατσιστικό καθεστώς. Διαθέτουν άρα, μόνο το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης εντός των συνόρων του εδάφους της Σερβίας, με ταυτόχρονη τη διασφάλιση προστασίας των δικαιωμάτων τους.⁸⁶

Η Σερβία, διατυπώνει επίσης την άποψη, πως όταν σε ένα κράτος μία ομάδα του πληθυσμού δεν απολαμβάνει την εσωτερική της αυτοδιάθεση, τότε το κράτος οφείλει να επαναφέρει τη σταθερότητα στο εσωτερικό του προασπίζοντας τα δικαιώματα των πολιτών του και να τερματίσει άμεσα τις διακρίσεις που πραγματοποιούνται σε βάρος μέρους του πληθυσμού.⁸⁷ Οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι συνήθως αποτέλεσμα πολιτικών που ακολουθούνται από ολοκληρωτικά καθεστώτα, με μη δημοκρατικά ιδεώδη. Μία κυβέρνηση όμως είναι κάτι παροδικό στην ιστορία ενός κράτους, αντίθετα η δημιουργία ενός νέου, ως συνέπεια αποσχιστικής κίνησης, είναι μία μόνιμη λύση που παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας ως απάντηση στο παροδικό του χαρακτήρα που έχει μία απολυταρχική κυβέρνηση.

Η Ρωσία με τη σειρά της υποστήριξε πως η διεθνής κοινότητα δεν αναφέρθηκε ποτέ σε δικαίωμα αυτοδιάθεσης των Κοσοβάρων, ούτε στις αρχές αλλά ούτε και στα τέλη της δεκαετίας του 1990. Εξάλλου, η απόφαση 1244/1999 δεν αφορούσε στην άσκηση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης από μέρους των Κοσοβάρων, αλλά ήταν αποτέλεσμα της προσπάθειας των Ηνωμένων Εθνών να τερματισθεί η ανθρωπιστική κρίση που διαδραματιζόταν στην περιοχή και να προστατευθεί η διεθνής ειρήνη και ασφάλεια, με την ταυτόχρονη προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους.⁸⁸

Κάποια κράτη, όπως η Κύπρος, ισχυρίστηκαν πως οι Κοσοβάροι ασκούσαν το αντίστοιχο δικαίωμά τους και παράλληλα με την ανεξαρτητοποίησή τους,

⁸⁶ Βλ. ό.π. σημ. 82, παρ.583-586.

⁸⁷ Βλ. ό.π. σημ. 82, παρ. 627-630.

⁸⁸ Βλ. Written Statement by the Russian Federation, 16 April 2009, σελ. 36, παρ.36.

παραβίαζαν το δικαίωμα των Σέρβων στην αυτοδιάθεση. Άλλα κράτη πάλι υποστήριξαν πως οι Κοσοβάροι θα μπορούσαν να έχουν προβεί σε ανεξαρτητοποίηση βασισμένοι στην αυτοδιάθεση, όχι όμως στην περίοδο που το έκαναν, αλλά σε πρότερη του 2008 χρονική στιγμή, όταν υπέστησαν τις ανθρωποθυσίες και βίωσαν την ανθρωπιστική κρίση εξαιτίας του καθεστώτος Μιλόσεβιτς.

4. Η 1244(1999) απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών όριζε πως το τελικό *status* του Κοσόβου έπρεπε να καθορισθεί και από τις δύο πλευρές, να αποτελεί μία συναινετική λύση ανάμεσα σε Σερβία και Κοσοβάρους και όχι ένα μονομερές αποτέλεσμα που θα ευνοούσε τη μία μόνο πλευρά και θα παραβίαζε δικαιώματα της άλλης, όπως κυριαρχία και εξουσία επί του συγκεκριμένου εδάφους. Βέβαια, εν συνεχεία, θα παρατεθεί από κράτη που στήριξαν την ανεξαρτησία του Κοσόβου το επιχείρημα, πως η συγκεκριμένη πράξη των Κοσοβάρων είχε «νομιμοποιηθεί» και από πρότερη έκθεση του Ειδικού Απεσταλμένου Ahtisaari των Ηνωμένων Εθνών, αλλά και εκ των υστέρων από τη στάση που κράτησαν εν συνόλω τα Ηνωμένα Έθνη, όπως και τα κράτη που προέβησαν στην αναγνώριση του Κοσόβου ως ανεξάρτητου κράτους.

5. Η ανακήρυξη έγινε από τους Προσωρινούς Θεσμούς, οι οποίοι καταχράστηκαν την εξουσία που τους δόθηκε από το 1244/1999, κάτι που διατυπώθηκε και στο υπόμνημα της Ρουμανίας. Το ίδιο το Δικαστήριο όμως αντέκρουσε, δίχως ουσιαστικά να καταφέρει να θεμελιώσει βέβαια το αντίθετο, τη συγκεκριμένη άποψη, που είχε εκφρασθεί πέραν των υπομνημάτων των κρατών και από την ίδια τη Γενική Συνέλευση βάσει του τρόπου με τον οποίο έθεσε αυτή το ερώτημα προς Γνωμοδότηση. Όπως αναφέρθηκε και ως άνω, το Δικαστήριο έκρινε ότι η ανακήρυξη έγινε από εκπροσώπους του λαού του Κοσόβου (όπως και οι ίδιοι αυτοαποκαλούνταν στο κείμενο της διακήρυξης) και όχι από τα όργανα των Προσωρινών Θεσμών, που είχαν συσταθεί από τη 1244 (1999).

Σε αυτό το σημείο πρέπει να τονισθεί πως ενώ η Ρωσία είχε καταδικάσει την ανεξαρτητοποίηση του Κοσόβου (υιοθετώντας όλα τα ως άνω επιχειρήματα), σήμερα χρησιμοποιεί αυτή την χωρίς προηγούμενο περίπτωση, ως πρότυπο για τις σημερινές εξελίξεις σε Κριμαία και στην περιοχή που διακυβεύονται εθνικά της συμφέροντα, εκμηδενίζοντας τον *sui generis* χαρακτήρα που προσδόθηκε στο Κόσοβο, τόσο από τα Ηνωμένα Έθνη και τα μέλη τους, όπως και από το ίδιο το Δικαστήριο.

Ένα ενδεικτικό στοιχείο της τότε στάσης της Ρωσίας είναι η δήλωση του συμβούλου του Βλαντιμίρ Πούτιν για ευρωπαϊκές υποθέσεις, Σεργκέι Γιαστρζέμσκι, «Δεν θέλουμε να λάβουμε μέρος σε ένα εξαιρετικά επικίνδυνο πείραμα διαίρεσης ενός

κυρίαρχου κράτους ενάντια στη βούλησή του, που δημιουργεί προηγούμενο... Μία τέτοια λύση είναι ωρολογιακή βόμβα για μία νέα διαμάχη». Κάτι αντίστοιχο αποδεικνύει και η δήλωση του Υφυπουργού Εξωτερικών Τίτοφ, πως το σχέδιο Ahtisaari «δεν θα περάσει». ⁸⁹Η Ρωσία δεν ανεχόταν, και το φανερώνει ακόμα και σήμερα με τη στάση της, να της επιβάλλονται διλήμματα από τις ΗΠΑ, καθώς επιθυμεί να διαδραματίζει ρόλο δρώντα που κινεί τα νήματα σε συγκεκριμένες περιοχές, όπως αυτή των Δυτικών Βαλκανίων και όχι να αποσταθεροποιείται η θέση της στο διεθνές σύστημα.

Πενήντα επτά κράτη όμως αναγνώρισαν την ανεξαρτησία του Κοσόβου και είναι ιδιαίτερης σημασίας η παράθεση ανακοινώσεων εκπροσώπων αυτών των κρατών, που αφορούν στην αποτυχία των έως τότε διαπραγματεύσεων, αλλά και στο ότι η ανεξαρτησία αποτελούσε μονόδρομο: ⁹⁰

- εκπρόσωπος του Βελγίου ανέφερε «δεν μπορούμε να αγνοήσουμε την πραγματικότητα : η ηγεσία των Κοσοβάρων ανακήρυξε την ανεξαρτησία εκφράζοντας τη βούληση της ευρείας πλειοψηφίας του λαού του Κοσόβου.»,

- εκπρόσωπος της Κροατίας επεσήμανε πως κάθε ελπίδα για συναινετική επίλυση είχε αποδειχθεί απραγματοποίητη, αφού οι αντίστοιχες προσπάθειες του Συμβουλίου Ασφαλείας ήταν εξίσου αποτυχημένες,

- ο Ιταλός εκπρόσωπος σημείωσε «κάθε πιθανότητα για να επιτευχθεί συμφωνημένη λύση έχει χαθεί...» , καταλήγοντας στο ότι η πρόταση που είχε διατυπωθεί από τον Ειδικό Απεσταλμένο των Ηνωμένων Εθνών για ανεξαρτησία υπό διεθνή επίβλεψη, αποτελούσε τη μόνη βιώσιμη λύση,

- ο εκπρόσωπος της Λιβύης επεσήμανε τον ιδιαίτερο και ξεχωριστό χαρακτήρα της υπό κρίση υπόθεσης, τονίζοντας πως εθνικές και πολιτισμικές διαφορές ήταν αυτές που οδήγησαν το λαό να υποφέρει και να αποτελεί θύμα τυφλής βίας και εθνοκαθάρσεων,

- ο εκπρόσωπος του Παναμά μίλησε περί αποδοχής μίας νέας πραγματικότητας, δίνοντας ταυτόχρονα έμφαση στη μοναδικότητα της φύσεως του Κοσόβου,

- οι ΗΠΑ τέλος, διατύπωσαν πως η αναγνώριση του Κοσόβου από τρίτα κράτη αποδεικνύει ξεκάθαρα πως πρόκειται για μη αναστρέψιμη κατάσταση.

⁸⁹ Βλ. Στ. Λυγερός, «Οι παρενέργειες και ο ρόλος της αμερικανικής και ρωσικής διπλωματίας», στο Στ. Περράκης (επιμ.), «ΚΟΣΟΒΟ Ανατρέποντας τη διεθνή δικαιοταξία : αυτοδιάθεση και απόσχιση εθνοτήτων στον 21^ο αιώνα», Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, 2008, σελ. 145.

⁹⁰ Βλ. Written Statement of the United Kingdom, 17 April 2009, σελ. 74 και 75, στοιχ. (a), (b),(c), (e), (g), (h).

3.2 Συμπεράσματα των κρατών που στήριξαν ως νόμιμη την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του Κοσόβου:

- Οι ΗΠΑ είχαν πεισθεί πως η μόνη βιώσιμη λύση για την περιοχή του Κοσόβου ήταν η ανεξαρτησία του. Όπως είχε αναφέρει και ο αμερικανός διπλωμάτης, Daniel Fried, υπεύθυνος στον τομέα των ευρωπαϊκών σχέσεων, η ανεξαρτητοποίηση και η αναγνώριση του Κοσόβου αποτελούσε μονόδρομο, ειδάλλως διακυβευόταν η σταθερότητα στη νοτιοανατολική Ευρώπη.⁹¹ Σημαντικό σημείο όμως για τη στάση των ΗΠΑ ήταν και η δέσμευση των Κοσοβάρων για ισότητα όλων των πολιτών απέναντι στο νόμο και για προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καλύπτοντας έτσι τους κινδύνους που ενέχει ο πολυεθνικός χαρακτήρας ενός νεοσύστατου κράτους, στο οποίο συγκεκριμένα οι Σέρβοι ήταν πλέον από τη μεριά της μειονότητας.⁹²

Στο αμερικανικό υπόμνημα, η 1244 (1999) αναφέρεται ως ένα όραμα πολιτικής διαδικασίας που έπρεπε να ακολουθηθεί για το Κόσοβο. Εφαρμόστηκε στην περιοχή, ρυθμίζοντας το εύθραυστο καθεστώς της μέχρι το πέρας των διαπραγματεύσεων και τον καθορισμό μιας οριστικής επίλυσης. Οι ΗΠΑ σε αυτό το σημείο κατακρίνουν την αντιφατική στάση της Σερβίας (σε σχέση με αυτή της FRY αρχικά απέναντι στο περιεχόμενο της 1244), που κατά τη διάρκεια αλλά και το τέλος των διαπραγματεύσεων εμμένει στο ότι το Κόσοβο είναι κομμάτι της, ενώ η FRY είχε καταγγείλει το περιεχόμενο της 1244 το έτος 1999, υποστηρίζοντας πως συνέβαλε στη δημιουργία ενός προτεκτοράτου, ενός χωριστού πολιτικού και οικονομικού συστήματος και έτσι εμφανιζόταν η πιθανότητα απόσχισης του Κοσόβου από αυτήν (και έκτοτε από τη Σερβία, ως διάδοχου αυτής κράτους).⁹³

- Το Ηνωμένο Βασίλειο διατυπώνει την άποψη πως το Διεθνές Δίκαιο μέσα από τη διάταξη 2(4) του Χάρτη Ηνωμένων Εθνών προστατεύει την εδαφική ακεραιότητα και την πολιτική ανεξαρτησία των κρατών από τη χρήση ή την απειλή χρήσης βίας. Το Ηνωμένο Βασίλειο βασίζεται στον τρόπο με τον οποίο διατυπώνεται η διάταξη αλλά και εφαρμόζεται στις διεθνείς σχέσεις.⁹⁴ Αυτό όμως, δεν σημαίνει και την απαγόρευση διαίρεσης υπάρχοντος εδάφους, όταν κάτι τέτοιο προκύπτει μέσα από εσωτερικές διεργασίες.

Ακόμα και αν γίνει δεκτό πως η μονομερής ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του Κοσόβου ήταν αντίθετη στο διεθνές δίκαιο (*quod non*), τα γεγονότα όπως εκτυλίχθηκαν έκτοτε, «νομιμοποίησαν» την ανεξαρτησία. Δεν ακολούθησε καταδίκη

⁹¹ Βλ. Written Statement of the United States of America, April 2009, σελ. 35.

⁹² Βλ. ό.π. σημ. 91, σελ. 37.

⁹³ Βλ. ό.π. σημ. 91, σελ. 78-79.

⁹⁴ Βλ. ό.π. σημ. 90, σελ. 86.

της ενέργειας αυτής από τα Ηνωμένα Έθνη, αναγνωρίστηκε το Κόσοβο ως ανεξάρτητο από άλλα κράτη και κατάφερε να ασκήσει με ειρηνικό τρόπο έλεγχο επί του εδάφους του.⁹⁵

- Η Γερμανία υποστηρίζει πως η μονομερής ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του Κοσόβου είναι μία *sui generis* περίπτωση που δεν παραβιάζει ούτε κάποιον κανόνα του διεθνούς δικαίου, ούτε την απόφαση 1244 (1999) του Συμβουλίου Ασφαλείας. Το γερμανικό υπόμνημα τονίζει την ουδετερότητα του διεθνούς δικαίου ως προς τη φύση της απόσχισης, ενώ παραθέτει ανάλυση του εσωτερικού και εξωτερικού χαρακτήρα της αυτοδιάθεσης, αλλά και τον περιορισμό αυτής από την αρχή της εδαφικής ακεραιότητας.

Σε αυτό το σημείο η Γερμανία τονίζει πως η εσωτερική αυτοδιάθεση μετατρέπεται σε δικαίωμα που ασκείται υπό τη μορφή της εξωτερικής αυτοδιάθεσης (όπως συνέβη στο Κόσοβο) όταν : η αυτοδιάθεση μπορεί να ασκηθεί μόνο μέσω απόσχισης. Όταν δηλαδή υπάρχει μακροχρόνια άρνηση της άσκησης εσωτερικής αυτοδιάθεσης, παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, διαπράττονται εγκλήματα κατά της ζωής και της ελευθερίας του λαού, όταν δεν ευνοείται η συμμετοχή μέρους του πληθυσμού στην κεντρική εξουσία, όταν πραγματοποιούνται βασανισμοί και φυλακίσεις σε βάρος μειονοτήτων. Μάλιστα η ανωτέρω περιγραφή συμπληρώνεται από τη διατύπωση του Δικαστηρίου στην υπόθεση του Κεμπέκ “*the underlying proposition is that, when a people is blocked from the meaningful exercise of its right to self-determination internally, it is entitled, as a last resort, to exercise it by secession*”.⁹⁶ Η εσωτερική αυτοδιάθεση μετατρέπεται δηλαδή σε εξωτερική ως *ultima ratio*, εφόσον όμως έχουν προηγηθεί προσπάθειες μέσω διαπραγματεύσεων, με τη συμβολή των Ηνωμένων Εθνών, οι οποίες απέτυχαν.

- Η Γαλλία με τη σειρά της υποστηρίζει πως η υπόθεση του Κοσόβου είναι *sui generis* αφού : α) επί εννέα χρόνια, μέχρι την κήρυξη της ανεξαρτησίας του, το Κόσοβο απολάμβανε ένα ανεξάρτητο status, β) το Συμβούλιο Ασφαλείας αποδέχθηκε ήδη από το 1999 την ανεξαρτησία του Κοσόβου ως μία εκ των πιθανών λύσεων για το οριστικό εδαφικό του status, σεβόμενο τη βούληση του πληθυσμού της περιοχής, γ) οι διαπραγματεύσεις είχαν ολοκληρωθεί (από τα Ηνωμένα Έθνη και τις αντίστοιχες προσπάθειες από την Τρόικα) και είχαν αποτύχει, δ) η ανεξαρτησία ανακηρύχθηκε και τέθηκαν μάλιστα και οι προϋποθέσεις ώστε να είναι επιτυχής, όπως η προστασία της δημοκρατίας και των δικαιωμάτων όσων διαβιούσαν στο Κόσοβο, δίχως διακρίσεις και ε) τα Ηνωμένα Έθνη και η Ε.Ε. νομιμοποίησαν και στήριξαν τις δυνάμεις του Κοσόβου, δίχως η στάση τους να φανερώνει πως

⁹⁵ Βλ. ό.π. σημ. 90, σελ. 127.

⁹⁶ Βλ. Statement of the Federal Republic of Germany, April 2009, σελ. 35.

αποδοκίμασαν την ανεξαρτητοποίησή του ή πως αυτή θα μπορούσε να βλάψει εν συνεχεία τη διεθνή ειρήνη, ασφάλεια αλλά και την ομαλότητα στην ευρύτερη περιοχή.⁹⁷ Πέραν της Γαλλίας, την περίπτωση του Κοσόβου ως *sui generis* υποστήριξαν και Αλβανία, Μαλδίβες, Πολωνία, Λουξεμβούργο και Φινλανδία.

4. Απόψεις των κρατών για τη Remedial Secession και την εφαρμογή της στην περίπτωση του Κοσόβου

Το ΔΔΧ δεν έλαβε θέση ως προς την επανορθωτική απόσχιση που έχει απασχολήσει τόσο τη διεθνή κοινότητα όσο και τους ακαδημαϊκούς. Όμως με αυτήν ασχολήθηκαν τα κράτη, μέσω των υπομνημάτων που κατέθεσαν, είτε αποδεχόμενα την ύπαρξή της και ως προς την υπόθεση του Κοσόβου, είτε απορρίπτοντας την ύπαρξη τέτοιου δικαιώματος έστω και ως έσχατη λύση.

Η *remedial secession*, συνιστά εξαίρεση από τον κανόνα άσκησης της αυτοδιάθεσης μέσα στο υπάρχον κράτος και εφαρμόζεται κάτω από ιδιαίτερες συνθήκες, όταν δηλαδή υπάρχει άρνηση απέναντι σε συγκεκριμένο τμήμα του πληθυσμού να ασκεί αυτό το δικαίωμά του. Ο καθηγητής Crawford, χρησιμοποιεί την επανορθωτική απόσχιση για την προστασία μειονοτήτων που υφίστανται καταπάτηση των δικαιωμάτων και ελευθεριών τους. Όταν υπάρχει απαγόρευση σε συγκεκριμένη ομάδα ατόμων ενός πληθυσμού να δημιουργεί δικούς της θεσμούς και να δρα μέσα από αυτούς ή στερείται δικαίωμα εκπροσώπησης μέσα στο κράτος που κατοικεί, τότε αναδύεται το δικαίωμα της εξωτερικής αυτοδιάθεσης. Σε αυτό κατέληξε και το Ανώτατο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο του Καναδά στην υπόθεση Κεμπέκ, δηλαδή στο ότι η εξωτερική αυτοδιάθεση, που πραγματοποιείται μέσα από μονομερή απόσχιση, ανακύπτει, ως δικαίωμα, κάτω από ιδιαίτερες συνθήκες⁹⁸.

Το 2006 και ο Δικηγορικός Σύλλογος της Νέας Υόρκης⁹⁹ αναφέρθηκε στην εξωτερική αυτοδιάθεση, προσπαθώντας ταυτόχρονα να ορίσει τις συνθήκες υπό τις οποίες ενεργοποιείται το δικαίωμα αυτό. Η *remedial secession* αιτιολογείται όταν πραγματοποιείται από το «λαό» (peoples) και το κράτος κατά του οποίου διενεργείται, παραβιάζει και καταπατά με βιαιότητα και βαναυσότητα τα ανθρώπινα

⁹⁷ Βλ. Written Statement by the French Republic, 17 April 2009, σελ. 29.

⁹⁸ Το Ανώτατο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο του Καναδά στην υπόθεση του Quebec το έθεσε ως εξής : “A right to external self-determination (which in this case potentially takes form of the assertion of a right to unilateral secession) arises in only the most extreme cases and, even then, under carefully defined circumstances. [...] Although this third circumstance [of external self-determination] has been described in several ways, the underlying proposition is that, when a people is blocked from meaningful exercise of its right to self-determination internally, it is entitled, as a last resort, to exercise it by secession[...].”

⁹⁹ Association of the Bar of the city of New York (2006).

δικαιώματα και όταν αποτελεί (ως τρίτη σωρευτική προϋπόθεση) την έσχατη και μοναδική λύση, αφού δεν ορίζεται κάτι άλλο από το εσωτερικό ή το διεθνές δίκαιο.¹⁰⁰

Η Γερμανία υπογραμμίζει πως υπό ιδιαίτερες και εξαιρετικές περιπτώσεις, το δικαίωμα στην εσωτερική αυτοδιάθεση μετατρέπεται σε αυτό της εξωτερικής αυτοδιάθεσης, ως η μοναδική «θεραπεία» στις περιπτώσεις που το κράτος αρνείται την άσκηση της εσωτερικής αυτοδιάθεσης σε μέρος του πληθυσμού του. Αυτού του είδους η αυτοδιάθεση που οδηγεί σε απόσχιση, δεν διακινδυνεύει τη διεθνή σταθερότητα, αντίθετα εξομαλύνει μία κατάσταση που διακινδυνεύεται από τη στάση που κρατά το κράτος απέναντι σε μέρος του πληθυσμού του.¹⁰¹ Η Γερμανία με αυτόν τον τρόπο υποστηρίζει τη σημασία του ανθρωπιστικού δικαίου, (ήδη από το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου), και τον ταυτόχρονο περιορισμό της κυριαρχίας των κρατών, παρουσιάζοντάς το ως γεγονός αποδεκτό από το σύνολο της διεθνούς κοινότητας.

Η Ελβετία διατυπώνει ξεκάθαρα πως υπάρχει το δικαίωμα στην απόσχιση, βασιζόμενο στην αρχή της αυτοδιάθεσης, υπό εξαιρετικές όμως περιπτώσεις, δηλαδή όταν υφίσταται τεράστια και συστηματική παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.¹⁰² Η Πολωνία, που τάχθηκε και αυτή υπέρ της νομιμότητας της ανακήρυξης της ανεξαρτησίας του Κοσόβου, αναφέρθηκε στην επανορθωτική απόσχιση ως εξής : *“Remedial right to secession is based on a premise that a state gravely violates international human rights and humanitarian law against peoples inhabiting its territory. Those violations may include inter alia : genocide, crimes against humanity, war crimes and other massive violations of human rights and humanitarian law”*.¹⁰³

Η Ολλανδία προβαίνει σε *a contrario* ερμηνεία του ψηφίσματος ΓΣ/HE 2625/1970, για να καταλήξει στο ότι οι Κοσοβάροι δεν ασκούσαν το δικαίωμα της εσωτερικής τους αυτοδιάθεσης και ως εκ τούτου συνέτρεχαν οι προϋποθέσεις για την άσκηση της εξωτερικής αυτοδιάθεσης από μέρους τους.¹⁰⁴

Κατά συνέπεια, τα κράτη που υποστήριξαν πως οι Κοσοβάροι διέθεταν το δικαίωμα της εξωτερικής αυτοδιάθεσης (καθώς δεν τους επιτράπη με βίαιο και συστηματικό τρόπο να ασκήσουν την εσωτερική τους αυτοδιάθεση), με αποτέλεσμα η απόσχιση της περιοχής να καθίσταται νόμιμη ως *ultima ratio* βασίστηκαν στο ότι:

¹⁰⁰ Βλ. Written Statement of Romania, 14 April 2009, σελ. 39-40.

¹⁰¹ Βλ. ό.π. σημ. 96, σελ. 34.

¹⁰² Βλ. Written Statement, addressed to the ICJ by the Swiss Confederation in accordance with the order of the Court of 17 October 2008, 15 April 2009, σελ. 17. Η συγκεκριμένη περίπτωση της απόσχισης προτείνεται ως *ultima ratio* και προς επιβεβαίωση τούτου, η Ελβετία παραθέτει το πόρισμα της 2ης Επιτροπής της Κοινωνίας των Εθνών σχετικά με την περίπτωση των νήσων Aaland.

¹⁰³ Βλ. Written Statement of the Republic of Poland, April 2009, σελ. 25.

¹⁰⁴ Βλ. Written Statement of the Kingdom of the Netherlands, 17 April 2009, σελ. 9-13.

Ενώ η περιοχή του Κοσόβου διέθετε συνταγματικώς κατοχυρωμένο καθεστώς αυτονομίας, αυτό περιορίστηκε με την άνοδο του Μιλόσεβιτς στην εξουσία. Ακολούθησαν διακρίσεις σε βάρος των Κοσοβάρων με αποτέλεσμα η Σερβία να μην πληροί την υποχρέωσή της για ακώλυτη συμμετοχή κάθε μέρους του πληθυσμού της στην εξουσία, δηλαδή την υποχρέωση για αντιπροσωπευτικότητα (λόγω των πολιτικών που ακολούθησε ο δικτάτορας Μιλόσεβιτς ώστε να στερήσει από τον πληθυσμό του Κοσόβου το καθεστώς ελευθεριών που διέθετε). Επίσης, ακολούθησε συστηματική και στοχευμένη παραβίαση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων στους Αλβανούς του Κοσόβου. Τρίτη προϋπόθεση, η οποία συντρέχει και καθιστά την απόσχιση ως *“remedial right”* για τους Κοσοβάρους, είναι η εξάντληση όλων των υπολοίπων μέσων για την επίτευξη μίας συμβιβαστικής λύσης. Η αποτυχία των διαπραγματεύσεων υπό τα Ηνωμένα Έθνη και εν συνεχεία την Τρόικα, κατέδειξε πως δεν υπήρχαν πλέον περιθώρια για κοινά αποδεκτή και βιώσιμη επίλυση της διαφοράς ανάμεσα σε Σερβία και Αλβανούς του Κοσόβου.

Αντίθετα, κράτη όπως η Κύπρος δεν αναγνωρίζουν την ύπαρξη δικαιώματος απόσχισης ούτε ως έσχατη λύση, βασιζόμενα στο ότι κάτι τέτοιο δεν έχει ποτέ υποστηριχθεί από τη διεθνή πρακτική, παρά μόνο από συγγραφείς σε θεωρητικό επίπεδο. Και διατυπώνει το επιχείρημά της με τον ακόλουθο τρόπο : *“While the claim that there is a “right of secession of last resort” has been supported by some writers and by a contrario reasoning such as that above, it is without support in State practice. It has not emerged as a rule of customary law. It is not found in any treaty. And it has no support from the practice of the UN. In its decision on the question of the secession of Quebec, the Supreme Court of Canada considered whether there was such a right and concluded that “it remains unclear whether this...proposition actually reflects an established international law standard”.*¹⁰⁵

Η Αργεντινή δεν αποδέχεται την *a contrario* ανάγνωση του ψηφίσματος 2625/1970 της Γενικής Συνέλευσης¹⁰⁶, χρησιμοποιώντας ως τεκμηρίωση τις προπαρασκευαστικές εργασίες που προηγήθηκαν αυτού. Αντίστοιχα, και η Σερβία κρατά στάση αντίθετη με όσα υποστηρίζουν διεθνολόγοι αλλά και το Ανώτατο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο του Καναδά στην υπόθεση του Κεμπέκ, απορρίπτοντας την ανάγνωση της 2625 (1970) υπό το πρίσμα ύπαρξης *remedial secession*.¹⁰⁷ Όμως, το σερβικό υπόμνημα συνεχίζει ως εξής, ακόμα δηλαδή και στην περίπτωση αποδοχής της *remedial secession (quod non)*, η μειονότητα (ως προς το συνολικό πληθυσμό της Σερβίας) των Αλβανών που κατοικούν στο Κόσοβο, δεν πληροί της

¹⁰⁵ Βλ. Written Statement submitted by the Republic of Cyprus, 17 April 2009, σελ. 37.

¹⁰⁶ Βλ. Written Statement of the Argentine Republic, 17 April 2009, παρ. 97 επόμ.

¹⁰⁷ Βλ. ό.π. σημ. 82, παρ. 631.

προϋποθέσεις άσκησης της επανορθωτικής απόσχισης, αφού γι' αυτούς η ανεξαρτησία αποτελεί αυτοσκοπό. Εξάλλου, οι ίδιοι είχαν επιλέξει να απέχουν από τη συμμετοχή στους ομοσπονδιακούς θεσμούς του κράτους της Σερβίας. Άλλοι λόγοι που συντελούν στο να μην διαθέτουν δικαίωμα απόσχισης οι Κοσοβάροι, είναι ότι δεν τους αναγνωρίστηκε ποτέ από τα Ηνωμένα Έθνη ή άλλο διεθνή φορέα, το δικαίωμα της εξωτερικής αυτοδιάθεσης. Το μόνο που τους παραχωρήθηκε ήταν ένα ιδιαίτερο καθεστώς αυτονομίας μέσω της 1244(1999) και της επιβολής διεθνούς διοικήσεως στην περιοχή, ενώ παράλληλα, το 2000 η Σερβία απέκτησε δημοκρατικό καθεστώς διακυβέρνησης, το οποίο και θα μπορούσε να εγγυηθεί τα δικαιώματα της συγκεκριμένης μειονότητας.¹⁰⁸

Τέλος, η Ρωσία παραθέτει την κατάσταση που επικρατούσε κατά το έτος στο οποίο προέβησαν οι Κοσοβάροι στην ανεξαρτησία τους, προσπαθώντας να αποδείξει με κάθε τρόπο πως δεν συνέτρεχαν οι προϋποθέσεις τη δεδομένη χρονική στιγμή, ώστε μία κίνηση απόσχισης να λειτουργήσει ως έσχατη λύση και ως θεραπευτικό μέσο για έναν πληθυσμό που βρισκόταν αντιμέτωπος με ανθρωπιστική κρίση. Κατά την κρίση της Ρωσίας, οι συνθήκες το 2008 δεν ήταν καν συγκρίσιμες με αυτές στο τέλος της δεκαετίας του '90 στην περιοχή, αφού η ανθρωπιστική κρίση είχε λήξει, η γενοκτονία είχε λάβει τέλος και πλέον η Σερβία είχε κάθε δικαίωμα να προστατεύσει την εδαφική της ακεραιότητα υπό ειρηνικές συνθήκες. Η Σερβία, ως διάδοχο κράτος της SFRY είχε παραχωρήσει πλέον ουσιώδη αυτονομία στην περιοχή του Κοσόβου, συμμετείχε στις διαπραγματεύσεις για το μελλοντικό του καθεστώς δίχως να προσπαθεί να επιβάλει τις δικές της θέσεις και είχε δεσμευθεί για τη μη χρήση βίας σε βάρος των κατοίκων της περιοχής. Παρουσιάζεται (η Σερβία) ως ένας διαπραγματευτής-συνομιλητής ειρηνικός, που επιθυμούσε τη συναινετική επίλυση του ζητήματος, υπό συνθήκες που δεν είχαν καμία σχέση με ιδιαίτερες καταστάσεις που θα δικαιολογούσαν την όποια απόσχιση ως έσχατη και θεραπευτική λύση για έναν πληθυσμό θύμα.¹⁰⁹

5.Η Χωριστή Γνώμη του Δικαστή Yusuf¹¹⁰

Σε αυτό το τελευταίο κομμάτι στην εξέταση της περίπτωσης του Κοσόβου, κρίνεται αναγκαίο να σχολιασθεί και η χωριστή γνώμη που διατυπώθηκε από το Δικαστή Yusuf, ως προς το ότι το Δικαστήριο αρνήθηκε να σχολιάσει το αν υφίσταται

¹⁰⁸ Βλ. ό.π. σημ. 82, παρ. 640-646.

¹⁰⁹ Βλ. ό.π. σημ. 88, σελ. 37-38, παρ. 99-104.

¹¹⁰ Βλ. Separate Opinion of Judge Yusuf, (<http://www.icjci.org/docket/files/141/16005.pdf>), σελ. 621-625.

το δικαίωμα της εξωτερικής αυτοδιάθεσης στο μετααποποικιακό πλαίσιο, όπως και η γνώμη που εκείνος διέτύπωσε επί του συγκεκριμένου θέματος.

Η κριτική του για τη στάση του ΔΔΧ είναι η ακόλουθη και συνάδει με απόψεις που διατυπώθηκαν ήδη στην αρχή του συγκεκριμένου κεφαλαίου : *“The Court had a unique opportunity to assess, in a specific and concrete situation, the legal conditions to be met for such a right of self-determination to materialize and give legitimacy to a claim of separation. It has unfortunately failed to seize this opportunity, which would have allowed it to clarify the scope and normative content of the right to external self-determination, in its post-colonial conception, and thus to contribute, inter alia, to the prevention of unjustified claims to independence which may lead to instability and conflict in various parts of the world.”*

Η θέση του ίδιου στηρίζεται στην εξέταση συγκεκριμένων προϋποθέσεων κάτω από τις οποίες μπορεί να ασκηθεί το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης εκτός του αποαποικιακού πλαισίου, αλλά σε συμφωνία με το διεθνές δίκαιο. Και ο ίδιος αναγνωρίζει πως με διατάξεις του το διεθνές δίκαιο διασφαλίζει τα σύνορα των κρατών από ξένη επέμβαση, όμως ταυτόχρονα προστατεύει τα ανθρώπινα δικαιώματα ενός λαού εντός των συνόρων του κράτους στο οποίο διαβιεί, ώστε ο λαός αυτός να μην υποστεί διακρίσεις.

Ο Yusuf ξεκαθαρίζει πως κατά την άποψή του, το δικαίωμα της εξωτερικής αυτοδιάθεσης δεν ολοκλήρωσε το ρόλο του με το τέλος της αποικιοκρατίας. Αντίθετα, απέκτησε ένα νέο νόημα μέσα από τις Διακηρύξεις του 1966, αλλά και από το περιεχόμενο του ψηφίσματος ΓΣ/ΕΕ 2625/1970. Η αντιπροσωπευτικότητα του συνόλου του πληθυσμού στην κυβέρνηση του κράτους, δίχως διακρίσεις βάσει φυλής και εθνικότητας, συνιστά κομβικό σημείο ως προς την άσκηση της αυτοδιάθεσης.

Το δικαίωμα στην εξωτερική αυτοδιάθεση παρέχεται ρητώς από το διεθνές δίκαιο μόνο σε *“peoples of non-self-governing territories”* και *“peoples under alien subjugation, domination and exploitation”*. Το ότι το δικαίωμα αυτό (της εξωτερικής αυτοδιάθεσης) δεν παρέχεται ευρύτερα, αλλά αντ’ αυτού προστατεύεται η εδαφική ακεραιότητα των κρατών, δείχνει απλά την επιδίωξη της διεθνούς κοινότητας να προστατευθεί από την επέλευση του χάους και όχι την επιθυμία του διεθνούς δικαίου να μην αναγνωρίζει-επεμβαίνει στις περιπτώσεις που ομάδες του πληθυσμού υφίστανται διακρίσεις και ως αποτέλεσμα, παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους.

Διατυπώνει λοιπόν ο συγκεκριμένος Δικαστής την άποψη περί ύπαρξης *“saving clause”* στο ψήφισμα 2625/1970. Σύμφωνα με αυτή την άποψη, αν ένα κράτος στο εσωτερικό του δεν σέβεται τα ανθρώπινα δικαιώματα και το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης του λαού του, τότε η εθνοτική ομάδα που περιθωριοποιείται, μπορεί να

αναζητήσει την άσκηση του δικαιώματος της εξωτερικής αυτοδιάθεσης και να θέσει υπό αμφισβήτηση την εδαφική ακεραιότητα του εν λόγω κράτους. Για να κριθεί όμως πως ένας λαός διαθέτει το δικαίωμα της εξωτερικής αυτοδιάθεσης, ώστε να προβεί και στην άσκησή του πρέπει: να συντρέχουν συγκεκριμένα κριτήρια¹¹¹, να υπάρχει παρέμβαση του Συμβουλίου Ασφαλείας που νομιμοποιεί την άσκηση του δικαιώματος της εσωτερικής αυτοδιάθεσης και να έχουν εξαντληθεί όλες οι υπόλοιπες προσπάθειες στις οποίες υπήρχε και συμμετοχή Γενικής Συνέλευσης και Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών.

Σε ό,τι αφορά συγκεκριμένα το Κόσοβο, η θέση του πως αυτό αποτελεί μία ξεχωριστή περίπτωση, ήταν βασισμένη στο ότι συνέτρεχαν συγκεκριμένοι λόγοι προς τούτο (τους οποίους επικαλέστηκαν και κράτη που προασπίστηκαν τη νομιμότητα της μονομερούς ανακήρυξης της ανεξαρτησίας της περιοχής), όπως : η βίαιη διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας, η μεγάλη περίοδος της διεθνούς παρουσίας στην περιοχή που οδήγησε στο χωρισμό Σερβίας από το συγκεκριμένο έδαφός της και η εθνοκάθαρση που ακολούθησε σε βάρος των Αλβανών του Κοσόβου από το καθεστώς Μιλόσεβιτς.

Από τα παραπάνω είναι εμφανές πως αν το Δικαστήριο είχε διατυπώσει με τέτοιο ξεκάθαρο τρόπο ερμηνείες συγκεκριμένων διατάξεων και δη, είχε αναφερθεί διεξοδικά στη σχέση αυτοδιάθεσης-απόσχισης, και στο κατά πόσο η τελευταία μπορεί να αποτελέσει νόμιμη δίοδο διαφυγής από βιαιότητες για εθνοτικές ομάδες που βρίσκονται αντιμέτωπες με βάνανυες παραβιάσεις του ανθρωπιστικού δικαίου (εντός των συνόρων του κράτους στο οποίο διαμένουν), η δαιμονοποίηση εννοιών στη μετα-αποαποικιακή εποχή θα είχε αποφευχθεί. Κάθε κρίση του Δικαστηρίου (όποια και αν ήταν αυτή, καταδικάζοντας ή όχι αποσχίσεις, επιτρέποντας ή μη την εξωτερική αυτοδιάθεση στο σύγχρονο κόσμο), εφόσον ήταν πλήρως τεκμηριωμένη, μόνο να προσφέρει θα μπορούσε στο διάλογο της διεθνούς κοινότητας γύρω από αυτά τα διαχρονικά θέματα που απασχόλησαν και πρόσφατα, τόσο με την περίπτωση της Κριμαίας, αλλά και (στην περίπτωση) των δημοψηφισμάτων για ανεξαρτησία της Σκωτίας και της Καταλονίας (δίχως απαραίτητα τα τρία αυτά γεγονότα να διαθέτουν ιδιαίτερα κοινές πτυχές).

¹¹¹ Πιο συγκεκριμένα τα κριτήρια είναι : *“existence of discrimination against a people, its persecution due to its racial or ethnic characteristics and the denial of autonomous political structures and access to government”*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Κριμαία και Ανατολική Ουκρανία : Οι πρόσφατες εξελίξεις. Γιατί η Κριμαία δεν αποτελεί περίπτωση *remedial secession*.

1.Πρόσφατα Γεγονότα

Με την ανάλυση που ακολουθεί θα γίνει προσπάθεια διατύπωσης και αποδόμησης των νομικών επιχειρημάτων που χρησιμοποιήθηκαν από τους κατοίκους της Κριμαίας αλλά και από τη Ρωσία, στην προσπάθεια νομιμοποίησης τόσο της διεξαγωγής του δημοψηφίσματος της 16^{ης} Μαρτίου 2014, όσο και των συνεπειών που αυτό επέφερε. Ήδη σε προηγούμενο κεφάλαιο έχει αναφερθεί πως η μόνη περίπτωση απόσχισης που γίνεται αποδεκτή από τη διεθνή κοινότητα, εφόσον συντρέχουν συγκεκριμένες συνθήκες, είναι αυτή της επανορθωτικής απόσχισης. Στην περίπτωση της Κριμαίας όμως, δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις αυτές. Στα πλαίσια λοιπόν αυτής της προσπάθειας κρίνεται αναγκαία η αναφορά σε πολιτικά γεγονότα που εκτυλίχθηκαν ήδη από το Νοέμβριο του 2013, ανάδειξη της στάσης της ουκρανικής κυβέρνησης αλλά και της ρωσικής ηγεσίας, που στήριξε την εν λόγω απόσχιση και την ταυτόχρονη προσάρτηση του εδάφους της Κριμαίας στη Ρωσία.

Πιο συγκεκριμένα, στο τέλος του 2013, η οικονομία της Ουκρανίας βρισκόταν σε πολύ δύσκολο σημείο και μπορούσε να διασωθεί είτε συνάπτοντας συμφωνία με την Ευρωπαϊκή Ένωση και ταυτόχρονα προσχωρώντας στην ενίσχυση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και του εμπορίου, είτε λαμβάνοντας δάνειο από τη Ρωσία και συμμετέχοντας σε Ευρασιατική Ένωση με Λευκορωσία, Καζακστάν και Ρωσία. Ο Πρόεδρος Γιανυκονυχ επέλεξε τη δεύτερη δίοδο, με αποτέλεσμα να ξεσπάσουν έντονες πολιτικές διαμαρτυρίες από τον ουκρανικό λαό, στην Πλατεία Ανεξαρτησίας του Κιέβου, ως αντίδραση στη διαφθορά την οποία εκπροσωπούσε και συμβόλιζε το καθεστώς του τότε Προέδρου.

Εκείνη την περίοδο διαδραματίστηκαν στην Ουκρανία βίαια επεισόδια και χάθηκαν ανθρώπινες ζωές, δημιουργώντας μία κατάσταση την οποία δεν μπορούσε πλέον να ελέγξει ο Γιανυκονυχ. Μάλιστα, 328 από τους 447 βουλευτές του Ουκρανικού Κοινοβουλίου επιθυμούσαν την απομάκρυνσή του. Ο Γιανυκονυχ, κατέφυγε προς τη φιλορωσική Κριμαία, ζητώντας από τις ρωσικές αρχές να εγγυηθούν την προσωπική του ασφάλεια στη Ρωσία. Ενώ στην Ουκρανία σχηματίστηκε κυβέρνηση συνασπισμού από την αντιπολίτευση και ανακοινώθηκε προσφυγή σε εκλογές την 25^η Μαΐου 2014, η Ρωσία αρνήθηκε να αναγνωρίσει την

αποπομπή του τέως Προέδρου και εξακολουθούσε να αναγνωρίζει μόνο αυτόν ως νομιμοποιημένο ηγέτη.¹¹²

Η διαφυγή του Yanukovich στην Κριμαία δεν ήταν τυχαία επιλογή. Ο πληθυσμός της συγκεκριμένης χερσονήσου αποτελείται από 58% Ρώσους, ενώ το υπόλοιπο ποσοστό συμπληρώνεται από Ουκρανούς και Τατάρους. Η Κριμαία ήταν μία περιοχή με μεγάλη αυτονομία και έντονο το φιλορωσικό στοιχείο, καθώς τη συνέδεαν με τη Ρωσία ιστορικοί και πολιτισμικοί δεσμοί. Τα γεγονότα που εκτυλίχθηκαν στην περιοχή επομένως, βασιζόνταν στην ιδιαίτερη σχέση και τους δεσμούς που τη συνέδεαν με τη Ρωσία, άρα δεν ήταν τυχαίο πως οι κάτοικοι της χερσονήσου αποσχίστηκαν και απέκλεισαν την άσκηση της ουκρανικής κυριαρχίας επί του εδάφους τους, με τη βοήθεια του ρωσικού στρατού.

Πιο αναλυτικά, οι κάτοικοι της χερσονήσου της Κριμαίας τη 16^η Μαρτίου 2014 πραγματοποίησαν δημοψήφισμα¹¹³ και την επομένη αυτής το έδαφος που κατοικούσαν προσαρτήθηκε στη Ρωσία. Μέσα στον επόμενο μήνα, η απόσχιση ως ιδέα κυριάρχησε στην Ανατολική Ουκρανία. Στις 17 του ίδιου μήνα, Ρωσία, Ουκρανία, ΗΠΑ και Ευρωπαϊκή Ένωση υπέγραψαν συμφωνία με την οποία συναινούσαν στον αφοπλισμό των εξεγερμένων ανταρτών και στην άμεση απελευθέρωση κτιρίων που αυτοί είχαν καταλάβει στο εσωτερικό της Ουκρανίας. Παρά όμως τις όποιες τυπικές δεσμεύσεις των ως άνω αναφερόμενων συμβαλλόμενων μερών, οι αντάρτες ενίσχυναν τις δυνάμεις τους, με αποτέλεσμα να ελέγχουν ολοένα και μεγαλύτερο αριθμό πόλεων στην Ανατολική Ουκρανία. Αντίστοιχα, δημοψηφίσματα διεξήχθησαν και στις περιοχές Donetsk και Lougansk. Σχεδόν το 90% του πληθυσμού αυτών των περιοχών επικύρωσε με τα δημοψηφίσματα τη βούλησή του για απόσχιση από την Ουκρανία, ενώ άμεσα ζητήθηκε και η προσάρτησή τους στη Ρωσική Ομοσπονδία.¹¹⁴

Ευρωπαϊκή Ένωση και Ηνωμένα Έθνη δεν αναγνώρισαν την απόσχιση-προσάρτηση που συντελέστηκε, ενώ η Ρωσία δικαιολόγησε τη στάση-επέμβασή της, ως προληπτική προστασία του ρωσόφωνου πληθυσμού, που ανησυχούσε για το μέλλον του μετά την πτώση του Προέδρου Yanukovich και παράλληλα κατήγγειλε τη Δύση για παράνομη επέμβαση στα εσωτερικά ζητήματα της Ουκρανίας¹¹⁵. Η στάση της όμως, επιδέχεται πολλών κατηγοριών, λόγω του προληπτικού χαρακτήρα της

¹¹²<http://www.lexisnexis.com/legalnewsroom/international-law/b/international-law-blog/archive/2014/04/14/russia-s-annexation-of-crimea-an-analysis-under-the-principles-of-jus-ad-bellum.aspx>

¹¹³ Συγκεκριμένα, στις 6 Μαρτίου 2014 το Κοινοβούλιο της Κριμαίας υιοθέτησε το ψήφισμα No 1702-6/14 για τη διεξαγωγή ενός “*secession referendum*”.

¹¹⁴ Βλ. Theodore Christakis, ό.π. σημ. 18, σελ. 2.

¹¹⁵ Ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Obama χαρακτήρισε παράνομο το δημοψήφισμα και κάλεσε τη Μόσχα “...to support an international monitoring mission in eastern Ukraine”, ενώ ο Putin δήλωνε “we will respect Crimean people’s wishes.”

επέμβασής της, αλλά και της στάσης που είχε κρατήσει στην υπόθεση του Κοσόβου, συντασσόμενη τότε στο πλευρό της σερβικής μεριάς και καταδικάζοντας την όποια αποσχιστική κίνηση. Τώρα όμως, ουσιαστικά στηρίζει τις εξεγέρσεις του ρωσόφωνου πληθυσμού σε Κριμαία και Ανατολική Ουκρανία, διευκολύνοντας την εδαφική της εξάπλωση, την ενδυνάμωση της ισχύος της και θέτοντας ως προτεραιότητα την ικανοποίηση των συμφερόντων της, έναντι της δυτικής στάσης.

Όμως ο Marcelo Kohen, επισημαίνει πως και οι δυτικοί δεν μπορούν σε αυτή την ιστορική συγκυρία να προσπερνούν τις συνέπειες που παρήχθησαν από τη στάση τους σε παλαιότερες υποθέσεις που απασχόλησαν τη διεθνή κοινότητα, αναφερόμενος δηλαδή στην «πολιτική των δύο μέτρων και δύο σταθμών», που υιοθετείται στη διεθνή πολιτική σκηνή. Ο ίδιος ανέφερε το Μάρτιο του 2014 : *«Ποια η συνέπεια στα λόγια των σημερινών κατηγορών της στάσης της Ρωσίας; Αυτοί ήταν που στο παρελθόν ενθάρρυναν την απόσχιση του Κοσόβου, υποστήριξαν το Ν. Σουδάν και ακολούθησαν πολιτική που οδήγησε στη σημερινή κατάσταση Ιράκ, Αφγανιστάν και Λιβύη.[...] Οι ίδιες κυβερνήσεις ήταν που, όταν το κοινοβούλιο του Κοσόβου ανακήρυξε την ανεξαρτησία του, υποστήριξαν πως η παραβίαση του Συντάγματος της Σερβίας ήταν άνευ σημασίας και πως το διεθνές δίκαιο δεν απαγορεύει τις μονομερείς ανακηρύξεις ανεξαρτησίας.[...] Σήμερα ο Vladimir Putin τους πληρώνει με το ίδιο νόμισμα. [...] Ισχυρίζονταν πως η υπόθεση του Κοσόβου δεν αποτελούσε προηγούμενο, ενώ αντίθετα επρόκειτο για την υιοθέτηση μιας κουλτούρας βίας στις διεθνείς σχέσεις που εν τέλει αποδυνάμωσε την ισχύ του διεθνούς δικαίου και το σύστημα συλλογικής ασφάλειας».*¹¹⁶

Ο Kohen αναφέρεται ουσιαστικά στο ότι οι δυτικοί ξεχνούν τις συνέπειες παλαιότερων πράξεών τους, με τις οποίες έθεσαν πρωταρχικό σκοπό την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους στη διεθνή πολιτική σκηνή και αδιαφόρησαν για το διεθνές δίκαιο, το οποίο έπρεπε να αποτελέσει βασικό γνώμονα στη χάραξη της εξωτερικής τους πολιτικής. Το δίκαιο υποδαυλίστηκε, ενώ θα ήταν ικανό να δώσει τις απαιτούμενες λύσεις όταν οι συγκυρίες γίνονται ιδιάζουσες και διακυβεύονται συμφέροντα, σύνορα, ανθρώπινες ζωές, ακόμα και κράτη ολόκληρα. Ο Kohen υπενθυμίζει παλαιότερες ιστορικές στιγμές οι οποίες αφορούν σε επεμβάσεις σε εσωτερικά τρίτων κρατών, κάτι που το διεθνές δίκαιο απαγορεύει, όμως συνέβησαν στην πραγματικότητα και «νομιμοποιήθηκαν» από τη διεθνή κοινότητα, με έντονα βέβαια τα αποτελέσματα αυτών ακόμα και σήμερα, όπως στις περιοχές του Αφγανιστάν, του Ιράκ και της Λιβύης.

¹¹⁶ Marcelo Kohen, "L' Ukraine et le respect du droit international", Le Temps, 13 mars 2014.

Οι δυτικοί νομιμοποίησαν την απόσχιση του Κοσόβου, αλλά κάτι τέτοιο δεν σημαίνει πως δεν θα χρησιμοποιηθεί ως προηγούμενο, από την άλλη μεγάλη δύναμη, αυτή της Ρωσίας, όταν πρόκειται για περιοχές που επιθυμεί να ελέγχει και να εξουσιάζει, όπως έκανε στο παρελθόν. Ο Kohen, παραλληλίζει Κόσοβο και Κριμαία ως προς την εξωτερική στήριξη που έλαβαν και αναφέρεται ξεκάθαρα στη στάση των Ηνωμένων Εθνών στην υπόθεση του Κοσόβου, την οποία και αντιμετωπίζει ως απόσχιση. Τέτοιος χαρακτηρισμός όμως δεν αποδόθηκε ποτέ ούτε από όργανο των Ηνωμένων Εθνών, αλλά ούτε και από το Δικαστήριο της Χάγης. Ήδη στο προηγούμενο κεφάλαιο τονίστηκε, πως μόνο τα κράτη πήραν θέση στο εάν επρόκειτο για απόσχιση και χαρακτήρισαν το Κόσοβο ως *sui generis* περίπτωση, εξετάζοντας ταυτόχρονα το αν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί η μονομερής ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του αποτέλεσμα μία επανορθωτικής απόσχισης.

2. Νομιμότητα ή μη του Δημοψηφίσματος στη Χερσόνησο της Κριμαίας

Όπως γίνεται αντιληπτό από την ανάλυση που προηγήθηκε, τα πολιτικά κίνητρα αλλά και η στάση Ρωσίας και Δύσης ποικίλουν και καθιστούν ιδιαίτερα δύσκολο το χειρισμό της κατάστασης στην Κριμαία και ευρύτερα στην Ανατολική Ουκρανία. Όμως, το διεθνές δίκαιο και οι αρχές του οφείλουν να προταχθούν ώστε να επιτευχθεί η ομαλοποίηση της κρίσης. Αρχικά, πρέπει να τονιστεί πως συντρέχει πληθώρα λόγων που καθιστούν το δημοψήφισμα στη Χερσόνησο της Κριμαίας παράνομο, όπως:¹¹⁷

1. Παραβιάζει διατάξεις άρθρων του Ουκρανικού Συντάγματος, και πιο συγκεκριμένα τα υπ' αριθμ. 72, 73, 85 και 134 άρθρα. Από το περιεχόμενο των άρθρων 73 και 134 προκύπτει μάλιστα πως η απόσχιση δεν προβλέπεται στο ουκρανικό σύνταγμα και πως η οποιαδήποτε διαφορά σχετικά με τα εδάφη που βρίσκονται υπό την κυριαρχία της Ουκρανίας, θα επιλύεται με δημοψήφισμα που θα διεξάγεται σε όλη την ουκρανική επικράτεια.¹¹⁸

2. Το εν λόγω δημοψήφισμα κρίθηκε ως παράνομο και από το Ουκρανικό Συνταγματικό Δικαστήριο.

3. Το δημοψήφισμα με τον τρόπο που διεξήχθη, ήταν εύκολα χειραγωγήσιμο ως προς το αποτέλεσμά του, λόγω των πολλών φορών που

¹¹⁷ <http://blogs.fco.gov.uk/simonsmith/2014/03/17/why-should-the-crimean-referendum-not-be-recognised/>

¹¹⁸ Το άρθρο 134 του Ουκρανικού Συντάγματος ορίζει *“The Autonomous Republic of Crimea is an integral part of Ukraine and all issues delegated to its authority are resolved within its framework of reference as determined by the Constitution of Ukraine”* και αντίστοιχα το περιεχόμενο του άρθρου 73 είναι το ακόλουθο: *“alterations to the territory of Ukraine shall be resolved exclusively by the All-Ukrainian referendum.”*

μεταβλήθηκε η ημέρα διεξαγωγής του, των προβλημάτων και λαθών που περιείχαν οι κατάλογοι των εγγεγραμμένων ψηφοφόρων.

4. Το ερώτημα που τέθηκε στους ψηφοφόρους δεν επέτρεπε την παραμονή στην ήδη υπάρχουσα κατάσταση, αλλά έθετε τις εξής δύο πιθανότητες ως λύσεις : “(1) to join the Russian Federation as a federal subject or (2) to return to the 1992 Constitution of Crimea and be “an integral part of Ukraine”. Με αυτόν τον τρόπο και επειδή το καθεστώς που επέβαλε για την Κριμαία το Σύνταγμα του 1992 ήταν διαφορετικό, κάθε επιλογή των κατοίκων της Κριμαίας σήμαινε και αλλαγή του καθεστώτος που συνέδεε την Ουκρανία με το την Κριμαία, παρόλο που αυτή αποτελούσε έδαφος της και κατά συνέπεια, προσβαλλόταν η εδαφική της ακεραιότητα.¹¹⁹

5. Η νομιμότητα του αποτελέσματος δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί από τον OSCE, ώστε να μπορεί να διασφαλισθεί ο δημοκρατικός χαρακτήρας της συγκεκριμένης εκλογικής διαδικασίας.

3. Πώς κρίνεται η απόσχιση της Κριμαίας; Συνιστά remedial secession;

Έχει εξαχθεί ως συμπέρασμα από τα προηγούμενα κεφάλαια της παρούσας διπλωματικής εργασίας, πως η μόνη απόσχιση που μπορεί να λάβει χώρα είναι αυτή της remedial secession υπό συγκεκριμένες συνθήκες, με βασική την ύπαρξη μεγάλου αριθμού ανθρωπίνων θυμάτων και το να αποτελεί έσχατη λύση, όταν πλέον έχουν εξαντληθεί όλες οι άλλες προσπάθειες επίλυσης της κρίσης. Η επανορθωτική απόσχιση υποστηρίχθηκε έμπρακτα στην περίπτωση του Bangladesh, αλλά και σε δικαστικό επίπεδο, από την ανάλυση που έκανε το Ανώτατο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο του Καναδά εξετάζοντας την υπόθεση του Quebec. Στην υπόθεση του Κοσόβου αντίθετα, το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης έκρινε την εξέταση του συγκεκριμένου ζητήματος εκτός πλαισίου γνωμοδότησής του, ενώ τα κράτη μέσω των υπομνημάτων τους διατύπωσαν τις θέσεις τους επί της επανορθωτικής απόσχισης.

Μέσα από τα υπομνήματα ως βασικές προϋποθέσεις για να υποστηριχθεί η επανορθωτική απόσχιση τίθενται : η ύπαρξη μαζικής και συνεχούς παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ενός λαού, ο οποίος στερείται την εσωτερική του αυτοδιάθεση και διώκεται βάνουσα όταν εξεγείρεται στην προσπάθειά του να απολαύσει αυτό το δικαίωμα. Οι βιαιότητες μάλιστα κατά του λαού-θύματος μπορούν να τερματισθούν μόνο μέσω απόσχισης, καθώς κάθε άλλη προσπάθεια επίλυσης της

¹¹⁹ <http://cjlcl.org.uk/2014/04/20/international-law-legality-secession-crimea/>

ανθρωπιστικής κρίσης έχει αποτύχει. Όμως στην Κριμαία δεν υπάρχουν οι αποδείξεις ότι συνέτρεχαν τέτοιες προϋποθέσεις που θα δικαιολογούσαν την κάμψη της εδαφικής ακεραιότητας και την απόσχιση της περιοχής από την ουκρανική κυριαρχία. Δεν υπάρχουν αποδείξεις πως ο πληθυσμός της Κριμαίας υπέστη μαζική και συνεχή παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του, πως έχει αποστερηθεί την πολιτισμική του ταυτότητα και ήταν θύμα βιαιοτήτων που τον οδηγούσαν σε εξόντωση, η οποία (εξόντωση) δεν θα μπορούσε να αποφευχθεί, παρά μόνο με την απομάκρυνσή του από την κυριαρχία της Ουκρανίας (δηλαδή δεν πληρούνται τα στοιχεία που επαρκούν ώστε να αναιρεθεί ο περιορισμός της εδαφικής ακεραιότητας που θέτουν τα διεθνή κείμενα, κατά την άσκηση της αυτοδιάθεσης).

Υποστηρίχθηκε από μελετητές πως η απόσχιση που δεν απαγορεύεται ούτε επιτρέπεται ρητά από το διεθνές δίκαιο, στην περίπτωση της Κριμαίας συντελέσθηκε με παραβίαση του *jus cogens* κανόνα περί μη χρήσης βίας του άρθρου 2(4) του Χάρτη Η.Ε. και ως εκ τούτου είναι παράνομη και άκυρη, μη επιφέροντας συνέπειες κατά το δίκαιο. Το εν λόγω άρθρο απαγορεύει την προσφυγή στη χρήση βίας, θέτοντας μόνο δύο εξαιρέσεις, δηλαδή την περίπτωση της αυτοάμυνας, όταν έχει προηγηθεί ένοπλη επίθεση (άρθρο 51) και όταν υπάρχει έγκριση του Συμβουλίου Ασφαλείας (άρθρα 39-42). Κάθε άλλη περίπτωση συνιστά *prima facie* ένδειξη επίθεσης (*aggression*).¹²⁰ Η βοήθεια που παρείχαν άρα ρωσικός στρατός και κυβέρνηση στους αυτονομιστές προς επίτευξη της απόσχισης, συνιστά παραβίαση του κανόνα αυτού και καθιστά παράνομη και άκυρη την απόσχιση και τη μεταβολή που αυτή επέφερε στο κυριαρχικό status της Κριμαίας και το εδαφικό καθεστώς της Ουκρανίας.

Ο Antonello Tancredi μάλιστα, σε ανάλυσή του για την απόσχιση και προσάρτηση της Κριμαίας από την Ουκρανία στη Ρωσική Ομοσπονδία, επεσήμανε πως από τη μεριά της η Ρωσία παραβίασε το άρθρο 2(4) του Χάρτη Ηνωμένων Εθνών και το ψήφισμα 3314 (1974) της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών.¹²¹ Η Ρωσία βασίστηκε στη διαφορά ισχύος που έχει με την Ουκρανία και στην υπεροχή της έναντι αυτής, όπως και στο γεγονός ότι δεν θα επέτρεπε δυτική επέμβαση σε γεωγραφικό χώρο που στο παρελθόν αποτελούσε σφαίρα επιρροής της και κινήθηκε με αυτόν τον τρόπο στην όλη κρίση που διαδραματίστηκε.

¹²⁰ <http://opiniojuris.org/2014/03/07/ukraine-insta-symposium-ukraine-international-law/>

¹²¹ Βλ. A. Tancredi, *The Russian Annexation of the Crimea : Questions Relating to the Use of Force : Questions of International Law*, vol. 1, 2014, 34 p. (<http://www.gil-gdi.org/>) και πιο συγκεκριμένα μέσα στο κείμενό του αναφέρει : “This intervention took place through the use of Russian forces already stationed in the Crimea, but also through the ‘deployment of additional Russian troops and armoured vehicles to Crimea.’”, τονίζοντας τη συμμετοχή της Ρωσίας στο εγχείρημα των ανταρτών ώστε να επιτύχουν εν τέλει την απόσχισή τους.

Ο καθηγητής Χριστάκης κατά τη μελέτη της υπόθεσης της Κριμαίας, χρησιμοποιεί την αρχή της αποτελεσματικότητας, για να καταδικάσει ως παράνομη την απόσχισή της Κριμαίας. Σύμφωνα με αυτή την αρχή, η απόσχισή πρέπει να ξεπεράσει πολλά εμπόδια ώστε να είναι επιτυχής. Αυτή η νέα κατάσταση που προκύπτει από την απόσχισή, εφόσον χαρακτηρίζεται από αδιαμφισβήτητη αποτελεσματικότητα, μπορεί να αναγνωρισθεί από τρίτα κράτη όταν πληρείται μία ακόμα προϋπόθεση, ότι συντελέστηκε χωρίς να παραβιασθούν θεμελιώδεις κανόνες του διεθνούς δικαίου.

Η αρχή της αποτελεσματικότητας έχει ως βάση της το ότι η νέα οντότητα που προέκυψε από την απόσχισή, διαθέτει τα θεμελιώδη στοιχεία που απαιτούνται, ώστε να χαρακτηριστεί κράτος, ήτοι : σταθερό πληθυσμό, συγκεκριμένη εδαφική περιοχή υπό τον έλεγχό της και κυρίαρχη κυβέρνηση. Στην τρίτη προϋπόθεση βασίστηκαν οι αυτονομιστές. Κατέλαβαν κτίρια και απέκλεισαν την ουκρανική αστυνομία, τον ουκρανικό στρατό, αλλά και την κυβέρνηση να επιβάλουν την τάξη. Με το δημοψήφισμα που διεξήχθη έπειτα, επικυρώθηκε από το λαό η βούληση για ένταξη στη Ρωσική Ομοσπονδία. Οι αυτονομιστές μέσα σε ένα μήνα δημιούργησαν μία κατάσταση μη αναστρέψιμη, αφού η ουκρανική ισχύς είχε ελαχιστοποιηθεί επί του (ουκρανικού) εδάφους. Όμως όλα αυτά δεν ήταν αποτελέσματα μόνο των κινήσεων και της δράσης των αυτονομιστών, αλλά και της βοήθειας που τους παρείχαν ρωσικός στρατός και κυβέρνηση, με αποτέλεσμα αυτή η βοήθεια ως γεγονός να καθιστά άκυρη την απόσχισή και ταυτόχρονη προσάρτησή της Κριμαίας στη Ρωσική Ομοσπονδία. Αντίστοιχα είχαν καταδικασθεί και τα γεγονότα που συντελέστηκαν στη Ν. Ροδεσία (αφού παρά την αποτελεσματικότητα, δεν αναγνωρίστηκε ως κράτος), αλλά και στην Τουρκική Δημοκρατία της Β. Κύπρου (η συγκεκριμένη περίπτωση χαρακτηρίστηκε ως «νομικά άκυρη προσπάθεια απόσχισης» και καταδικάστηκε με το ψήφισμα 550/1984 από το Συμβούλιο Ασφαλείας).¹²²

Κατά συνέπεια, η απόσχισή της Κριμαίας και η προσάρτησή της στη Ρωσία με δημοψήφισμα, είναι παράνομη γιατί πρόκειται για αποτέλεσμα πράξεων που δεν μπορούν να στοιχειοθετήσουν την έννοια της επανορθωτικής απόσχισης. Με βάση άλλα επιχειρήματα, η παρανομία της εν λόγω απόσχισης έγκειται στο ότι παραβιάστηκε κανόνας αναγκαστικού δικαίου και ότι η επέμβαση της Ρωσίας δεν έχει νομικό έρεισμα. Σε κάθε περίπτωση, τα κράτη οφείλουν να αντιστρατευθούν στη λογική πως «η ισχύς παράγει δικαίωμα» και να μην αναγνωρίσουν την παρανομία αυτή ως μία νέα πραγματικότητα, που τους επιβάλλεται από έναν ισχυρό δρώντα όπως η Ρωσία τη δεδομένη χρονική στιγμή.

¹²² Βλ. Theodore Christakis, ό.π. σημ. 18, σελ. 12-15.

4.Ρωσικά επιχειρήματα και στάση Ηνωμένων Εθνών απέναντι στα γεγονότα που εκτυλίχθηκαν στην Κριμαία

Επιχειρήματα ενώπιον του Συμβουλίου Ασφαλείας : Πρέσβης της Ρωσίας στο Συμβούλιο Ασφαλείας χαρακτήρισε τη ρωσική στάση και πολιτική ως προληπτική παρέμβαση για να εμποδισθεί μία εν δυνάμει ανθρωπιστική κρίση. Επρόκειτο για αναγκαία κίνηση για την «προστασία πολιτών και συμπατριωτών μας, και ενός από τα πιο σημαντικά δικαιώματα του ατόμου, του δικαιώματος στη ζωή».¹²³ Επίσης δήλωσε πως : «Οι νόμιμα εκλεγμένες αρχές της Αυτόνομης Δημοκρατίας ζήτησαν από τη Ρωσία να βοηθήσει στην αποκατάσταση της τάξης στην Κριμαία. Αυτή η βοήθεια είναι σύμφωνη με τη ρωσική νομοθεσία, με δεδομένη την έκτακτη κατάσταση που επικρατεί στην Ουκρανία και τις απειλές που διατυπώνονται κατά Ρώσων πολιτών, συμπολιτών μας και του στόλου της Ρωσικής Ομοσπονδίας στη Μαύρη Θάλασσα.»¹²⁴

Στη συζήτηση δε, κατά τη διάρκεια της συνάντησης στο Λονδίνο του John Kerry και του Sergey Lavron, η ρωσική πλευρά τόνισε πως ο λαός της Κριμαίας είναι αυτός που θα αποφασίσει για το μέλλον του και θα εκφράσει τη βούλησή του μέσω δημοψηφίσματος. Η συγκεκριμένη ρωσική θέση όμως αντικρούεται σε δύο σημεία. Αρχικά, ο πληθυσμός της Κριμαίας δεν αποτελεί «λαό», καθώς έχοντας ως βάση τα όσα διατύπωσε το Ανώτατο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο του Καναδά, «λαό» αποτελούν πληθυσμοί : αποικιών, ή αυτοί που βρίσκονται υπό ξένη κυριαρχία-κατοχή-εκμετάλλευση ή τέλος αυτοί που δεν μπορούν να ασκήσουν το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης εντός των συνόρων που διαβιούν. Σε κάθε άλλη περίπτωση, το Δικαστήριο απεφάνθη πως ο πληθυσμός θα πρέπει να ασκεί την αυτοδιάθεση εντός του κράτους που διαβιεί.¹²⁵

Επιπλέον, σχετικά με τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος από μέρους του πληθυσμού της Κριμαίας προς εκδήλωση της βούλησής του, ήδη αναφέρθηκε και στην προηγούμενη ενότητα αυτού του κεφαλαίου, πως μία τέτοια κίνηση που αφορά

¹²³ S/PV.7125 du 3 mars 2014, p.3.

(http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/PV.7125&TYPE=&referer=http://www.un.org/fr/sc/meetings/records/2014.shtml&Lang=E)

¹²⁴ Βλ. ό.π. σημ. 123, pp 3-4. Συγκεκριμένα, ο Churkin, εκπροσωπώντας τη ρωσική πλευρά στο Συμβούλιο Ασφαλείας επικαλείται το περιεχόμενο του γράμματος του Yanukovich, απευθυνόμενο στον Putin, την 1^η Μαρτίου, με τις εξής αναφορές : “ *As the legitimately elected President of Ukraine, I wish to inform you that events in my country and capital have placed Ukraine on the brink of civil war. Chaos and anarchy reign throughout the country. The lives, security and rights of the people, particularly in the southeast and in Crimea, are under threat. Open acts of terror and violence are being committed under the influence of Western countries. People are being persecuted on the basis of their language and political beliefs. I therefore call on President Vladimir Vladimirovich Putin of Russia to use the armed forces of the Russian Federation to establish legitimacy, peace, law and order and stability in defence of the people of Ukraine*”.

¹²⁵ Βλ. ό.π. σημ. 119.

στη μεταβολή της εδαφικής κατάστασης της Ουκρανίας, αποφασίζεται με δημοψήφισμα στο οποίο μετέχει το σύνολο του ουκρανικού λαού (αφού έτσι ορίζει το ουκρανικό σύνταγμα).

Παρά τις δηλώσεις όμως της ρωσικής πλευράς, έχουν ήδη διαφωτισθεί τα αίτια που καθιστούν τη συγκεκριμένη αποκόλληση εδάφους από την κυριαρχία της Ουκρανίας, παράνομη. Υπήρξε προσπάθεια από τα Ηνωμένα Έθνη να καταδικάσουν τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος και να προστατεύσουν την εδαφική ακεραιότητα της Ουκρανίας, δίχως όμως να υπάρξει απόφαση πολιτικού οργάνου με δεσμευτική ισχύ. Αναλυτικότερα, στις 15 Μαρτίου 2014 το Συμβούλιο Ασφαλείας εξέδωσε ψήφισμα με το οποίο κήρυττε, μία ημέρα νωρίτερα από τη διεξαγωγή, το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος παράνομο, χωρίς καμία ισχύ και μη ικανό να σηματοδοτήσει μία αλλαγή για το καθεστώς της Κριμαίας, λόγω της παραβίασης του κανόνα περί χρήσης ή απειλής χρήσης βίας¹²⁶. Κατά την ψήφιση της εν λόγω απόφασης του Συμβουλίου Ασφαλείας των Η.Ε. η Ρωσία, ως ένα από τα τακτικά μέλη του NATO, άσκησε veto, όπως ήταν αναμενόμενο ενώ η Κίνα απείχε από την ψηφοφορία.

Η Γενική Συνέλευση με τη σειρά της εξέδωσε τον ίδιο μήνα το 68/262/27-3-2014 ψήφισμα με τίτλο «Εδαφική Ακεραιότητα της Ουκρανίας» και περιεχόμενο παρόμοιο με αυτό του Συμβουλίου Ασφαλείας, το οποίο όμως δεν έχει δεσμευτική ισχύ. Πιο συγκεκριμένα, ανέφερε : «*Το δημοψήφισμα που πραγματοποιήθηκε στην Αυτόνομη Δημοκρατία της Κριμαίας και στη Σεβαστούπολη στις 16 Μαρτίου 2014, δεν έχει κανένα κύρος, δεν μπορεί να αποτελέσει βάση για οποιαδήποτε αλλαγή στο καθεστώς της Αυτόνομης Δημοκρατίας της Κριμαίας, αλλά ούτε και της Σεβαστούπολης.*». Επίσης καλούσε τα κράτη και τους διεθνείς οργανισμούς να μην προβούν σε αναγνώριση αυτού του νέου καθεστώτος, αλλά ταυτόχρονα να απέχουν και από κάθε ενέργεια που θα μπορούσε να κριθεί ή να ερμηνευθεί ως αναγνώριση της νέας κατάστασης σε Σεβαστούπολη και Κριμαία.¹²⁷

Η υποχρέωση της μη αναγνώρισης του νέου καθεστώτος αλλά και αποχής από κάθε άλλη ενέργεια (όπως σύναψη διπλωματικών σχέσεων) που θα σήμαινε την

¹²⁶ Βλ. http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2014_189.pdf

¹²⁷ Βλ. http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/a_res_68_262.pdf Το ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης κατέληγε με τις εξής δύο παραγράφους : “[...]5. *Underscores that the referendum held in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol on 16 March 2014, having no validity, cannot form the basis for any alteration of the status of the Autonomous Republic of Crimea or of the city of Sevastopol*; 6. *Calls upon all States, international organizations and specialized agencies not to recognize any alteration of the status of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol on the basis of the above-mentioned referendum and to refrain from any action or dealing that might be interpreted as recognizing any such altered status*”.

ακόμα και σιωπηρή αποδοχή της νέας κατάστασης, διαφοροποιείται από περαιτέρω ενέργειες που τα κράτη μπορούν να υιοθετήσουν στις διμερείς σχέσεις τους με τη Ρωσία. Αυτά τα μέτρα έχουν ως στόχο να επιβληθεί το διεθνές δίκαιο και να μην επικρατήσει έναντι αυτού, μία κατάσταση που προκλήθηκε κατά παράβαση και καθ' υπέρβαση κανόνων του, και δη αναγκαστικού χαρακτήρα. Πρόκειται για μία προσπάθεια αποκατάστασης της δικαιοσύνης και επιστροφής στο *status quo ante*. Το όλο εγχείρημα, δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως προσπάθεια τιμωρίας των πολιτών των αντίστοιχων εδαφών, αλλά ως έρεισμα για νέες διαπραγματεύσεις, στην προσπάθεια επίτευξης μίας από κοινού αποδεκτής λύσης, σύμφωνης με τα ισχύοντα δικαιοκρατικά πρότυπα.¹²⁸

Από τα ως άνω είναι ξεκάθαρο πως η Ρωσία προσπαθεί με κάθε τρόπο να νομιμοποιήσει τις ενέργειες που έλαβαν χώρα στην Κριμαία, επιθυμώντας άμεσα να ελέγχει την περιοχή της Ανατολικής Ουκρανίας και να αποδείξει στη Δύση πως θα χρησιμοποιήσει προς όφελός της παλαιότερα γεγονότα (όπως αυτό του Κοσόβου) για να το κατορθώσει. Οι ιδιαίτεροι δεσμοί Ρωσίας και Κριμαίας ευνοούν τα πολιτικά σχέδια της Ρωσίας, τα οποία είναι δύσκολο να καταδικασθούν εμπράκτως από τα Ηνωμένα Έθνη, καθώς αυτά δεν μπορούν να αντιδράσουν με αποφάσεις δεσμευτικής ισχύος για τη Ρωσία, αφού η τελευταία διαθέτει το δικαίωμα του veto.

Η Lee Brilmayer μάλιστα διακρίνει ότι τα επιχειρήματα των Ρώσων έχουν ως βάση τους την αυτοδιάθεση στα πλαίσια επίτευξης κρατών που ο πληθυσμός τους χαρακτηρίζεται από εθνική ομοιογένεια, κάτι δηλαδή ανάλογο με το όραμα του Woodrow Wilson. Στην πράξη όμως τέτοιες προσπάθειες οδήγησαν στο παρελθόν σε εθνοκαθάρσεις και γενοκτονίες, όπως στην περίπτωση και της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Το σημείο στο οποίο πρέπει όμως να δίδεται προσοχή σε τέτοιες περιπτώσεις, δεν είναι άλλο από αυτό του εδάφους.

Το έδαφος της Κριμαίας είναι αυτό που διακυβεύεται, το οποίο ανήκει στην ουκρανική κυριαρχία και για το οποίο η ρωσική πλευρά δεν έχει διατυπώσει κανένα νομικό επιχείρημα. Η Brilmayer υπενθυμίζει μάλιστα πως το ίδιο το διεθνές δίκαιο καθορίζει τρόπους διευθέτησης διαφορών σχετικά με την κυριαρχία επί εδάφους (δεν ανήκει σε αυτή την περίπτωση το δημοψήφισμα στο οποίο συμμετέχουν μόνο οι κάτοικοι του συγκεκριμένου εδάφους). Επιτυχημένες στο παρελθόν αποσχίσεις απέδειξαν το ως άνω και συγκεκριμένα : τα Βαλτικά κράτη ως προς την παράνομη προσάρτησή τους στη Σοβιετική Ένωση, αλλά και η Ερυθραία με τον αγώνα που έδωσε για την ανεξαρτητοποίησή της από την Αιθιοπία.¹²⁹

¹²⁸ Βλ. Theodore Christakis, ό.π. σημ. 18, σελ. 23-24 και 27.

¹²⁹ <http://www.theguardian.com/commentisfree/2014/mar/14/crimean-referendum-illegal-international-law>

5. Συμπεράσματα από τα πρόσφατα γεγονότα σε Κριμαία και Αν. Ουκρανία

- Το δημοψήφισμα στην Κριμαία συντελέστηκε κατά παράβαση των όσων ορίζει για τέτοιες περιπτώσεις το Ουκρανικό Σύνταγμα, ενώ το αποτέλεσμα του παραβιάζει θεμελιώδεις αρχές του Διεθνούς Δικαίου. Ο πληθυσμός της Κριμαίας δεν αποδεικνύεται πως στερήθηκε το δικαίωμά του στην εσωτερική αυτοδιάθεση, ότι βίωσε μία τεράστια ανθρωπιστική κρίση που θα οδηγούσε στη θεμελίωση της *remedial secession*. Εξάλλου, αποδεικνύεται πως είχε τη δυνατότητα διατήρησης της πολιτισμικής και κοινωνικής του ταυτότητας, αλλά και των στοιχείων που υποδήλωναν την καταγωγή του, δίχως να του τίθενται περιορισμοί από την ουκρανική κυβέρνηση που θα τον οδηγούσαν σε περιθωριοποίηση και εξόντωση.¹³⁰

- Η Ρωσία επενέβη στα εσωτερικά της Ουκρανίας, βασιζόμενη στην ανωτερότητα της ισχύος της και χρησιμοποίησε την κατάσταση του Κοσόβου ως προηγούμενη αντίστοιχη περίπτωση, για να δικαιολογήσει τη στάση της και τη στήριξη που προσέφερε στους αυτονομιστές, ισχυριζόμενη πως ο ρωσόφωνος λαός βρισκόταν κοντά σε ανθρωπιστική κρίση και είχε ανάγκη την παροχή βοήθειας και στήριξης από τη Ρωσική Ομοσπονδία.

- Έτσι, τίθεται το ερώτημα, αν υπερισχύει το δίκαιο έναντι της πραγματικότητας ή η τελευταία έναντι του δικαίου. Σε αυτό το σημείο υπεισέρχεται η υποχρέωση που έθεσαν τα Ηνωμένα Έθνη στα υπόλοιπα κράτη περί μη αναγνώρισης της νέας κατάστασης που προέκυψε στην περιοχή και επικυρώθηκε από την εκφραζόμενη, μέσω δημοψηφίσματος, βούληση του λαού. Η υποχρέωση αυτή τίθεται λοιπόν ως η ελάχιστη κύρωση, ώστε να μην τεθούν νέες βάσεις και καταρρεύσει ο σύγχρονος κόσμος, κινδυνεύοντας από άμεσο κατακερματισμό των υπαρχόντων κρατών.

- Η σχέση δικαίου και πραγματικότητας δεν είναι μονοδιάστατη, ούτε μπορεί εύκολα να ερμηνευθεί. Είναι βέβαιο πως το δίκαιο δεν μπορεί να αποσπασθεί από την πραγματικότητα. Όμως και η τελευταία, δεν μπορεί να υπερισχύσει του δικαίου, καθώς έτσι ο νόμος θα απολέσει την αποτελεσματικότητά της λειτουργίας του. Το δίκαιο πρέπει να διατηρήσει το ρόλο του θεματοφύλακα που επιτελεί και να εξελίσσεται βάσει των σύγχρονων δεδομένων, θέτοντας όμως πάντα ως προτεραιότητα τη δικαιοσύνη και την προστασία των αδυνάμων έναντι αυτών (στην προκειμένη περίπτωση κρατών) που διαθέτουν μεγαλύτερη ισχύ.

- Ο αναβρασμός στην Κριμαία και στην Ανατολική Ουκρανία πρέπει να επιλυθεί μέσω διαπραγματεύσεων των ενδιαφερόμενων κρατών, υπό την επίβλεψη και βοήθεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των Ηνωμένων Εθνών. Πρόκειται για μία

¹³⁰ <http://www.cfr.org/ukraine/why-crimean-referendum-illegitimate/p32594>

νέα σύγκρουση ρωσικών συμφερόντων με τα «δυτικά πρότυπα», που επαναφέρει στο προσκήνιο μνήμες από την ψυχροπολεμική κατάσταση. Οι διαπραγματεύσεις και το διεθνές δίκαιο ως γνώμονας, είναι ικανά να επιλύσουν τη διαφορά με σωστότερο, πιο δίκαιο και ειρηνικό τρόπο, έναντι των συγκρούσεων και του δρόμου της επίδειξης ισχύος από πλευράς των εμπλεκόμενων κρατών, τόσο προς όφελος της διεθνούς κοινότητας, της διασφάλισης της ειρήνης και σταθερότητας στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο (σε κάθε επίπεδο : πολιτικό, οικονομικό, στρατιωτικό).

- Ίσως είναι η κατάλληλη στιγμή η Γενική Συνέλευση να ζητήσει και για το συγκεκριμένο θέμα τη γνωμοδότηση του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης, με διαφορετική διατύπωση του ερωτήματος αυτή τη φορά, συγκριτικά με ό,τι συνέβη στην περίπτωση του Κοσόβου. Οι δύο περιπτώσεις δεν πρέπει εξάλλου να συγχέονται, αφού καμία από τις προϋποθέσεις¹³¹ που συνέτρεχαν στην περίπτωση του Κοσόβου δεν υφίσταται στην Κριμαία.¹³²

¹³¹ Αναφορικά με τις προϋποθέσεις στην περίπτωση του Κοσόβου, ισχύει ότι έχει αναφερθεί στο αντίστοιχο κεφάλαιο, ήτοι τι υπέστησαν οι Κοσοβάροι από το καθεστώς Μιλόσεβιτς, τι όριζε το 1244 (1999) περί “international supervision” στην περιοχή, ότι το Κόσοβο αποτελεί συνέπεια της διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας αλλά και ότι πρόκειται για μία sui generis περίπτωση για την οποία και ο Ειδικός Απεσταλμένος των Ηνωμένων Εθνών πρότεινε την ανεξαρτησία της.

¹³² <http://www.cfr.org/ukraine/why-crimean-referendum-illegitimate/p32594>

ΕΠΙΛΟΓΟΣ – ΚΑΤΑΛΗΚΤΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η εξαγωγή ευρύτερων συμπερασμάτων γύρω από τη φύση της απόσχισης και τη σχέση της με την αυτοδιάθεση αποτελεί δύσκολο εγχείρημα. Η κάθε περίπτωση λαού που ζητά την ανεξαρτητοποίησή του πρέπει να εξετάζεται μεμονωμένα, κάτι που αποδεικνύεται μέσα από τα συμπεράσματα που ακολουθούν:

Ο Hannum μίλησε για τη χρήση της αυτοδιάθεσης εκτός πλαισίου αποαποικιοποίησης, που οδηγεί στη δημιουργία κρατών σε εξαιρετικές περιπτώσεις, όπως είναι όταν πραγματοποιείται κατάφωρη παραβίαση δικαιωμάτων του πληθυσμού. Συγκεκριμένα είχε αναφέρει : *“The right of self-determination... must be understood in nonabsolute terms – with the exception of the narrow context of decolonization in which the United Nations has equated self-determination with a right to choose independent statehood. Outside the framework of classic colonialism, however, self-determination will result in the creation of an independent state only in rare cases. Unless a group has no option but to secede in order to protect itself from massive violations of human rights, self-determination must be sought within the framework of existing states.”*¹³³

Η περίπτωση του Μπανγκλαντές είναι αυτή που αποτελεί μία επιτυχημένη απόσχισή, μετά το τέλος της αποικιοκρατίας. Πρόκειται για επανορθωτική απόσχισή, καθώς είχε προηγηθεί σε βάρος του πληθυσμού των Bengalis κατάφωρη παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους από ένα δικτατορικό καθεστώς. Η ανθρωποθυσία ήταν μετρήσιμη, καθώς καταγράφηκαν 1.000.000 θύματα. Η εξόντωση του πληθυσμού αποδείκνυε την ανθρωπιστική κρίση που πραγματοποιήθηκε στο Μπανγκλαντές, και καθιστούσε ανέφικτη την επιστροφή στην πρότερη κυριαρχική κατάσταση για το συγκεκριμένο έδαφος. Ως εκ τούτου, η απόσχισή αποτέλεσε την έσχατη λύση για τη διάσωση του συγκεκριμένου πληθυσμού.

Η περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας δεν είναι τόσο ξεκάθαρη, όσο αυτή που προηγήθηκε. Παρόλο που ο χαρακτηρισμός που κυριάρχησε (από Ηνωμένα Έθνη και Ευρωπαϊκή Κοινότητα) για τα γεγονότα που εκτυλίχθηκαν είναι αυτός της διάλυσης, υποστηρίζεται έντονα και η άποψη πως Σλοβενία, Κροατία και Βοσνία-Ερζεγοβίνη ήταν αποτελέσματα αποσχίσεων, που δεν κατονομάστηκαν ως τέτοιες για πολιτικούς λόγους. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα πάντως, χρησιμοποίησε την αυτοδιάθεση ως νομική θεμελίωση των ανεξάρτητων κρατών που προέκυψαν,

¹³³ Βλ. H. Hannum, “Minorities, Indigenous peoples, and Self-Determination”, *Studies in Transnational Legal Policy*, no 26, 1994 : L. Henkin & J.L. Hargrove (eds), *Human Rights : An Agenda for the Next Century*, σελ. 10-11.

αποδεχόμενη τη νέα πραγματικότητα που είχε επικρατήσει, η οποία δεν μπορούσε πλέον να ανατραπεί.

Εν συνεχεία, το Κόσοβο (ως εξεταζόμενη και αυτό περίπτωση) συνιστά μία *sui generis* περίπτωση καθώς για εννέα χρόνια, έως τη μονομερή ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του, απολάμβανε ένα ιδιαίτερο status, με έντονη τη διεθνή παρουσία στο έδαφός του. Κατόπιν της αποτυχίας των πολύχρονων διαπραγματεύσεων Κοσόβου και Σερβίας, η λύση που υιοθετήθηκε, παρά το ότι είχε μονομερή χαρακτήρα, υποστηρίχθηκε από πληθώρα κρατών, χωρίς αρνητική αντίδραση και αντίστοιχη καταδίκη της από όργανα των Ηνωμένων Εθνών. Το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης έκρινε την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του Κοσόβου ως σύμφωνη τόσο με τις επιταγές του διεθνούς δικαίου, αλλά και της 1244/1999 απόφασης των Ηνωμένων Εθνών, που βρισκόταν σε ισχύ και ρύθμιζε την κατάσταση στο Κόσοβο έως το Φεβρουάριο του 2008.

Το Δικαστήριο δεν υπεισήλθε, στην περίπτωση του Κοσόβου, στην εξέταση των εννοιών της αυτοδιάθεσης και της απόσχισης, κάτι στο οποίο όμως προέβησαν τα κράτη, με τα υπομνήματα που κατέθεσαν ενώπιόν του. Κάποια εξ' αυτών υποστήριξαν πως επρόκειτο για remedial secession, ενώ κάποια άλλα αντιστρατεύτηκαν τη λογική των αποσχίσεων, καθώς μία τέτοια παραδοχή θα σήμαινε παραβίαση της αρχής της εδαφικής ακεραιότητας, που προστατεύεται από τις διεθνείς διατάξεις. Ιδιαίτερη διχογνωμία επικράτησε και στο κατά πόσο οι Κοσοβάροι αποτελούσαν «λαό», που με την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του, προέβαινε στην απόλαυση του δικαιώματος της (εξωτερικής) αυτοδιάθεσης.

Το πρόσφατο παράδειγμα της Κριμαίας έφερε για ακόμα μία φορά στην επιφάνεια το θέμα της απόσχισης και την καταδίκη της όταν αυτή συνιστά αυτοσκοπό για έναν λαό. Επανέφερε όμως στο προσκήνιο, και τα πολιτικά χαρακτηριστικά που διαθέτει το δίπτυχο αυτοδιάθεσης-απόσχισης, αλλά και την επιστροφή για τη διεθνή κοινότητα σε ένα ψυχροπολεμικό κλίμα.

Κατόπιν τούτων, δημιουργούνται και νέα, πολιτικού χαρακτήρα ερωτήματα που διαφεύγουν του νομικού-δικαιϊκού πλαισίου, τα οποία αφορούν στη σχέση δικαίου και πραγματικότητας, αλλά και δικαίου και ισχύος. Ποιος μπορεί να είναι ο ρόλος του διεθνούς δικαίου όταν διακυβεύονται τεράστιες πολιτικές σκοπιμότητες ή όταν επανέρχεται ένα ψυχροπολεμικό κλίμα ανάμεσα σε Δύση και Ρωσία; Πώς το δίκαιο να συντελεί το ρόλο του «θεματοφύλακα αξιών» στη διεθνή πραγματικότητα, όταν αυτή διαμορφώνεται κάτω από κανόνες ισχύος;

Αυτοδιάθεση και απόσχιση χρησιμοποιούνται με βάση τα συμφέροντα των κρατών ως επί το πλείστον και νομιμοποιούνται ή καταδικάζονται, ανάλογα με τη χρονική στιγμή και τα κράτη που συμμετέχουν στα αντίστοιχα γεγονότα. Όμως αν

κάτι τέτοιο γίνει αποδεκτό από τη διεθνή κοινότητα και από τους μελετητές του διεθνούς δικαίου, όχι μόνο θα οδηγήσει στην απώλεια του ρόλου που οφείλει να επιτελεί το τελευταίο, αλλά θα καταδικάσει και λαούς που προστρέχουν σε αυτό, αναζητώντας μία πατρίδα στην οποία θα υπάρχει σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δίχως εξαιρέσεις βασισμένες σε κριτήρια όπως η φυλή, η θρησκεία ή άλλου είδους επίκτητες ταυτότητες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ελληνική Βιβλιογραφία-Αρθρογραφία

- Κυριακόπουλος Γιώργος, «Από το Ελσίνκι στο Κόσσοβο : Επιβίωση και μεταλλάξεις της αρχής της εδαφικής ακεραιότητας του Κράτους στον 21^ο αιώνα» από το Συνέδριο της Ελληνικής Εταιρίας Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων του 2010 στην Αθήνα.
- Λιάκουρας Πέτρος, «Η διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας και η ανάδυση νέων κρατών στο διεθνές δίκαιο» στο Κυριάκος Κεντρωτής (επιμ.), *Μετά το «Τέλος» της Ιστορίας*, Αθήνα, Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, 2012.
- Λιάκουρας Πέτρος, «Το Κυπριακό από τη Λουκέρνη στη Ζυρίχη : Σε Αναζήτηση Ομοσπονδιακής Επίλυσης», Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, 2007.
- Λιάκουρας Πέτρος, «Η προβληματική της απόσχισης υπό το φως των εξελίξεων στο Κόσσοβο» στο Στέλιος Περράκης (επιμ.), *Ματιές στο Σύγχρονο Τοπίο των Δυτικών Βαλκανίων*, Αθήνα, Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, 2009.
- Λυγερός Στ., «Οι παρενέργειες και ο ρόλος της αμερικανικής και ρωσικής διπλωματίας» στο Στ. Περράκης (επιμ.), «ΚΟΣΟΒΟ, Ανατρέποντας τη διεθνή δικαιοταξία : αυτοδιάθεση και απόσχιση εθνοτήτων στον 21^ο αιώνα», Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, 2008.
- Μπρεδήμας Αντ., «Το μελλοντικό καθεστώς του Κοσόβου», στο Στ. Περράκης (επιμ.), «ΚΟΣΟΒΟ, Ανατρέποντας τη διεθνή δικαιοταξία : αυτοδιάθεση και απόσχιση εθνοτήτων στον 21^ο αιώνα», Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, 2008.
- Περράκης Στέλιος, «Το Κόσσοβο στον δρόμο της ανεξαρτησίας... και μερικά μαθήματα ακόμα», στο Στ. Περράκης (επιμ.), «ΚΟΣΟΒΟ, Ανατρέποντας τη διεθνή δικαιοταξία : αυτοδιάθεση και απόσχιση εθνοτήτων στον 21^ο αιώνα», Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, 2008.
- Ροζάκης Χρήστος, «Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΣΕ ΜΙΑ ΜΕΤΑΒΑΛΛΟΜΕΝΗ ΕΥΡΩΠΗ : Η αυτοδιάθεση των λαών και οι μειονότητες στην πολιτική της Ευρωπαϊκής Κοινότητας», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα-Αθήνα 1994.
- Σέκερης Γ., «Κόσσοβο και διεθνές περιβάλλον», στο Στ. Περράκης (επιμ.), «ΚΟΣΟΒΟ, Ανατρέποντας τη διεθνή δικαιοταξία : αυτοδιάθεση και απόσχιση εθνοτήτων στον 21^ο αιώνα», Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, 2008.
- Σισιλιάνος Λ., «Η διεθνής επιτήρηση του Κοσόβου», στο Στ. Περράκης (επιμ.), «ΚΟΣΟΒΟ, Ανατρέποντας τη διεθνή δικαιοταξία : αυτοδιάθεση και απόσχιση εθνοτήτων στον 21^ο αιώνα», Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, 2008.

- Χατζηκωνσταντίνου Κ., «Κόσοβο και Δυτικά Βαλκάνια, μερικές σκέψεις», στο Στ. Περράκης (επιμ.), «ΚΟΣΟΒΟ, Ανατρέποντας τη διεθνή δικαιοταξία : αυτοδιάθεση και απόσχιση εθνοτήτων στον 21^ο αιώνα», Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, 2008.

Ξενόγλωσσες Πηγές

- Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo, Advisory Opinion, ICJ. Rep. [2010].
- Basic Principles, Section I of the Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia
- Borgen Christopher, "Imagining sovereignty, Managing Secession : The legal Geography of Euroasia's Frozen Conflicts", 9 Or. Rev. Int'l L. 477 2007
- Brilmayer Lee, "Secession and Self-Determination: A Territorial Separation", Yale Law School, 1991
- Brilmayer Lee, "The Logic of Secession", Yale L.J., 1979-1980
- Buchanan Allen, "Federalism, Secession, and the Morality of Inclusion", 1995
- Cassesse A., "Self-Determination of Peoples : a Legal Reappraisal", Cambridge University Press, 1995.
- Christakis Theodore, "Les conflits de secession en Crimee et dans l'est de l' Ukraine et le droit international", Journal du Droit International 2014 (3)
- Conference of Yugoslavia, Arbitration Committee, στο 31 International Legal Materials (1992)
- *Conflict Resolution in Africa* (Washington: The Brookings Institution, 1991)
- Crawford James, "The Creation of States in International Law", Clarendon Press-Oxford, New York 2007
- EC Declaration on Yugoslavia, 27 Aug. 1991, EPC Press Release, P.82/91
- Franck Thomas, "Clan and Superclan : Loyalty, Identity and Community in Law and Practice", 90 Am. J. Int'l L. 359 1996
- Hannum H., "Minorities, Indigenous peoples, and Self-Determination", *Studies in Transnational Legal Policy*, no 26, 1994 : L. Henkin & J.L. Hargrove (eds), *Human Rights : An Agenda for the Next Century*
- Kohen Marcelo, "L' Ukraine et le respect du droit international", Le Temps, 13 mars 2014
- Loizidou V. Turkey, European Court of Human Rights, 18 Dec. 1996, (1997), 18 Human Rights Law Journal 50 at 59 (Concurring opinion of Judge Wildhaber, joined by Judge Ryssdal).

- Quinn, “*Self-determination Movements and their Outcomes*”, in J.J.Hewitt, J. Wilkenfeld and T.R. Gurr (eds), *Peace and Conflict* 2008 (2007)
- Reference re Secession of Quebec, 1998 SCJ No61, para 154, 115 ILR 537
- Report of the Commission of Rapporteurs, 1921
- S/PV.7125 du 3 mars 2014
(http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/PV.7125&TYPE=&referer=http://www.un.org/fr/sc/meetings/records/2014.shtml&Lang=F)
- Separate Opinion of Judge Yusuf
(<http://www.icj-cij.org/docket/files/141/16005.pdf>)
- Summary of the Advisory Opinion
(<http://www.icj-cij.org/docket/files/141/16010.pdf>)
- Tancredi A., *The Russian Annexation of the Crimea : Questions Relating to the Use of Force : Questions of International Law*, vol. 1, 2014,
(<http://www.gil-qdi.org/>)
- *U.N. General Assembly, Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples* (1960), (UN. G.A. Resol. 1514 (XV), 1960)
- *U.N. General Assembly, Declaration on the Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States* (Resolution 2625, XXV, 1970)
- Statement of the Federal Republic of Germany, April 2009
- Weller Marc, “*Settling Self-determination Conflicts: Recent Developments*”, *European Journal of International Law*, 2009
- Written Statement of the Republic of Poland, April 2009
- Written Statement submitted by the Republic of Cyprus, 17 April 2009
- Written Statement of the United States of America, April 2009
- Written Statement by the French Republic, 17 April 2009
- Written Statement of the United Kingdom, 17 April 2009
- Written Statement of the Government of the Republic of Serbia, 15 April 2009
- Written Statement by the Russian Federation, 16 April 2009
- Written Statement of Romania, 14 April 2009
- Written Statement of the Kingdom of the Netherlands, 17 April 2009
- Written Statement, addressed to the ICJ by the Swiss Confederation in accordance with the order of the Court of 17 October 2008, 15 April 2009
- Written Statement of the Argentine Republic, 17 April 2009

- <http://www.lexisnexis.com/legalnewsroom/international-law/b/international-law-blog/archive/2014/04/14/russia-s-annexation-of-crimea-an-analysis-under-the-principles-of-jus-ad-bellum.aspx>
- <http://blogs.fco.gov.uk/simonsmith/2014/03/17/why-should-the-crimean-referendum-not-be-recognised/>
- <http://cijcl.org.uk/2014/04/20/international-law-legality-secession-crimea/>
- <http://www.theguardian.com/commentisfree/2014/mar/14/crimean-referendum-illegal-international-law>
- <http://www.cfr.org/ukraine/why-crimean-referendum-illegitimate/p32594>
- http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/a_res_68_262.pdf
- http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2014_189.pdf